دیوان
محمّد فلکی شروانی

JAMES G. FORLONG FUND PUBLICATIONS.

(1) HODSON (T. C.). The Primitive Culture of India. 1922. 6s.

(2) GIBB (H. A. R.). The Arab Conquests of Central Asia. 1923. 5s.

(3) RICHMOND (E. T.). Moslem Architecture. 1926. 12*s*. 6*d*.

(4) ROSS (Sir E. Denison). Ta'ríkh-i Fakhru'd-dín Mubárakshåh. Edited from a unique manuscript. 1927. 7*s*. 6*d*.

(5) TRENCKNER (V.). The Milindapañho: The Pali Text. New edition with General Index by C. J. Rylands and Index of Gāthās by Mrs. Rhys Davids. 1928. 12*s*. 6*d*.

(6) HASAN (Hadi). Falakī-i-Shīrwānī. His Life and Times. 1929. 12*s*. 6*d*.

(7) VARMA (S.). Critical Studies in the Phonetic Observations of Indian Grammarians. 1929. 12*s*. 6*d*.

(8) ISEMONGER (Commander N. E.). The Elements of Japanese Writing. 1929. £1 5*s*.

(9) HASAN (Hadi). Falakī-i-Shirwānī. Dīwān. 1929. 10*s*.

FALAKĪ-I-SHIRWĀNĪ

DĪWĀN

EDITED BY

HĀDĪ ḤASAN, PH.D.

JAMES G. FORLONG FUND

VOL. IX

THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

74 GROSVENOR STREET, LONDON, W.1.

1929

Dr. Zakir Husain Library
Jamia Nagar
J.M.I. N.Delhi

FOREWORD

THE present volume forms the second part of Mr. Hādī Ḥasan's work on the poet Falakī-i-Shirwānī, and contains the complete works of this poet which have hitherto been discovered. Writing in the tenth century A.H., Taqī Kāshī says that in his day Falakī's Dīwān was supposed to contain 7,000 couplets: Mr. Hādī Ḥasan has only been able to find less than 1,200 which he believes to be genuine. As his basis for the present Dīwān, he has taken the Munich MS. (Or. 279 Prunneri) which contains 1,135 couplets. This, and his other Sources have been fully discussed in the previous volume. It only remains for me to say that the publication of this text was left in my charge when Mr. Hādī Ḥasan returned to India, after obtaining his Ph.D. (London) degree from the School of Oriental Studies, and that in view of the exceptional beauty and accuracy of his manuscript, I decided to have it reproduced photographically rather than entrust it to the printers' hands. The double purpose has been served of saving the expense of printing and the labour of proof-reading.

(Signed) E. DENISON ROSS.

NOTE

1. Words underlined in red, in the Persian text, are those which are obviously incorrect and for which amendments have been suggested in the footnotes.

2. For the abbreviations under each ode, please refer to p. 67 of the English portion of the thesis.

3. The figures in brackets under each ode indicate the number of couplets in that ode found in the MS. to which the figures belong.

Some technical and uncommon words in the Dīwān-i-Falakī

(The numbers refer to the couplets).

آزرن (the modern آذرن) 1049.

اعتدال (see نقطهٔ اعتدال).

[illegible] (bdellium) 586.

باسلیقون (royal collyrium prepared by Hippocrates) 629.

برکن (probably an abbreviated form of برگستوان, horse-armour) 624.

[illegible] (a kind of cloth) 603.

بلیناس (the magician and companion of Alexander the Great) 721.

تماشا (a place of amusement) 343.

[illegible] (used as [illegible]); sic; 742.

[illegible] (footstool, or a carpet for the mouth) 866

[illegible] (probably identical with the plant [illegible]) 373

[illegible] (perplexed) 469.

توقیع (one of the six principal kinds of calligraphy, the other five being ثلث، رقاع، ریحان، محقق، نسخ) 985.

[illegible] (boots) 594.

ترانه (ditty; popular song) 1091, 1093.

[illegible] (used as [illegible]); sic; 863.

حرز (silk) used for averting the evil eye; 893.

خماسی (a coin with one-fifth of its weight of silver) 750.

کف (palm of the hand) 1104.

[illegible] (wine) 1139

[illegible] (lover; see [illegible]) 58.

[illegible] (used as [illegible]); a coin with three-tenths of its weight of silver; 750.

ذنب (used as [illegible] ذنب); the descending node; 749.

راس (used as [illegible] راس); the ascending node, 660; 749

[illegible] (beloved; see [illegible]) 55.

[illegible] (dimes, or perhaps Caucasian slaves) 739

[illegible] (a form of calligraphy) 923

[illegible] (sic) 615.

[illegible] ('Parts' i.e. definite portions of the Zodiacal Heaven) 387.

[illegible] (easy to wish for) 367; 406.

شاخشانه (used for شاخ , شانه); a (wave) horn and a (wave) shoulder-blade ; 1090.
شاه قام ("the King has arisen" ; an expression used in chess when the game is drawn) 389.
شرف (stellar "exaltation") 2 ; 387

صاحب قران ('Lord of the Conjunction' ; title applied to monarchs in pre-Tīmūrid times) 678

طيرن (used as طيرن خط) ; a kind of calligraphy , probably a variety of خط ريحان , 923.

طيسون (used as كان طيسون) , the name of a sapphire-mine ; 606.

غال (wandering ; errant) 1074.

كاماسي , probably the divine كيا براسي) 732.

كوزة بلناس (the jug brought by the magician Balīnās, which always remained full of water) 781

كيلاسي (used as حكيم كيلاسي), sic ; 746.

گرو : بطل الكذب (to leave off deceit) 367.

گفتني (the archaic past conditional form) 521.

لت (missing in battle) 566.

مردم گيا (a plant resembling a human being and produced in Turkestān and China) 505 ; 996.

مقراضي (a kind of cloth) 603.

ميانه (the central pearl of a string) 856.

نقطة الاعتدال (equinoctial point) 13

نيل (vagabonds ; or perhaps Ethiopian slaves) 739.

وبال (stellar 'misfortune') 2; 387 ; 880

هبوط (stellar 'dejection') 2; 402.

I

M.(46); B.(46); P.(40); D.(77): Bayaz Arzī* (20); L.(14)

ای جلالِ تو شرفِ قدرتِ ذوالجلال را — گشته کمالِ تو گواهِ قادرِ بر کمال را

طالعِ ثوبت از نظر کرده هبا[1] هبوط[2] را — اخترِ سعدت از شرف[3] داده وبا وبال[4] را[5]

ره نموده همّتت[6] معرفت و علوم را — جاه فزوده خدمتت منفعت[7] و منال[8] را

داورِ بی ریا توئی دولتِ[9] دین و[10] داد را — منعمِ بی غرض[11] توئی نعمتِ[12] ملک و مال را

نکهتِ عودِ تر[13] دهد بادِ[14] سخاتِ[15] بید را — لذتِ نیشکر دهد نیلِ[16] عطاتِ نال[17] را

سوی فرشتگی کشد مردمیِ تو دیو را — خوی پیمبری دهد معرفتِ تو ضلال[18] را

مادتِ[19] سعت و سبق حکمِ تو شد نجوم را[20] — غایتِ رفعت و سکون حلمِ تو شد جبال[21] را

تا ز نهادِ[22] ملکِ تو رست نهالِ داد و دین — سدره خلد شعبه[23] شد شجرهٔ[24] آن نهال را

چون ز نوالِ کرم خوانِ نوال[25] شد تهی — جودِ تو از وجودِ خود داد نوا نوال[26] را

10 تا ز کفِ تو بس که شد خواسته و[27] ناخواسته[28] — نام نمانده[29] در جهان نیستی و سؤال را[30]

انجمِ سعد را فلک کرد عیالِ قدرِ تو — تا تو بهربت[31] علا بزرگ[32] دهی عیال را[33]

هم نرسد مسیح را صعدیکِ ارتفاعِ تو — گر بنهم فلک بود رفعتِ انتقال را

از پیِ راحتِ جهان دایره کرد[34] بر فلک — عدلِ محیطِ شاملِ تو نقطهٔ[35] اعتدال را

بر سرِ بامِ حصنِ تو شکلِ هلال هر شبی — چوبکِ پاسبان شود هندویِ[36] کوتوال را[37]

---

1. هبا کردن (to annihilate), B. illegible.
2. هبوط (stellar "dejection"); هبوط هر کوکبی مقابلِ شرف او بود [Sī Faṣl of Naṣīru'd-Dīn Ṭūsī, Br. Mus. MS. Add 7700 f.49a].
3. شرف (stellar "exaltation"; every star has شرف (exaltation) when its influence is maximum, and هبوط (dejection) when its influence is minimum.
4. وبال (stellar "malfortune"); see Sī Faṣl, Br. Mus. MS. Add 7700 f.47b–48a: مقابلِ خانهٔ هر کوکبی وبال او بود ..... بودنِ هر کوکبی در خانهٔ خود موضعِ امن و سلامتیِ آن کوکبست و بودنِ هر کوکبی در مقابلِ خانهٔ خود موضعِ ضعف و وبالِ آن کوکبست ،
5. "By its gaze, thy splendid 'ascendancy' annihilated 'dejection'; by its 'exaltation' thy auspicious star gave death to 'malfortune'.
6. B. نو
7. M. منتت
8. منال (wealth); so in B. & P.; but M., D., & P. variant مثال
9. D. و دولت
10. M. wanting.
11. So in P.; but M. & B. بی غرض ; D. بیبدل
12. D. و نعمت
13. Obviously تر; "the breeze of thy generosity gives to the willow the fragrance of fresh aloes."
14. So in B. & P.; but M. & D. بار
15. So in B. & P.; but M., D., & P. variant نجات
16. نیل (gift; bestowal).
17. نال (reed); D. نال
18. D. ضلال
19. D. مادة
20. "Thy 'decree' became, for the stars, the basis of swiftness and pre-eminence."
21. B. خیال
22. نهاد (constitution); M. نهال
23. L. شعشه
24. L. شعشه
25. "Fortune."
26. "Wealth."
27. B. و
28. M. ناخواسته ; Bayaz Arzī (ناخواسته)
29. B. نماند
30. "By thy hand so much wealth has been lavished, both when solicited and unsolicited, that no name is left, in the world, of indigence and request."
31. Obviously براتب ; by [thy] rations.
32. B. ترک
33. "Heaven has made the auspicious stars the dependents of thy dignity so that by (thy) superior rations thou might give provision to these dependants."
34. M. کرد
35. "Equinoctial points" are the two opposite points of the celestial sphere in which the ecliptic and the equator intersect each other; نقطهٔ اعتدال ("equinoctial point", and not, as Johnson and Steingass explain, equinoctial colure which is دایرهٔ معدل النهار); here, the plural is intended i.e. the king's justice encircled the (vernal ربیعی and the autumnal خریفی) equinoctial points.
36. So in B. & L.; but M., P., & D. هندوی
37. "Every night above the terrace of thy fortress the crescent (moon) becomes a watchman's rattle for the Indian porter (of thy fortress)."

* Text corrupt.

شیر دلی تمام رسد کز[1] در بارگه تو[2] — یاری کمترین سگی شیر کند[3] شغال را

از تف[5] تاب تیغ تو تابه[4] تافته شد — لجه بحر گاه کین شخص نهنگ و وال را[6]

راه (?) که بخاک درگهت گنبد[7] آینه صفت — داد[8] جلا[9] هر آینه آینه جلال را[10]

تیغ چو آبت[11] آتشی در دل بدسگال زد[12] — آتش چرخ چارمین[13] ماند ازو زگال[14] را

? خوارترین سعادتی از دهش تو بر زمین — نیست میان اختران خوبتر اتصال را

20 ترک[15] شمال را سبک باز[16] نبست راه کس — تا سد[17] آهنین نشد خنجر تو شمال را[18]

گر نشود جهان[19] بجان حلقه بگوش حکم تو — گوش نهاده[20] بایدش خواری گوشمال را[21]

تا بتو استوار شد قاعده وقار دین — نیست قرار در جهان قاعده ضلال را

چرخ بآخرالزمان از پی جزو ملک تو — پایه[22] همی دهد ز نو[23] مایه انفعال را[24]

گر بزبان لال بر[25] نقش کنند نام تو — معجز نام تو دهد نطق زبان لال را

تا بهنر نژاد تو ز آرش[26] و جم درست شد — نام نماند در هنر تخمه سام و زال را

ای ز تو دیده[27] جوی خون دشمن کینه جوی را — وی[28] ز تو جان زلال غم دشمن[29] بدسگال را

عید رسید عیش[30] کن کز پی موسم خزان — فر تو داد فرخی عید خجسته فال را

---

1. So in P. & D., but M. & B. کر 2. "Because the companionship of the most ignoble dog from the threshold of thy court."
3. L. wanting. 4. تابه (frying-pan); L. تابه 5. M. دل 6. "At the time of (thy) vengeance, by the warmth of thy sword, the waves of the sea became a heated frying-pan for the bodies of crocodiles and whales." 7. M. گنت 8. D. داد
9. D. حق 10. "... assuredly, the mirror-like dome (i.e. the sky) gave polish by the dust of thy court to the mirror of grandeur (i.e. to the sun ?)." 11. i.e. آب و تیغ (thy sword of lustre). 12. P. تو
13. i.e. the sun whose abode is in the fourth sphere. 14. P. variant کال 15. M. ترک 16. So in B., but M. & P. بار
17. So in B. & P., but M. سد (sic) for سد تا. Obviously سد تا (till barrier), here, without a tashdid (see also couplet 100).
18. "No one could easily intercept the path of the northern Turks (i.e. the Khazars) until thy dagger became an iron barrier for (the regions of) the north." 19. So in M., but B. & P. جهان
20. B. نهاد ; گوش نهادن means انتظار کشیدن (بهار عجم)
21. "It (i.e. the world) should anticipate the humiliation of having its ears pinched." 22. B. مایه 23. Obviously نو
24. "At the end of times, the sky, to recommence thy kingdom, gives substance anew to the germ of creation."
25. M. بر 26. D. wanting. 27. "Eye"? 28. So in L., but M., B., & P. بی 29. L. دشمن
30. So in M. & L., but B. & P. بیش, D. پیش

علتِ[1] روزه رفع[2] شد، شاید اگر بجام می[3] | دفع کنند[4] عاقلان[5] علتِ قیل و قال را

مجلسِ تو بهشت شد[6]؛ هست[7] حلال می درو | جز بهشت کی بود وعده میِ حلال را؟

30 وقت خوش است: خوش بود وصفِ این ثنای خوش | خوش غزلی که درخورد[8] صورتِ[9] حسب و حال[10] را

مطلع ثانی

چهرهٔ با جمالِ تو مایه دهد جمال را | غبغبِ چون هلالِ تو بدر کند هلال را

تا رخ تو بدید دیدهٔ جمال شد | ساخت زمانه از[11] رخت نقطهٔ[12] فتنه خال را

عینِ کمال[13] بسته بلا از رخِ با جمالِ تو | زانکه کمال عاشق است آن رخِ با جمال را[14]

نعمت وصلت ار شبی[15] روزی من کند فلک[16] | باز رهانم[17] از هوس این تنِ چون خلال[18] را

گر بهزار جان مرا دست رسد بجانِ تو | کز پیِ[19] تو فدا کنم شکرِ شبِ[20] وصال را

نی نه منم که وصلِ تو روزی چون منی شود[21] | طبعِ تو کی تحمل دهد[22] این سخنِ محال را؟

با غمِ هجر تو مرا تاب زمانه[23] کی بود | طاقتِ بازِ تیزپر کبکِ شکسته بال را؟

ای فلکی[24] غلامِ تو، چون فلکی بسرکشی[25]؛ | بس که[26] غلام شد فلک[27] شاهِ ملک خصال را

ناصرِ دین و ملک را[28] قاهرِ کفر و شرک را | مالکِ ملک بخش را داور بی همال را

40 خسروِ آرشی نسب[29] مفخرِ آلِ جم کزو | هست جلال و مرتبت هم نسب و هم آل را

---

1. D. [illegible] 2. So in L.; others دفع 3. P. variant نی 4. D. کن 5. So in M., B. & L.; but P. مردمان, D. مردمان ; ; P. variant:— دفع کنن عاقلان for ای ; تو جان زلال غم دفع کنند 6. D. شد و 7. M. نیست 8. "May be appropriate." 9. D. صورت و 10. So in M., B., P., & D., but obviously حسب حال 11. So in M. & P.; but B. مایه ; P. variant [illegible]; D. بر [illegible] for از [illegible] 12. D. لحظه 13. "An eye which has reached such perfection that its glance is fatal." 14. "Because Perfection is a lover of that lovely face." 15. M. فلک ; 16. M. کنه شبی ; D. [illegible] for کنه فلک 17. M. رهام 18. D. خون ملال 19. M. کر ; "If I should have a thousand lives, then, by thy life, (I swear) that....." 20. M. ست 21. D. من شود شبی for چون منی شود 22. D. کند 23. So in M., B., & L.; but P. & D. [illegible] 24. So in B., P., L., & D.; but M. فلک 25. سرکشی (eminence); D. سیرتی 26. Obviously بلکه ; "Thou (O King) art like heaven in eminence; Falaki is thy slave, or rather....." 27. M. شد غلام فلک 28. B. ملک ورا 29. M. نسبت

شمشیر دي که روز کین بازوي چرخ زهره را — کرد مثابه[1] قدر تیغ قفا مثال را [4]

ای بتوام عدل تو داده سعادت[2] و[3] شده — باز امان[6] تذرو[7] را یوز امین[8] غزال را[5]

تا ببقاي لم یزل در نرسد وجود[9] کس — هر تو باد پادشا[10] ملکت لایزال را[11]

تا مه و سال نو[12] شود از حرکات مهر و مه — ره مباد سعي تو آفت ماه و سال را

با سعادت ازل قسمت نیکخواه تو — وز تو نوست اجل دشمن بد فعال را

عین جلالتي[13] و مباد[14] از تو دریغ تا ابد — عز و جلال کبریا خالق ذو الجلال را[15]

* * * * *

II

M. (24); B. (20); F. (20); L. (14); D. (14).

نارست[16] شعله شعله رخ دلبرم ز تاب — مارست عقده عقده دو زلفش بر آفتاب[17]
زین شعله شعله — شعلهٔ آتش نهفته روز[18] — زآن عقده عقده — عقدهٔ[19] تنین گرفته تاب

چون نافه نافه مشک دو زلفش[20] برنگ و بو[21] — وز توده توده عنبر تر بر مه[22] رنگ و آب
50 زین نافه نافه — نافهٔ مشک اندر اهتمام — زآن توده توده — تودهٔ عنبر در[23] کتاب

از بوسه بوسه که دهم[24] راحتي بروح — وز غمزه غمزه که خردم را کند خراب
زین[25] بوسه بوسه بوسه او دایهٔ[26] روان — زین[27] غمزه غمزه غمزه و مایهٔ عذاب

هر روز نامه نامه نویسد بر غم من — بر[28] طعنه طعنه تا[29] دل من زآن[30] شود[31] خراب
زآن[32] نامه نامه — نامهٔ شاهان در[33] اضطرار — زین[34] طعنه طعنه — طعنهٔ شیطان در اضطراب

هر لحظه خیره خیره برآرم ز عشق او — از سینه ناله ناله چو دعد[35] ز غم رباب
زین خیره خیره — خیره قدم چون کمان سخت — زآن ناله ناله — نالهٔ من زار چون رباب

---

1. "likeness." 2. So in all texts but the word is obviously بعادت 3. M. wanting 4. M. بار ابان 5. D. تزرو
6. M. و مین 7. B. غزال 8. i.e. باز داده امان تذرو را و یوز شده امین غزال را 9. D. ز بتو ز نرسد for ضمر ویجه ، نرسد
10. D. شامل 11. M. با 12. "As long as month and year becomes new"; so in B.; but F. & D. تو ; M. & L. و
13. "Thou art the eye of glory"; M. جلالي و 14. L. wanting 15. i.e. بتوسط خالق ذو الجلال 16. M. & B. تارست
17. i.e. the face of the beloved. 18. "From this flame, flame, flame of the fire (of the beloved's face) day was concealed (i.e. daylight was eclipsed)." 19. M. wanting 20. M. زلفین 21. B. & L. ز نگ 22. The subject is دو زلفش
23. M. wanting 24. i.e. دهد او 25. L. زآن 26. دایه (wish, desire); so in F. and perhaps L.; others دایه 27. L. زآن
28. So in L.; others بر 29. M. با 30. D. wanting 31. M. شود 32. L. & D. زین 33. M. wanting 34. L. زآن
35. M. دعد. Da'd (lover) and Rabāb (beloved) are used like Wāmiq and 'Adhrā; cf. Nāṣir-i-Khusrau, Dīwān, Tihrān ed. p. 33: چند گفتي و بر ایب زدي غزل دعد و صفات رباب ; idem, p. 38.:
چند چو دعد از تو بنالید دعد تاش بدزدي بزرق رباب

هر روز خلّه[1] خلّه بپوشد بر غم من ... تا جامه پاره پاره کنم خیره چون مُصاب[2]
زان خلّه خلّه ـ خلّهٔ احباب شوخگین[3] ... زان پاره پاره ـ پاره دل عاشق : عذاب

چشمم[4] چو[5] قطره قطرهٔ[6] ابریست در بهار ... اشکم چو دانه دانهٔ لؤلؤی مذاب
60 زین[7] قطره قطره ـ قطرهٔ[8] ابر از هم [illegible] ... زان[9] دانه دانه ـ دانهٔ در صدف بتاب[10]

خطش چو زره زره [illegible] پر ز موجه ... خالش چو نقطه نقطهٔ مه[11] پر ز مشک ناب
زین زره زره ـ زرهٔ عشاق خسته دل ... زان نقطه نقطه ـ نقطهٔ عالم در انقلاب

عالم چو روضه روضهٔ جنت شد از صبا ... بستان چو لجّه لجّهٔ[12] دریا شد از سحاب
زین روضه روضه ـ روضهٔ رضوان شده مبین ... زان لجّه لجّه ـ لجّهٔ دریا شده سراب[13]

تا پشته پشته[14] شد چمن از طلستان[15] ـ سمن ... بگشاده بیضه بیضهٔ [illegible] بر ترب
زان پشته پشته ـ پشتهٔ[16] شده دشت و کشت زار[17] ... زین بیضه بیضه ـ بیضهٔ فگن راشیان[18] عقاب

زد[19] کلّه کلّه باد بباغ از حریر سیم[20] ... تا[21] قطره قطره ابر فشاند[22] بر او[23] گلاب[24]
زان[25] کلّه کلّه ـ کلّه بسته فلک ز ابر ... زان[26] قطره قطره ـ قطرهٔ ماء[27] گشته آب[28]

نو روز تحفه تحفه دهد زان[29] سپس بباغ ... چونانکه صلّه صلّه دهد شاه کامیاب
70 زین تحفه تحفه ـ تحفهٔ او بستهٔ[30] حریر[31] ... زان صلّه صلّه ـ صلّه[32] او خلعت[33] و[34] ثیاب[35]

* * * * *

---

1. "Dress" 2. "Madman" 3. "Dirty" 4. L. چشم 5. So in M., P. & D.; but B., P. variant که ; L. تو 6. D. قطره قطره
7. So in B.; others زان 8. D. قطره قطره قطره 9. So in B. & L.; others زین 10. D. در صد انقلاب for در صدف بتاب
11. The moon is an attribute of brightness, but sometimes, as here, (because she has no light of her own) of blackness, cf. Minūchihrī-i-Dāmghānī, ed. Kazimirsky, p. 10: زیانست ماه صفت سیاهی زیراکه || عیب نیست ماهست چو و سیاهست انگه
12. M. لطه لطه 13. سراب (mirage); M. شراب 14. So in M., which alone contains this couplet but the words are obviously پشته پشته (mound). 15. i.e. از طلهای طلستان
16. So in M. (which alone contains this couplet) but the words are obviously پشته پشته پشته 17. So in M.; but the word is obviously دشت 18. So in M.; but obviously آشیان 19. زدن OR کله زدن (to pitch a tent).
20. The silver silk — حریر سیم — refers to the lilies — سمن — mentioned in the preceding stanza. 21. M. با
22. So in M., P., & D.; but B., P. variant اشک فشاندش 23. So in B.; others بر 24. "So that the cloud may pour rose-water, in drops, on it (i.e. on the tents of lilies scattered by the breeze in the garden)." 25. In imitation of those tents (of lilies in the garden), the sky has pitched its tents of (white) clouds." 26. D. زین 27. ماورد (rose-water), so in B.; but M. ماورد ; P. & D. ماورد 28. With those drops (of rain in the garden), rose-water has become water (has been put to shame).
29. B. & D. زین 30. So in P.; but M. بسته ; B., L., D., P. variant بسته و 31. So in P.; but L. illegible; M., B., D., P. variant حریز 32. M. wanting 33. P. variant خلعت 34. M. wanting 35. D. ثیاب

این دل چه دلست و این چه یارست | کار من ازین دو سخت زارست
کار من مستمند صعبست | کاندر بر من نه دل نه یارست
آباد جهان سمند میمون | کاندر خور[1] روزگار زارست
پهنای زمین به پیش سمّش | چون دیدهٔ مور و چشم مارست
از نعل هلال و پیکر[2] او | در گوش سپهر گوشوارست
چون چرخ همه قوائم[3] او | عالی و قوی و استوارست
غار از تن او بسان کوهست | کوه از سم او بسان غارست
از تاختنش بگاه جولان | مه عاجز و چرخ شرمسارست
چون شاه برو سوار گردد | آشکار که بر فلک سوارست
45 ای تاجوری که چرخ گردون | از بر[4] کف تو زیر بارست
هرگاه که مجلست ببیند | گوید فلک این چه کار و بارست
بر خور ز بقای عزّ و دولت | کین جای نزول و اختفاست[5]

* * * * *

IV

B.(40); T.(38); M.(28); P.(28); D.(26).

روز طرب رسید و روزه بپایان رسید | رایت سلطان عید بر سر میدان رسید
خسرو[6] شب سجده برد بر در[7] سلطان روز | دوش ز ماوای او[8] پشت خم زان رسید[9]
بود میدان عید پیکر خورشید گوی | زان بشب عید ماه چون سر چوگان رسید
حلقهٔ سیمین نمود چرخ ز مه چون شهاب | نیزهٔ زرین بدست از پی جولان رسید[10]
عید بشادی[11] چو زد آینه بر پشت پیل[12] | آینهٔ چرخ[13] را گرد فراوان رسید[14]
مدت سی روز دید[15] تاب تنور اثیر | زاول آن جتماع کآخر شعبان رسید
تا به بصیر عرب شاه عجم خوان فکند | خوان وی از آفتاب آهوی[16] بریان رسید[17]

---

1. "Worthy; appropriate." 2. Obviously هلال پیکر "horseshoe of crescent-shape". 3. "Legs". 4. "Beneficence."
5. احتفار (settled abode); obviously ...ختبارست; "enjoy thy day" for this world is a place of encampment and transitoriness."
6. Z. خسرو 7. T. بر در 8. The او refers to the moon, here, the crescent of Shawwāl). 9. "Before the door of the monarch of day (i.e. the sun), the king of night (i.e. the crescent of Shawwāl) prostrated himself from his mansion last night; hence his (the crescent's) back is bent. 10. "When the meteor came to gallop with its golden lance in hand (i.e. with its meteoric flash), the sky showed, with the (crescent) moon, a silver ring (i.e. the ring of the new moon in the old moon's arms)."
11. So in B. & D.; but M., P., T., & A. variant بشاي 12. i.e. the steel mirrors on an elephant's armour. 13. i.e. the sun.
14. "When the Ramaḍān ʿĪd fastened with joy the mirrors on the elephant's back, abundance of dust (clouds of dust) reached the mirror of the sky (reached the sun)." 15. T. ديد 16. T. بره i.e. Aries, but this is not a New Year's ode. 17. "From the sun there came to the king's table the roasted deer which had seen the heat of the oven of the sky for the space of thirty days — from the beginning of that period when the end of Shaʿbān came (i.e. from 1st Ramaḍān) till (1st Shawwāl) when the king of Persia gave a banquet on the occasion of the Arabian ʿĪd."

گردون[1] فراش‌وار کرد غلال[2] از هلال[3] — گفت شهنشاه را عید بهمان[4] رسید

داشت چو خورشید و مه تخت[5] ملک[6] تاج و طوق — دوش ز تشریف بخت بر سه خاقان رسید[7]

نام خزان بر[8] نبشت[9] چرخ بمنشور[10] ملک — نامهٔ عزل[11] بهار سوی گلستان رسید

خیل خزان تا گرفت مملکت نوبهار — مهر شه مهرگان در صف بستان رسید

دیدهٔ ابر آب ریخت چهرهٔ آبان[12] بشست[13] — تاب مه آب رفت ترتی آبان رسید[14]

سیب کش[15] آسیب زد نار[16] بنار هوا — خون دل از دیدگانش تا بزنخدان رسید[17]

باد که بی کیمیا خاک زمین کرد زر — گفت مرا دستگاه از شه شروان رسید

وارث ملک زمین داور خلق جهان — کش لقب از آسمان شاه جهانبان[18] رسید

آنکه ز بخشش بخش[19] جاه سکندر فتاد — وآنکه ز دهرش بهر[20] ملک سلمان رسید[21]

از حشم[22] حشمتش[23] خصم بهیبت[24] گریخت[25] — وز[26] حزم همتش ظلم بحرمان[27] رسید

100 زلزلهٔ رخش او در سد[28] خزران[29] فتاد — ولولهٔ خنگ[30] او تا[31] حد ختلان[32] رسید

از همه خصمانش[33] کس[34] مرده و زنده نرست — مرده بدوزخ فتاد زنده بزندان رسید

هرکه بخیل و حشم خشم تو آسان شمرد[35] — آن حشم و خیل را خشم[36] بیسان[37] رسید

هرکه ز خاک درت دیدهٔ بینا بتافت[38] — زود بخاک درت کور و پشیمان رسید

رفعت ایوان تو هست جانی کرد — هندوی پاس ترا دست بکیوان رسید

مطلع ثانی

تا بدل و جان مرا آفت جانان رسید — بس که ز جانان بمن رنج دل و جان رسید

خاک ره از چشم من چشمهٔ خوناب گشت — تا بمن از هجر لم آتش هجران رسید

---

1. P. گردن 2. D. طلال 3. D. ملال 4. D. بهار + عید 5. D. و تخت 6. So in M., P. & D.; but B. & T. ملک 7. "The throne of the sky had a crown and collar like the sun and the moon (i.e. had the sun and the moon for a crown and collar), (but) by the advent of good fortune all the three (throne, crown, and collar) reached the king last night." 8. M. و 9. T. نوشت ; D. نشست 10. D. و منشور
11. M. نام غزل 12. pl. of آب (ponds). 13. M. نشست 14. T. تا مه آب رفت بردی آبان سید 15. i.e. که او را 16. D. تاز
17. "To the apple whom the pomegranate tormented during the fire of air (i.e. during the lightening flash), there came up the blood of the heart, from its eyes to the chin." The reddening of apples is popularly ascribed to the flash of lightenning.
18. So in M., P. & D.; but T. & B. (?) جهانیان 19. T. تخت 20. D. — 21. "From Fortune there fell to his lot the portion of Alexander, and from Time there came to his portion the kingdom of Solomon." 22. M. چشم 23. M. چشمش ; B. & T. حشمتش
24. D. بهمت 25. M. گرفت 26. So in M., P. & D.; but B. & T. در 27. T. بپایان 28. T. سد 29. Or, سد اسکندر "Alexander's wall", near Darband. 30. So in B.; but M., P., & T. جنگ 31. T. در 32. A place near Badakhshan, famous for its horses.
33. Scan [– – ᴗ] 34. D. خصمان کشش 35. T. & D. گرفت 36. So in M., P., T., & D.; but B. حشم
37. So in T.; but M. & P. جیشان ; B. نیشان (sic) ; D. پریشان . Obviously بی‌سان (like a calamity); "upon that suite and horse (thy) fury came (suddenly) like a calamity." 38. So in M., P., & D.; but B. & T. نیافت

تا لب من دور ماند از لب و دندان او — دل شد و جانم بلب از بن دندان[1] رسید

هست بباغ بهار چون گل خندان رخش — در مه مهر از رخش مهر بسرطان رسید

در چو بهار و بهشت از رخ رخشان او — فتنه بفصل خزان با گل و ریحان رسید

115 چهرهٔ[2] او آفتاب چشمهٔ حیوان لبش — چشم مرا زان دو شکل[3] آفت طوفان رسید

گرچه ز ظلمت رسید خضر بآب حیات — دوش بمن ز آفتاب چشمهٔ حیوان رسید

با رخ رخشان او گشت بشروان[4] خجل — پرتو آن آفتاب کو ز خراسان[5] رسید

ماه رخش چون بتافت از بن دندان[6] او — هم دو چشم مرا لؤلؤ و مرجان رسید

دوش خیالش جواب کرد گذر بر دلم — عقل ولایت سپرد گفت که سلطان رسید

بود رسیده بجان درد[7] دل ریش من — ریش بمرهم فتاد درد بدرمان رسید

گفتمش ای از لبت لعل بدخشان خجل — ای لبت از چشم من خون بدخشان رسید

شد بر[8] دندان تو لؤلؤ عمان ز آب — وز غم تو اشک من ز آنسوی عمان رسید

ای شده از دست من در طلب تو مرا — بس که بباید دوید تا بتو بتوان[9] رسید

چون فلکی در[10] جفا با فلکی طرفه نیست — گر فلکی را ز درد بر فلک افغان رسید

120 آنکه بنام ملک نامهٔ شاهی نوشت[11] — نام تو سرنامه[12] کرد[13] چون که بعنوان رسید

تا ز جهان[14] در جهان خلق حکایت کنند[15] — کز[16] پس عهد فلان ملک[17] بهمان[18] رسید

دارش اعمار[19] خلق ذات مکین[20] تو باد — کز تو بتمکین[21] حق غایت امکان رسید

* * * * *

V

M. (39); H. (29); B. (25); T. (25); P. (22); D. (20); Ta. (15)[a]

شب نباشد که فراق تو دلم خون نکند — وآرزوی[22] تو مرا رنج دل افزون نکند

هیچ روزی نبود کانچ شوق[23] تو مرا — دل چو آتشکده و[24] دیده چو جیحون نکند

قطره بر هم نزند دیدهٔ من هیچ شبی — تا چون فلک سر کوی تو [illegible] نکند

---

1. از بن دندان (voluntarily); [[illegible]] کنایه از طوع و رغبت 2. So in B., T. چهره 3. چهره و لب ‎[illegible]‎ described in the 1st hemistich; so in B., T. چشم 4. So in T.; B. بشروان (sic). 5. Because the sun rises in the east, and Khurāsān is to the east of Shirwān.
6. از بن دندان is, here, used literally, "from the gums of her teeth." 7. So in B., P., & T.; but M., D., & P. variant [illegible]
8. So in B., & T.; but obviously [illegible], see couplet 113 above. 9. So in M., P., T., & D.; but B. نتوان 10. So in B.; but T. با
11. i.e. God. 12. [illegible] (superscription), T. [illegible] 13. So in M., P., & D.; but B. ساخت; T. wanting. 14. [illegible] جهان گذشته
15. "As long as in the world people relate from past times that....." 16. So in M., P., T., & D.; but B. کشی 17. M. wanting.
18. M. illegible. 19. [illegible] (lives), T. [illegible] 20. مکین (authoritative); so in B.; but M., P., & D. کبیر; T. [illegible] 21. "Power."
22. T. [illegible] 23. D. [illegible] 24. D. wanting.

a. The text of Ta. is corrupt.

هر کجا عشقِ من و حسنِ ترا وصف کنند | هیچ عاقل صفتِ لیلی و مجنون نکند

سایهٔ زلفِ تو چون فرِّ همایست بفال | چون کند[1] فالِ منِ دلشده همایون نکند؟

زلفِ چون مارِ تو آسیب زند لعلِ ترا | گر بهُش[2] نرگسِ جادوی تو افسون نکند

گرچه لعلت[3] بوفا وعده بسی داد مرا | نکند وعده وفا[4] تا جگرم خون نکند

135 چشمِ شوخت بجفا[5] کشت مرا پس لبِ تو | کی کند در حقِ من سعی که اکنون نکند؟

گرچه در دایرهٔ عشقِ تو جان در خطرست | فلکی را کس ازین دایره بیرون نکند

نه خطا گفتم جان بره خطر آنراست[6] که او | خدمتِ شاه منوچهر فریدون نکند

خسروِ شروان خاقانِ بزرگ آنکه خرد[8] | پیشِ قدرش صفتِ رفعتِ گردون نکند

خسروی کو نکند قصدِ دیاری که بتیغ | خاکش از خونِ مخالف چو طبرخون[9] نکند

صدیک آنچه کند هیبتِ او با تنِ خصم | با گلستان بزمستان مهِ کانون نکند

شه[10] فریدون که بفر کارِ جهان ساخت چنان | جز منوچهر فریدون بفر ایدون[11] نکند[12]

تیغِ او[13] خاک چو دریا[14] کند از خونِ عدو | جز چنین شه بجهان[15] تیغ شبیخون نکند[16]

خود کجا روی نهد شاه بکین که بسُم | کوهکن بارهٔ او کوه چو هامون نکند؟

کفِ او بس نکند بخشش[17] تا مرکزِ خاک | از خزائن بعطا پُر زرِ مخزون[18] نکند

140 مشکلی[19] حل بکند[20] خاطرِ او گاه سوال | که اگر جان بکند وهمِ فلاطون نکند

مایهٔ[21] جان چو تو من[22] یافتی از خدمتِ او[23] | مردِ فرزانه بجان خدمتِ او[24] چون نکند

او کند کارِ جهان راست نه گردون که هر آنچ[25] | تیغِ سلطان بکند[26] خامهٔ گردون[27] نکند

ای فلک قدری[28] کز[29] صدرِ فلک مهرِ منیر | حل خود جز بکفِ مهرِ تو مرهون[30] نکند

ملک ساکن نشود تا فلک از روی خطاب[31] | خطبهٔ نامِ تو در خطهٔ مسکون نکند

---

1. i.e. [illegible] 2. i.e. بر زلف 3. i.e. the lips 4. So in H., D., & T.; but M., B., & P. [illegible] 5. P. variant [illegible]; T. [illegible]

6. H. در 7. T. راست او 8. D. [illegible] 9. "The jujube." 10. So in Khulāṣatu'l-Afkār, M. [illegible]; others, couplet wanting.

11. "Like this." 12. "No one can do like the King Farīdūn I who made the affairs of the world so glorious save (his son) Minūchihr II b. Farīdūn."

13. M. [illegible] 14. M. [illegible] for [illegible] 15. M. [illegible] for شه چنان

16. The subject "no one" is understood. 17. The third foot is [— — —] for [⏑ ⏑ — —]. 18. So in M. (which alone contains this couplet), but obviously مخزون: "until with his generosity he does not fill the centre of the earth with hoarded gold from his treasuries." 19. M. & B. [illegible]

20. So in H.; but M., B., & D. [illegible]; P. [illegible] (sic); T. [illegible] (sic) 21. B. illegible. 22. D. [illegible] 23. B., H., & P. variant [illegible]

24. H. [illegible] 25. M. & D. [illegible] 26. M. [illegible] 27. P. variant [illegible]; B. [illegible] (sic). 28. B. & P. [illegible]; D. [illegible]; the second foot is [— — —] for [⏑ ⏑ — —]. 29. D. [illegible] 30. P. & D. [illegible] 31. So in H.; but M. [illegible]

خصم خواهد که چو تو راست کند ملک ولیک | عقل جز سبزه دمن مدبر ملعون نکند
کلک[3] صابون[4] چه تف خور نکند گرمابه سفید[5] | کاشر[6] قرصه خور قرصه صابون نکند
هیچ سر با کف[9] پای تو مقابل نشود | که سرا با فلک اقبال تو مقرون نکند
هر که کین تو قرین دل ...[10] نهد | تا قرین فلکش همبر[11] قارون نکند
مه به بدر نیست تا که[12] هلال تن خویش[13] | پیش بالای الف قد تو چون نون نکند
150 خاک را گر ز پی عزت وجودت نبود | فلک از قوت خود محمل مسکون[14] نکند
حاتم طائی اگر زنده شود نقد کرم[15] | جز بمیزان دل و رای تو موزون نکند
گر نباشد ز برای شرف عیسی کس | پوشش شستن فر[16] از اطلس و اکسون نکند
جز تو کس دست[17] و دل ما بسخا و بسخن | پر زر کانی و پر گوهر مکنون نکند
بنده بر جان و دل و بر[18] خود و خاطر خویش | جز شعایر دل و بازوی تو قانون[19] نکند
سر نظم سخن ار نه[20] پی مدح تو بود[21] | در ضمیر دل خود مظهر و مضمون نکند
خسروا روزه شد و عید طرب روی نمود | عاقل امروز طلب جز می گلگون نکند
بر همه خلق جهان دیدن ماه[22] شب[23] عید[24] | جز بغیر تو فلک[25] فرخ و میمون نکند
عادت عید چنانست که خرم نشود | تا بعیدی[26] دل خصمان تو محزون نکند
گر خورد شهد و شکر خصم تو الحق[27] که ورا | در تن الا اثر حنظل[28] و افیون نکند
155 تا ز بخت بد و از[29] اختر وارون[30] بمدار | طالع کس[31] گردش[32] افلاک همایون[33] نکند[34]
باد چونان که فلک[35] خاص و بدخواه ترا | بهره[36] جز بخت بد[37] و[38] اختر وارون[39] نکند[40]

* * * * *

1. P. variant ... 2. ... (unfortunate); T. ... ; D. ... 3. کلک (responds). 4. M. سابون 5. M.&T. ... 6. D. ...
7. B.&T. ... 8. T. ... 9. B. illegible; M. ... با کف for ... 10. M. wanting. 11. T. ...
12. So in M.; but H. ... for ... 13. So in M.&H.; but obviously ... که هلال تن خویش ... ; "The moon cannot become a full moon until it does not make its crescent-body (curved) like (the letter) ن before the ا of thy stature i.e. before my erect stature." 14. So in M. (which alone contains this couplet); but obviously مشحون ; "letters laden (with people)."
15. B. indistinct. 16. M. ... 17. B. illegible. 18. So in H.; but M. wanting. 19. قانون کردن (to legislate); H. variant ...
20. M. ... 21. So in H.; but M. ... 22. So in H.; but M. ... 23. So in H.; but M. ... 24. So in H.; but M. ...
25. H. ... 26. So in H.; but M. ... 27. So in M., P., & D.; but B., T., & P. variant ... 28. B. ...
29. M. wanting. 30. So in M.&H.; but B. several words illegible, others ... 31. H. کش 32. T. ...
33. "As long as, with an unlucky fate and inverted star, the revolving heavens in (their) orbit do not make the omen of any person auspicious." 34. M. ... ; D. ... for ... 35. M. ... 36. D. wanting.
37. M. ... for ... 38. So in M.&H.; but B. ... ; R., T., & E. ... 39. H. ...

M. (32); B. (32); P. (32); L. (22); H. (18).

زهی[1] ز جود تو طبع زمانه مایل سور | خهی ز جاه تو جرم ستاره قابل نور

بذات گشته فلک با مراد تو موصول[2] | بطبع مانده جهان از خلاف تو مهجور

بقبض و بسط جهان را بر تو مرجع | بحل و عقد فلک از حسام تو دستور

چو آفتاب که بر ذات تو مختار | چو آسمان که بحلم طبع تو مجبور

بجود دست[3] تو چون ابر در جهان معروف | بنور رای تو چون مهر بر فلک مشهور

بنور رای تو خورشید گشته[5] چون ذره | ز زور دست تو سیمرغ گشته چون[6] عصفور

تو حاکمی و شده از حکم تو فلک محکوم | تو ناصری و شده از نصرت تو دین منصور

ز طلعت تو شده بر جهان نجوم حسود | ز حضرت تو شده بر زمین سپهر غیور

همه حوادث حق بر عدالتش موقوف | همه سعود فلک بر ولایتش مقصور

بمدح تو شده دیوان روز و شب مکتوب | بفتح تو شده اوراق آسمان مسطور

ز هیبت تو قضا نیش برده چون[8] کژدم | بخدمت تو قدر نوش داده چون زنبور

چو بحر طبع تو بخشنده[9] گوهر منظوم | چو ابر دست تو بارنده[10] لؤلؤ منثور[11]

تویی که عالم علمی[12] باعتقاد قلوب | تویی که مالک ملکی باتفاق صدور

ز تیغ تو چو شود برگ مرگ دشمن راست | ز تیر تو چو شود جان ز جسم خصم تو دور

شود دلیر ببازوی چیره[13] خود معجب | شود سوار بشمشیر و تیر[14] خود مغرور

شود ز خون تن بیخته زمین خمار | شود ز بوی تن ریخته هوا مخمور[15]

هوا ز گرد سواران چو روی جبل ستر | زمین ز[17] بانگ دلیران چو روز عرض نشور[16]

---

1. So in L. & H.; but M., B., & P. زهی:
2. So in M., B., L., & H.; but P. & B. variant موصل
3. L. & H. کف
4. P. مقرون
5. P. گشت
6. L. در جهان for گشته چون
7. H. ستاره
8. H. از نیش برده for نیش برده چون
9. H. بخشیده
10. H. باریده
11. Qur'ān, LXXVI, 19.
12. P. علمی
13. M. چرخ ; B., P., & L. جسر (sic)
14. So in P.; but M. & B. بشمشیر تیر ; L. & P. variant بشمشیر تیز
15. M. شود ز بوی ریخته تو هوا مخمور
16. L. در آن زمان که شود روی دشت چون محشر
17. L. زمین ز گرد بانگ for زمین ز:

تو صدری و قرطاس و تیغ تو مسطر — سر سنان تو کلک و دل عدو منشور

180 عدو کمان تو چون آسمان و تیر شهاب — دل عدوی تو چون دیو از شهاب نفور

ز نجح تو شده ایام حاسدان تیره — ز تیغ تو شده روز دشمنان مقهور

زهی رسوم ترا – آفتاب و مه مرسوم — زهی امور ترا – چرخ و اختران مامور

توئی که نیست کند دستت افسر قیصر — توئی که تیره کند تیرت اختر فغفور

تراست رجعت ایام و دست رستم زال — تراست ملک میراث سلم و ایرج و تور

185 کند مه و فر جم موبد و موبد — مدیح تو بجم نبی و لحن زبور

زمانه را توئی ای شه مبشر و نذیر — ملوک را توئی ای شاه سید و حصور

حسام تو ید بیضای تست و تو موسی — تن کینه تو ثعبان تست و خصم تو طور

خدایگانا! عید آمد و کشید نفیر — طرب فزای که او افتد در دل تو نفور

همیشه تا بود افلاک را بروج و درج — همیشه تا بود ایام را سنین و شهور

190 مدام باد – ز افلاک – حاسدت محزون — مدام باد – ز ایام – ناصحت مسرور

بعد هزار چنین عید شادمان ز تو فر — بعد هزار غم از بخت حاسدت رنجور

فتاده در دل بدخواه تو فتور فتن — نهاده زیر هواخواه تو سریر سرور

ز چار گوشه عالم بدین چهار پسر — ملوک با تو در آورده سر بحکم مامور

* * * * *

---

1. P. variant [illegible] 2. So in B. & L.; but M. & P. [illegible] 3. M. کال 4. So in B. & L.; but P. [illegible]; M. wanting. 5. See Qur'ān, XV. 17-18.
6. B. wanting. 7. So in M.; but B., P. & L. [illegible] for [illegible] 8. M. [illegible] 9. M. [illegible] 10. L. [illegible]
11. P. [illegible] 12. So in B.; others [illegible] 13. [illegible] or the 'return' of a departed soul in a new tabernacle of flesh is an ultra-Shī'ite doctrine. The times have returned and Rustam b. Zāl has reappeared as Minūchihr II. Another ultra-Shī'ite doctrine of [illegible] (metempsychosis) is mentioned in couplet 357. 14. M. wanting. 15. L. [illegible]
16. M. [illegible] for [illegible]. The association of [illegible] (Magian priest) with the recitation of [illegible] (the Psalms of David) is inappropriate. 17. P. [illegible] 18. Qur'ān, XVII. 105; "giver of good news and a warner."
19. Qur'ān, III. 38; "honourable and chaste"; M. [illegible] 20. Qur'ān, IV. 22 21. See Qur'ān VII. 20; L. [illegible] for [illegible]
22. So in L.; others [illegible] 23. See Qur'ān VII. 143: "but when His Lord manifested His glory to the mountain He made it crumble, and Moses fell down in a swoon". The king's enemy will crumble like the crumbling of Mt. Sinai. 24. M. [illegible] for [illegible]
25. So in M. & P.; but B. & P. variant [illegible] 26. M. [illegible] for [illegible] 27. M. [illegible]
28. P. variant [illegible]; L. [illegible] 29. L. [illegible] 30. M. [illegible] for [illegible]; 31. M. [illegible]
32. P. [illegible] 33. M. [illegible] (to submit). 34. So in P.; but M. & B. [illegible]; L. couplet wanting. "The kings of the four quarters of the globe, having submitted to thee, are commanded by (thy) warrant (to attend) on these four sons (of thine)." Minūchihr II was the father of five sons (see couplet 397), but obviously he had only four sons when this ode was written.

VII

M. (23); B. (23); P. (25).

آن رخ رخشان و زلف عنبرافشانش نگر — وآن لب و دندان چون لؤلؤ و مرجانش نگر

کو با من شرط و پیمان در وفا و دوستی — نزد تو از آنها شرط و پیمانش نگر

در میان جان من از فراقش دیده — بر دل بیچارهٔ من داغ هجرانش نگر

دلبری کز مهر دیداری ز ما دارد دریغ — با خسان و ناکسان در بوسه احسانش نگر

خونبهای بی خطا و جوری بی سبب — بر مسلمانان ز چشم نامسلمانش نگر

گر ندیدی یار که عاشق کند قربان بعید — کیش و قربان بسته و در عید قربانش نگر

ای بتی کز دل چو پرسم که قرارت [illegible] — "بسته اندر طرهٔ جعد پریشانش نگر"

بر زمان ما ز چنین اندر غم و خواری مگیر — وینچنین بازار عشق خویش بر جانش نگر

در همه در دوستی رو عار داری روز عید — مدح خوانان پیش تخت شاه [illegible]انش نگر

فخر دین خاقان اکبر کآسمان چون بیندش — گوید آن جاه و جلال و امر و فرمانش نگر

خسرو ایران منوچهر آنکه در شانش خرد — گفت سبحان الله آن رای جهانبانش نگر

هست خاقان بزرگ او را لقب لیکن بقدر — بندگان بهتر از فغفور و خاقانش نگر

خنگ آن کز کینه دشمن پار زین او کرد تهی — زد کنون امسال خان و مان ویرانش نگر

گر همی خواهی که بتوانی نشان دادن ز عرش — پایهٔ آن ایوان عالیه ز کیوانش نگر

سوی خصمان از برای بردن پیغام مرگ — بر زمانی رفتن پیکان پیکانش نگر

روز کین رایات او را بین بپیروزی روان — وآمده آیات فتح از چرخ در شأنش نگر

---

1. M. wanting. 2. P. مرجانس 3. M. در 4. P. خطای 5. So in B.; but P. ز جزوی; M. & P. variant جزبهای

6. M. مسلمان 7. So in B.; but M. ز غم; P. ز غم for ز چشم 8. Case for keeping arrows 9. M. wanting.

10. Case for keeping the bow. 11. B. illegible. 12. So in P.; but M. پرسم, B. illegible. 13. M. گر

14. "O beloved, when I ask (my) heart: 'where (O heart) is thy resting-place?' it answers me: 'behold it (the resting-place) fixed in the locks of (her) dishevelled tresses'." 15. M. wanting. 16. So in B.; but M. وایچنین; P. ای چنین 17. B. wanting.

18. So in B. & P.; but M. & P. variant از 19. So in B.; but M. & P. wanting, obviously [illegible]: "if thou (O beloved) art ashamed of him (the poet) then behold him (the poet) reciting panegyrics before the King." 20. B. خاقان

21. M. تخت. 22. So in B.; but M. & P. [illegible]انش 23. B. از 24. Qur'ān. XXVII. 91. 25. M. روی

26. P. از خاقان و فغفورش 27. So in P.; but M. باز آورد, B. illegible for پار زین او کرد 28. Plural of پیک (courier), M. پیکان 29. "His (the King's) arrow-head." 30. M. آئین را ما را for رایات او را بین 31. B. variant بپیروزی

32. M. نگر 33. Qur'ān. XLVIII.

215 گر ندیدی سیل باران در بهاران روز جنگ / بر کمانداران دشمن تیرباران‌اش نگر

زیر پای مرکبان سرهای بدخواهان ملک / جمله گو افتاده اندر صحن میدانش نگر

آنکه عصیان جست [؟] دست از دامن مهرش بداشت / هم بتیغ او ز خون زه بر گریبانش نگر

از برای آنکه عالم را نگهبان تیغ او است / کردگار خلق عالم را نگهبانش نگر

دارد اندر دولت و دانش ملک حد کمال / این کمال ایمن ز آسیب نقصانش نگر

گرچه دوران ملک فرخنده گشت از فر عید / فر عیدی فرخ از فرخنده دورانش نگر

مدح او را نیست پایانی و انجامی پدید / این همایون مدح بی انجام و پایانش نگر.

* * * * *

M. (25); B. (25); P. (25).

رخ و زلف و لب و چشم و خط و خال تو ای دلبر / ز من بردند لهو و هوش و صبر و عیش و خواب و خور

مرا هست از غم و تیمار و درد و داغ هجرانت / کف باد و بسر خاک و بچشم آب و بدل آذر

منم روز و شب و سال و مه از سودای عشق تو / بدل گرم و بدم سرد و بلب خشک و بدیده تر

220 نگارا تا کی و تا کی ز هجرانت بجان و دل / کشم خواری کنم زاری خورم اندوه برم کیفر

نمانده تا ز تو دورم مرا از غایت محنت / بصر در چشم و جان در تن طرب در طبع و دل در بر

کنون چون عز و ناز و برگ و زیب و ساز و فر بستند / جهان خندان ز باغ و راغ و دشت و کوه و بوم و بر

فکند از گردن و گوش و بر و دوش ای عجب گردون / عروسان چمن را در و یاقوت و زر و زیور

چو چشم و هوش و طبع و رای خصم شاه شروان شد / هوا گریان شمر عریان زمین تیره شهر مضطر

شه شروان منوچهر ابن افریدون که هست او را / قدر میدان قضا مرکب فلک جوشن زحل مغفر

---

1 So in B.; but M. & P. بهار. 2 تیرباران (bombardment); B. سیل بارانش 3 M. خون 4 P. فلک 5 M. عرس

6 دست : دامن کسی داشتن (to separate from); so in P.; but M. & B. داشت (sic). 7 زه (border round the edge of a garment).

8 M. زه بر; in P. بر is wanting. 9 P. variant روح 10 B. انجامی و پایانی 11 P. خشم 12 M. هوش و لهو

13 So in M.; B. & P. wanting. 14 کف باد (empty-handed, to have nothing in the hand but wind); 15 بلب would be better.

16 M. بدل 17 M. بزم مغفر 18 So in B., but M. & P. ساز و; P. variant ساز و 19 M. زاغ

19' "Now that the brides of the meadow (i.e. flowers) acquired grandeur, elegance, wealth, ornament, equipment, and pomp — the world, happy with the garden, mead, plain, mountain, land, and country — lo, heaven cast off from the neck, ears, bosom, and shoulders of these brides, the pearls, rubies, gold and jewellery." i.e. Autumn came upon the garden in bloom — an idea developed further in the succeeding couplet. 20 B. wanting. 21 شمر (pond); so in P.; but M. شمر; B. سمر

22 So in M.; but B. مضطر, P. مظفر

شهی که هست در گیتی بامر و حکم و دست و دل — خداوند و جهانگیر و عطابخش و سخاگستر

شده بهرام و تیر و شید و ناهید سپهر او را — سپهسالار و صاحب‌سر و مدحت‌گوی و خنیاگر

بود در موکب او میدان و بزم و بارگه دایم — بجوشش چتر و مه رایت سپهرش تخت و مهر افسر

رسیده صیت و ذکر و نام و آوازش[4] در جهانداری — به هر مرز و به هر شهر و به هر بوم و به هر کشور

235 ز فر ایزدی مامور و مجبور حکمش را — وحوش و دیو و انس و جان و نجم و چرخ و ماه و خور

خطاب خسروان دایم بنام نیز او باشد — غلام و بنده و داعی رهی و خادم و چاکر

کند در مدحت و شکر و ثنا و آفرین او — خرد طومار و جهان نامه هنر دیوان و دین دفتر

زمانه حکم و امر و کام و رایش را مسخر شد — حق و عقد و امر و نهی و قبض و بسط و خیر و شر

همایون مرکبش باشد بگاه شیر در میدان — قمرسرعت فلک‌هیات صبا قوت پری‌پیکر

چه اسپست آنکه روز کین بود در زیر ران او — بتن گردون بسیر اختر بسم مرمر بتک صرصر

دو پرگارند دست و پای او کایام قسمت کرد — ازین اقطار شرق و غرب از آن اقطار بحر و بر[12]

زهی شاهی که در حکم تو هست اشکال عالم را — محیط و نقطه و پرگار[13] و قطب و مرکز و محور

تویی کز غایت دولت همی گوید ترا گردون — تهمتن‌دل نریمان‌تن سکندرعزم[16] فریدون‌فر

ترا هست از جلال[15] و جاه و اقبال و شرف دایم — هنر گوهر و[14] دین خازن خرد دستور و حق رهبر

240 الا تا در محیط آفرینش خلق را باشد — فلک دریا جهان کشتی هوا ساحل زمین لنگر[17]

ترا باد از جلال و قدر و تأیید و شرف[18] دایم — زمین قصر و هوا ایوان جهان کاخ و فلک منظر

* * * * *

---

[1] So in all MSS.; but obviously تیر (Mercury) Mars (بهرام), the executioner of the Heavens [جلاد فلک], is the King's general [سپهسالار], Mercury (تیر), the scribe of the Heavens [دبیر فلک], is the King's secretary [صاحب سر], the Sun (شید), the King of the Heavens [شاه فلک], is the King's panegyrist [مدحت گوی], and Venus (ناهید), the minstrel of the Heavens [مطرب فلک], is the King's musician [خنیاگر].   [2] B. و ناهید   [3] M. مرکب   [4] M. در   [5] M. wanting.   [6] M. wanting.   [7] P. wanting.   [8] M. در

[9] So in M. & P.; but B. & P. variant مرکبش   [10] B. این   [11] P. variant قیمت

[12] "Its (the horse's) fore-legs and hind-legs are two pairs of compasses: with one pair Time divided the tracts of the east and the west, and with the other, the tracts of land and sea."   [13] "Circle"   [14] M. و   [15] M. ان   [16] M. wanting.

[17] P. variant لشکر   [18] B. wanting.

چون نقطهٔ نور سپهر آید ز حوت اندر حمل | پوشد چو جنت باغ را حالی حُلی و حُلل
گیتی ز نقش ارتنگ و چین گه پر کند سبزه زمین | گردون بهشت اندر [illegible] گردد پر از لاله جبل
بلبل بر آرد غلغلی چون بشکفد از گل گلی | از رشک گل بر صلصلی با بلبل آید در جدل
گردد [illegible] پر شاخ و سنگ از سبزه چون پشت پلنگ | آهو کند شم سیم رنگ از یاسمین [illegible] و تل
نیلوفر زرین لباس از زر نهد بر دست طاس | ابر از هوا [illegible] افشانده در [illegible] ز طل
بستان ز گل یابد خطر بر گل کند بلبل نظر | گل را دهد قطره مطر در [illegible] بطل
گویند مرغان در ربیع ابیات و اشعار بدیع | این گفته از بحر سریع آن گفته از بحر رمل
چون بلبلی ناله کند [illegible] پر از ژاله کند | کبک از [illegible] ناله کند بر بانگ و رقص از قلل
250 با گل کند لاله قران [illegible] با بنفشه همچنان | [illegible] بستان چه تشریف [illegible] شغل
لاله [illegible] ماه دی بر کف نهاده جام می | بر جای [illegible] در جام می [illegible] نشان [illegible]
گل چون طبیب دستکار آراسته بر جویبار | آید که نرگس را [illegible] دیده برد سبل
تا باد نوروزی [illegible] در چمنها در وزان | گم گشت آثار خزان و فزود در عالم امل
زین پیش [illegible] ماه دی [illegible] برف کوه شد سیمگون | در فر فروردین کنون شد سیم چون سیماب حل
ای چون تو [illegible] در جهان [illegible] کس نشان | [illegible] از میان [illegible] گریان از [illegible]

---

1. M. wanting; P. variant [illegible] 2. This ode was written (i) on the day of the vernal equinox "when the sun enters Aries from Pisces", (ii) on the day of the Persian New year (see couplet 250 below), and (iii) in the month of Farwardīn (see couplet 254 below). Now, according to both eras — Yazdigirdī and Jalālī — 1st Farwardīn is Persian New Year's day, but the coincidence of this New Year's day with the day of the vernal equinox, though sometimes possible with the Yazdigirdī era, is a regular feature of the era of Jalālu'd-Dīn [e.g. 1st Farwardīn 1 A.J. = 2115,235 (Schram's day-number) = 15 March 1079 A.D. (Julian); 1st Farwardīn 35 A.J. = 2127,653 (Schram's day-number) = 14 March 1113 A.D. (Julian); 1st Farwardīn 68 A.J. = 2139,706 (Schram's day-number) = 14 March 1146 A.D. (Julian)]. Now as odes XVIII and XIX were also written when New Year's day coincided with the day of the vernal equinox, and as ode II and tarkīb-bands II and III were written when New Year's day occurred in spring, it is obvious that the calendar observed by Falakī was the era of Jalālu'd-Dīn rather than the era of Yazdigird.

3. So in M., B., & P., but obviously [illegible]; [– – ⏑ – | – – ⏑ – | – – ⏑ – | – – ⏑ –]. 4. P. variant [illegible] 5. M. [illegible] 6. Qur'ān, VI, 22; P. [illegible] 7. B. & P. variant [illegible] (sic). 8. "Mountain." 9. B. & P. variant wanting. 10. M. [illegible] 11. "With verdure, the forest-clad (lit. the branches-laden) mountain and the stones become (variegated) like the leopard's back." 12. M. wanting. 13. B. & P. variant [illegible]
14. طل (rain-drop); M. [illegible] for طل; 15. خطر یافتن (to acquire importance); P. variant [illegible] (collecting, bringing together?).
16. P. [illegible] 17. P. variant [illegible] 18. So in P., but M. [illegible]; B. [illegible] for [illegible] 19. For the metre سریع see H. Blochmann, The Prosody of the Persians, pp. 55-56, Calcutta (1872). 20. M. [illegible] 21. For the metre رمل see H. Blochmann, The Prosody of the Persians, pp. 38-45, Calcutta (1872).
22. M. [illegible] 23. A musical air 24. M. wanting. 25. Plural of قله (mountain-tops); the ringdove dances from the mountain-tops where it coos.
26. B. [illegible] 27. So in B., but M. & P. [illegible] 28. B. [illegible] 29. So in B., but M. & P. [illegible] ... [illegible] (the lees of vinegar); the allusion is to the dark centre of the poppy [illegible] 30. دستکار (skilful); see فرهنگ رشیدی [illegible] 31. M. [illegible] 32. [illegible] (with the lancet).
33. For the eye-disease سبل which, in its chronic form, needs skilful surgical treatment see the Dhakhīrah-i-Khwārazmshāhī, Br. Mus. MS, Add 23,556:
سبل علتی است که رگهای چشم سرخ و ممتلی گردد از خون غلیظ و اندر چشم خارش پدید آید ..... اما سبل کهن را تدبیر بریدن است ....
و از بهر این طبیب [illegible] که آنک چشم گشاید استاد باشد .... و سبل را کشتا کند تا همه رگهای سبل بر [illegible] برداشته شود [f.150b, 201a]
34. "Current" or "sailing". 35. So in B., but M. & P. [illegible] 36. B. illegible. 37. i.e. the month of Day; P. variant [illegible]; M. [illegible] (sic). 38. M. wanting.

آن خالِ تو بر طرفِ لب در سایهٔ زلف چو شب — گوئی قِران[1] کرد ای عجب با زهره[2] در عقرب زحل

چون جام بر دستم دهی[3] باید که بوسم[4] بر دهی — تا من کنم ساغر تهی بر یادِ شاهنشاهِ یل[5]

فرمانده روی زمین خاقانِ اکبر فخرِ دین — خسرو منوچهر گزین دارندهٔ دین و دول

شاهی که بر درگاهِ او از قدر و صدرِ جاهِ او — دارد فلک با جاهِ او از بندگان کمتر محل

260 در امن و عدل و مُلک و[6] دین ساکن چو اندر بسم[7] سین — بر لطف و خشمش[8] مهر و کین مبنی[9] چو ها را لامِ مَن

گرچه پلنگان را گلو بشکرد چرخِ شیشه[10] خو — پیشِ سگِ درگاهِ او گربه[11] بیفکنه[12] از بغل[13]

احکامِ او را چون جماد آورده افلاک انقیاد — از عالمِ کون و فساد آثارِ او برده خلل

گر عکسِ تیغش اندکی بر انجم افتد بیشکی — گردد ز نورِ هر یکی افلاک پر سوزِ[14] دغل[15]

با عدلش اندر ناحیت ظالم نمانه و بدنیت — گرنی بحکمِ خاصیت بگریزد[16] از نافه جُعَل

اقبالِ[17] شاش و بیخِ او در[18] تیغِ چون مریخِ او — ایام را تاریخِ او از عهدِ اسکندر بدل

تا خصمِ او غمناک شد زهرِ ولی تریاک شد[19] — شروان ز فتنه پاک شد چون کعبه از لات[20] و هُبَل[21]

ای فضل و عدلت بی غرض[22] طبع و مزاجت[23] بی مرض — دوری چو روح از بد[24] غرض پاکی چو عقل از هر زلل[25]

تا هست انجم را قران تا خیزد از آتش دخان — تا باد[26] باشد اصلِ جان تا ز آب و خاک آید وَحَل[27]

باد انجم از قدرت نشان چون آتش[28] آثارِ عیان — بر آب و خاک امت روان چون باد در صحرا و تل

270 بر دستِ تو گاهِ ظفر چون گوهر از نصرت ثمر — در کامِ خصمِ خیره‌سر چون حنظل از محنت عسل

* * * * *

---

1. In Sí Fasl, 12th chapter, are mentioned the following aspects of stars:- (i) قِران or مقارنه (conjunction) (ii) تسدیس (sixth of a circle or 60° distance between 2 stars) (iii) تربیع (quarter of a circle or 90° distance between 2 stars), (iv) تثلیث (third of a circle or 120° distance between 2 stars); and (v) مقابله or استقبال (opposition). 2. M. illegible.
3. So in M. & P.; but B. تُهي; obviously تهي. 4. So in M.; but B. توسّم; P. نوشم. 5. So in P.; but M. جَل; B. جل.
6. M. wanting. 7. So in P.; but M. بستم; B. سم. 8. B. خشش. 9. P. مبني. 10. B. شيه. 11. M. گريه.
12. P. variant بيفكند. 13. گربه از بغل افكندن (to leave off deceit; [illegible]).
14. So in P.; but M. & B. سو; P. variant سوره (sic). 15. So in P.; but M. دغل; B. & P. variant فسل. Perhaps the word is دِفلى (a poisonous shrub also called خرزهره) pronounced here دَفَل for metrical reasons. If so, دفل سوز (not پر) would mean "full of poisonous burning"? 16. B. يگريزد. 17. "Prosperity; success." 18. M. wanting.
19. "The poison swallowed by his friend became an antidote." 20. See Qur'án LVIII. 19. 21. P. variant لات و دبل; Hubal and Lát were idols in the Ka'ba. 22. So in P.; but M. & B. عرض. 23. B. مزاجت. 24. M. wanting.
25. زلل (stumbling, falling); so in M. & B.; but P. ذلل. 26. M. بار.
27. وحل (mud); so in M. & P.; but B. وجل; P. variant جبل. 28. M. wanting.

X

B. (74); Mu. (72); L. (72); T. (69); M. (68); Ta. (68); P. (60); D. (59); H. (41); Ma. (31).

سپهر مجد[2] و معالی محیط[3] نقطهٔ عالم — جهان[4] جود و[5] معانی[6] چراغ دودهٔ آدم

خدیو کشور پنجم[7] یگانهٔ هشتم انجم[8] — جم دوم بتعظم[9] خدایگان معظم

زحل محل[10] فلک عز قدر مراد[11] قضا کین — شمال نیفو[12] صبا فر مسیح دین[13] ملک دم

عدو شکار چو رستم جهان‌گشای چو آرش — فره پرست چو دستان هنرنمای چو نیرم[14]

سپهر مهر منوچهر کو چو مه چهره[15] — زدوده[16] دهر مظالم ز دیو ظالم مظلم

شبی که ادهم گیتی[17] ببند اوست مقید — بجی[18] که اشهب گردون[19] بداغ[20] اوست موسم

شده متابع رایش فلک برای مصفا[21] — شده موافق عزمش[22] جهان بعزم مصمم[23]

حروف مرتبتش[24] را نجوم[25] نقطهٔ خامه[26] — نگین مملکتش[27] را سپهر حلقهٔ خاتم

ز نظم نطق[28] شریفش[29] دهان عقل پر از در — ز طیب خلق لطیفش مشام روح پر از شم[30]

280 ز ابر همت او گشته شاخ بقا بر — ز بوی[31] مکرمت او کشیده کشت نما[32] نم[33]

بنصرت علم[34] او[35] اصابت عقل[36] مقرر[37] — بوسعت[38] علم او بقول[39] عقل[40] منظم

بجز رایت رایش نجوم سعد مقارن — بگرد خیمهٔ خیلش سپاه فتح مخیم[41]

فلک بکوی حسودش فرو نشسته مسخّر[43] — جهان بسنگ[42] ترازوش بتهمدست مسجم[44]

زهی بجای تو جان را محل و مرتبه عالی — زهی[45] بذات[46] تو[47] دین[48] را قوام[49] قاعده محکم

شده قوام فضایل بنقش خط تو مثبت[51] — شده[52] حروف شمایل بنوک کلک تو معجم

---

1. This corrupt, not used for collation. 2. D. و 3. T. [illegible] 4. M. جهان و ; T. [illegible] 5. M. & H. wanting.
6. So in Mu., B., H. & Ma.; but al-Mu'jam معانی; M., P., L. & D. [illegible] 7. Because Shirwan is in the fifth "clime".
8. So in Mu.; there are seven planets according to the Ptolemaic system, and Minuchihr is the eighth; B. انجم هفتم; T. انجم هفتم ; H. [illegible]; P. خسرو چهارم; M., L., Ma., & D. [illegible] 9. Ma. کی اعظم 10. H., L., & Ma. محل و ; D. محل.
11. L., Ma., & D. [illegible]; P. variant [illegible] 12. M. & D. فیض 13. So in Mu., B. & T.; but P. variant [illegible] (sic); H. [illegible]; M., P., L., & Ma. [illegible]; D. [illegible] 14. i.e. Nariman; T. variant رستم ; D. [illegible] (sic). 15. M. [illegible]
16. So in Mu., B., H., L., & T.; but M., P. & D. [illegible] 17. ادهم گیتی i.e. night; H. اشهب گردون
18. So in Mu., P., L., Ma., & D.; but B., H. & T. شبی 19. اشهب گردون i.e. day; H. ادهم گیتی ; T. اشهب گیتی
20. P. [illegible] 21. P. variant [illegible] 22. Ma. [illegible] 23. M. معظم 24. So in Mu., B., H., T., & Ma.; but M., P., L., & D. مرتبه اش
25. Ma. ستاره 26. M. خاتم 27. So in Mu., B., H., & T.; but M., P., L., Ma., & D. مکرمتش 28. L. لفظ و نظم ;
29. T. [illegible] 30. B. [illegible] 31. So in Mu., M., B., & H.; but P., L., T., & D. [illegible] 32. H. [illegible]; H. variant [illegible]
33. H. [illegible] 34. M. علم 35. D. wanting. 36. Mu. عقل 37. P. مقدر
38. So in Mu., B., L., & Ma.; but M., P., H., & D. بسرعت ; T. بربیعت 39. M. & D. بفضل ; Ma. بوصل
40. B. variant علم 41. M. [illegible] (sic). 42. بسنگ (by the weight); so in Mu., B., & L.; but M. بسوی
43. So in Mu.; others [illegible] 44. So in Mu.; obviously مجسم (compulsorily), having nearly the same meaning as مسخر of the first hemistich; others مقسم 45. So in Mu.; others [illegible] 46. B. & H. [illegible] 47. So in Mu.; but L. [illegible]; others [illegible]
48. So in Mu., M., P., & D.; but B., H., T., & Ma. [illegible] 49. H. بنای 50. P. & H. wanting.
51. M. & D. مثبت 52. B. & T. [illegible]

همه صنایعِ گیتی[1] و اهتمامِ تو مضمر — همه حقایقِ[2] حکمت در[3] انتظامِ تو مدغم

در[4] تو قلعهٔ دین[5] و کفِ تو بحرِ مرکّب — دلِ[6] تو عقلِ مصوّر[7] تنِ تو روحِ مجسّم

بنورِ گشتاند دلِ[?] تو مشرق و مطلع[9] — بذوقِ جانفزا در[8] تو مشرب و مطعم

ز کتبِ بحرِ تو سطری[11] بباز نبشتی[12] خاتم[13] — ز بحرِ کینِ تو قطری ببار کشتی[14] رستم

290 بنیکی[15] تو شریعت ز شیرِ شرک مطهّر[16] — ببازوی[17] تو مسلمین ز کیدِ کفر مسلّم

عنایت[18] تو ز تیهو گسسته[19] چنگل شاهین — حمایتِ تو ز[20] آهو شکسته[21] پنجهٔ ضیغم

شود چو خلد جهنم بنامِ[22] سعد[23] و طوبی — اگر ز جرعهٔ جامت[24] نمی رسد[25] بجهنم

زمانه مملکتِ جم ببیوراسپ[26] ندادی — اگر بجرعه سپردی ز جامِ دولتِ تو جم

در آن مکان[27] که یلان[28] را نگاهِ هیبت[29] و تله[30] — بود سپردنِ جان مدح لیک[31] بردنِ جان ذم[32]

در آن[33] زمان که نباشد فراغ هیچکسی را — ز نام و ننگ[34] تنِ تو بجالِ خال و غمِ غم[35]

شود بخونِ[36] سواران[37] تنِ زمانه چو اطلس[38] — شود ز گرد[39] سواران[40] سرِ[41] سپهر[42] معمّم[43]

قضا بجستنِ[44] دلها[45] نه روی بیند و نه رای[46] — قدر ببردنِ[47] جانها نه کیف داند[48] و نه کم

ز بس که عکس[49] پذیرد هوا ز رنگِ[50] علمها — لباسِ ازرقِ[51] گردون شود ملمّع و معلَم

تو بسته بر[?] نصرت بقهرِ[52] خصم[53] و نبادا — بر طاس — کاسِ[54] سرِ او بتیغ بر سرِ ...[55]

---

1. So in Mu.; others دولت 2. T. دقایق 3. P.&D. ز 4. T. خلد تو 5. So in Mu.; others معین for و دین 6. Ma. دل
7. P., D., Ma., & L. variant معظم 8. M.&B. variant در 9. M. مشرق و مطلع ; L.&Ma. مشرق و مغرب 10. So in Mu.; others کف
11. Mu. قطری ; L. بحر 12. M. بخشش 13. M.&B. خاتم 14. M. نوشش
15. Scan [v – v –]; the metre of the ode is [v – v – | v v – – || v – v – | v v – –]. 16. P. مظلم ; T. منزه
17. See note 15 above. 18. So in Mu.; but H. امانت ; others رعایت 19. So in Mu.; others گسسته
20. B.&T. ز ; L. ز 21. So in Mu.; but B. گسسته ; others شکسته
22. So in Mu.; M., L., & Ma.; but B.&T. شود مقام جهنم چو خلد ; P.&D. شود جهنم چو خلد مقام 23. T. صدره 24. B.&T. دوست
25. نم (moisture, wetness); so in Mu., B., & L.; others رسد نمی 26. i.e. Dahhak; M. بیوراست ; D. بیوراسب
27. So in Mu.&L.; others زمان 28. P.&D. بلا 29. P. رفعت ; D. قوت
30. H. هیبت و طلعه ; L. بجای تله وی 31. B.&P. و ; T. مرد و 32. M.&D. دم
33. M. wanting. 34. L.&Ma. ننگ و نام 35. P. بخالِ خال و غمِ غم ; P. variant خال و خال غم غم ; D. خال و حال غم غم.
36. M.&T. خون ; 37. L.&Ma. دلیران 38. So in Mu.; others چو اطلس for ملبّس
39. B., P., H., & D. بگرد for ز گرد ; 40. So in Mu.&L.; others ستوران 41. B. تن 42. So in Mu.; others ستاره
43. T. مطّلع 44. So in Mu.; others جستن ; 45. So in Mu.; but B.&T. جانها ; others, including B. variant, تنها
46. So in Mu.; others نه روی داند و نه راه 47. M., P., L., & D. بردن ; 48. M. بیند
49. M.&T. عکسِ 50. M. برنگ ; T. نور ; 51. M. ازرق ; T. اطلس
52. L. بقصد ; M., P., H., & D. بقهر و 53. M., P., H., & D. wanting. 54. M.&H. کاسه ; D. کاسه و 55. M. را

300 چو تیر[1] و نیزه بخواهی تو[2] چه ترک چه تازیک[3] — چو تیغ[4] و دشنه[5] بگیری تو[6] چه کرد[7] چه دیلم

نبات نخل[8] تو روید ز بام جنت[9] اعلی — نثار نخل تو بارد ز بام گنبد اعظم

زهی بحکمت بالغ حکیم پیش تو[10] جاهل — زهی[11] بحجت قاطع فصیح پیش تو ابکم

شها و شهرگشایا[12] نموده به مدحت[13] — که بنده[14] بندگی تو گذشت جهل و مبهم

قسم بخالق خلقی که خلق کرد[15] مهیا — قسم برازق رزقی که رزق کرد مقسم

بعرش پاک و[16] بعده بر[17] فرشتگان مقدس[18] — بفرش خاک و[19] بعده در[20] پیمبران مقدم

بمهد[21] مولد زهرا بحق[22] هجرت[23] احمد — بمهر[24] عصمت[25] حوا بحق[26] صفوت آدم

بحق گزاری موسی بحق گزینی هارون[27] — بپاک زادی[28] عیسی[29] بپارسائی مریم[30]

بذات خالق بیچون بجان سید مرسل — بقدر مسجد[31] اقصی بجاه کعبه اعظم[32]

بعارفان محقق[33] بزاهدان موحد[34] — بانبیای مطهر باولیای مکرم[35]

310 بپنج فرض مقدر بچار رکن[36] مخیر[37] — بهشت[38] قصر منور بهفت نور مقوم[39]

بنور روضه سید بخاک مشهد[40] یاران[41] — بسنگ خانه کعبه بآب چشمه زمزم[42]

---

1. Ma. ترک 2. P. wanting. 3. So in Mu. & T., but B., P., & D. چه تارک ; M., L. & B. variant چه تازی
4. D. تیر 5. So in Mu. & T.; but M., L., & Ma. دشنه ; B., P., & D. دشنه 6. P. & D. ترک 7. So in Mu. & D.; others چه
8. So in Mu.; others 9. B. variant [illegible] for جنت 10. M. wanting. 11. L. زهی
12. H. شها و سپه جابا 13. So in Mu.; but Ma. شنیده‌ام که مصرعی گفته‌اند که بنده; others که بنده for بمدحت
14. So in Mu. & H.; others ادای for که بنده 15. T. کرده 16. P. & D. wanting.
17. So in Mu.; but T. [illegible]; B. variant [illegible]; D. [illegible]; others [illegible] 18. So in Mu.; others مقرب 19. D. wanting.
20. So in Mu., B., H., & T.; but P. [illegible]; M. [illegible]; L. [illegible]; D. [illegible] 21. So in Mu., H., L., & T.; others بمهد و
22. So in Mu.; but B., L., & T. بحق; others بحق و 23. So in Mu.; but P. & D. رحمت; others [illegible]
24. So in Mu. & L.; but B., P., T., & D. بمهر; M. بمهر و 25. M. عظمت
26. So in Mu.; but H. & L. بحق; B., P., T., & D. بحق; M. بحق و 27. M. نیکنامی عیسی و
28. M. بجان پاک مطهر 29. So in Mu. & L.; but B. & T. بیکتائی 30. M. باولیای مکرم 31. M. wanting.
32. Mu. hemistich wanting. 33. So in B., H., & T.; but M., L., & Ma. [illegible] 34. So in B. & H.; but M., L., & Ma. محقق; Mu. hemistich wanting.
35. Mu. بذات خالق بیچون بجان سید مرسل — بانبیا معتبر باولیا مکرم 36. So in Mu.; but Ta. & L. کتب
37. The four chosen pillars of the Ka'ba. 38. The eight paradises; [illegible] i.e. منور
39. The seven planets. 40. "Graves". 41. So in Mu.; others [illegible] 42. D. [illegible]

بفیضِ منبر و مسجد بفرّ مروه و مشعر[1] — بقربِ عمره و قربان[2] بفضلِ موقف و محرم[3]

بدان خدای که هست[5] او داد عالم و حاکم[6] — بدان رسول[4] که هست او ز خلق اعدل و احکم[8]

بآبِ چشمِ[9] اسیرانِ اهلِ[10] بیتِ پیمبر — بخاک و خونِ[11] شهیدانِ عشرِ[12] ماهِ محرم[13]

قسم[14] بیسرِ یسارت که هست گهِ[15] قسم[16] کان — بیمنِ یمین[17] یمینت که هست گهِ[18] عطا یم

بپارگاهِ[19] رفیعت[20] که هست کعبهٔ[21] کرم — بپایگاهِ[22] منیعت[23] که هست قبلهٔ عالم[24]

بخدمتِ تو که هستش وجود بر همه لازم — بحضرتِ تو که هستش[25] سجود بر همه[26] ملزم[27]

که من بخلوت و حضرت[28] جز آنکه[29] پیشِ تو گفتم[30] — نه نیک گفتم[31] و نه بد نه بیش گفتم و نه کم

گواست بر سخنِ من رسولِ بسترِ[32] معلّا[33] — که بر چه رفت نکردم بحضرتِ تو مکتّم[34]

320 گرفتم آنکه[35] نبودم معاصی که مرا زان — جزاست قربتِ[36] قارون سزاست لعنتِ بلعم[37]

گناهِ هر که بعالم گناه کرد[38] نسنجد — به نیم ذرّه گر[39] آنرا کنند با کرمت ضم

اذا عبرت[40] خطایی غفرتَ[41] انّک[42] تغفر[43] — وانْ[44] خلصتَ ذنوبی علمتُ انّک[45] تعلم[46]

مدام تا که بپوشد زمانه چرخِ فلک[47] را — گهی باطلس و اکسون گهی بشاره[48] و ملحم[49]

ز دوستانِ تو خالی[50] مباد خلعت[51] و شادی — ز دشمنانِ تو غایب[52] مباد شیون و ماتم

---

1. B. & T. بعرض 2. See Qur'ān, II. 198; so in M., B., & L.; but Mu. معشر 3. Place of "Ihrām". 4. So in Mu.; others رسول
5. So in Mu.; but L. ... ; others ... 6. So in Mu., B., & T.; but P., L., & D. عادل و حاکم ; M. & Ta. حاکم عادل
7. So in Mu.; others خدای 8. So in Mu., but M., B., P., & D. اعلم و احکم ; L., Ta., & T. احکم و اعلم
9. Mu. اشک 10. So in Mu., T., & Ma.; others باهل
11. So in Mu. & M.; but B., P., & D. خون و خاک ; L. خون خاک ; Ta., T., & Ma. خونِ پاک. 12. So in T. & Ma.; others, including Mu., بعشر
13. Scan [u – u – | u u – – | u – u – | u u – –] instead of [u – u – | u u – – | u – u – | u u – –]. 14. "Oath." 15. So in Mu. & Ma.; others وقت
16. قسم (distribution); so in Mu.; others سخا 17. Mu. بیمن یمین 18. Ma. وقت 19. L. باستان
20. So in Mu.; others منیعت 21. So in Mu.; others قبله 22. L. بپارگاه 23. So in Mu.; others رفیعت
24. So in Mu.; others کعبهٔ اعظم 25. M. هستیش 26. P. سر 27. D. لازم 28. So in Mu.; others که این حدیث بخلوت
29. T. ... ; Ma. جز اینکه 30. M. wanting. 31. D. گویم for گفتم و 32. So in Mu.; but B., M., P. سر ; Ta. & L. صدر
33. رسول بستر معلا, i.e. the messenger of the Queen (of Minūchihr II). 34. "Concealed."
35. So in Mu.; but T. گرفتمی که, Ma. گرفتم اینکه ; others گرفته ام که 36. Mu. فرقت ; Ma. جزیت
37. Balaam, to whom verse 175, Ch. VII of the Qur'ān is believed to apply. 38. M. wanting; T. کرده
39. So in Mu. & T. & B.; but M., P., L., & D. که 40. So in Mss. ... , obviously اعترفتُ 41. So in Mu.; others عرفت
42. M. آنک 43. Ma. یغفر 44. So in Mu. & B.; but T. & B. variant اذا ; L. ... ; Ma. ...
45. M. آنک 46. So in Mu.; but Ma. ترحم ; others ترحم 47. So in Mu.; others جرم زمین
48. شاره (turban-cloth); M. ... ; M. ... 49. ملحم (silk-cloth) 50. M. خلعت 51. M. عشرت ; L. عزت 52. M. & M. ... ; B. & T. & ...

کسی که کشد از تو کشیده باد همیشه | رقم[1] بر جگر از نیشک[2] اوی و ارقم
ز بهر ختم قصیده بخاطرم غزلی[3] خوش | ز دو فتاد[4] گشته مدایح تو مختتم

مطلع ثانی

کجا شد آنکه مرا خانه[5] بود بدین[6] خوش و خرم | که تا شده[7] است[8] دل و چشم[9] تباه شد ز تن و غم[10]
ز هجر آن لب نوشین[11] که بود همدم جام | دلم بریده[12] شد[13] و چشم ز دیده[14] نیز نشد دم[15]
دلم ز حسرت[16] خالش چو خال دست پر از خون | قدم[17] ز فرقت زلفش چو زلف دست پر از غم
330 دلم نمانده[18] ز[19] عشقش ولی بمانده[20] غم دل | بدان[21] دلی که نماند چنان که خورم غم
درست تا بشد از من نوازش او و نیرم[22] | خروش زار تر از زیر و ناله صعب[23] تر از بم[24]
بدو درست[25] مرا جان ولی نیافته درمان | بدو[26] درست مرا دل ولی نیافته مرهم
ز دست دردم و داغم تنی برنج[27] معذب | ز یار دردم و داغم ولی بود متهم[28]
تؤرقني الحبيب يذم من هو يذيب | بشفقتي لعشيقي يلوم من هو يعلم
إذا البلاء يؤدي دنا فقلت تفضل | إذا العناء لقلبي[29] دعا[30] فقلت تقدم[31]
وإن بعثت كتابي فقد بدا و تعدي | وإن طلبت جوابا فقد أبى و تبرم
چه سود بیهده[32] بودن موافق[33] غم[34] عشقش | که طبع[35] او ز مخالفت[36] نکند کم
اگر چه گشت[37] پریشان نشاط من[38] ز غم او | امید هست که آید بدر[39] شاه خرم

---

1. T. رقوم 2. پشک (fang), so in Mu., but B. بشک ; L. نیش ; T. پیشک 3. M., P. & D. غزل
4. H. و دفتار ; D. دفتار 5. i.e. خانه, so in Mu., but al-Mu'jam جان ; others دل 6. So in Mu.; others شدی
7. Al-Mu'jam باشد for شد تا 8. Mu. ز 9. M., D. & P. variant جام 10. Al-Mu'jam غم و غم
11. So in Mu. & H.; others شیرین 12. i.e. دلم برید ه شد (my heart was torn from me); so in Mu., but L., T. & D. دلم برید ; P. variant دلم برید (sic); others دلم برید 13. D. wanting. 14. H. دیده 15. T. غم
16. D. حسرت 17. So in Mu.; others تنم 18. T. ماند. 19. D. در 20. T. ماند.
21. So in Mu. & H.; but L. بدین ; T. بدان ; M., B., P. & D. بدین 22. So in Mu.; others زیرش
23. L. زیر 24. M. غم 25. So in Mu.; others جز او درست 26. H. [illegible] 27. L. [illegible]
28. So in all MSS; obviously متهم (full of anxiety), to be read here, for metrical reasons, as متهم
29. So in Mu., but B. بقلبي 30. So in Mu.; but B. دعا 31. So in Mu.; but B. تقدم
32. D. [illegible] (sic). 33. M. & H. [illegible] 34. H. [illegible], D. [illegible] (sic) for غم [illegible]
35. H. عشق 36. T. wanting 37. L. هست 38. H. جان 39. L. [illegible]

جهانا[1] فرخا[2] خسروا خجسته پورا فریدون | که از سموم نهیبش[3][4] شود نسیم[5] صبا[6] سقم

340 ز کی[7] تن تو منزه ز شکلهای مزوّر | چو[8] دل تو مطهر[9] ز فعلهای مذمّم

بود تا[10] ملک چین[11] شود سوار بر اشهب[12] | شاه هند[13] سترگ شود پیاده[14] ز ادهم[15]

پشت اشهب و ادهم[16] رسیده باد بر تو[17] | ز هند و چین همه ساله[18] خراج و باج[19] تمامم

همیشه از پی نصرت قضای تیغ[20] تو صافی | عدم بر سر دشمن قضای تیر[21] تو مبرم[22]

ز اختلاف عناصر تن حسود[23] تو مضطر[24] | ز انتقال طبایع دل عدوی[25] تو مبهم[26]

ز صحن بوستان سرایت[27] پشت گشته گلشن[28] | بسی بام جلالت[29] سپهر پایهٔ سلّم[30]

ظفر بتیغ[31] تو عالی[32] هنر ز رای تو خیره[33] | فلک بقدر[34] تو اعلا[35] جهان بجاه تو خرم

* * * * *

XI

M. (48); P. (48); B. (47); D. (44); T. (43); L. (29).

دادگر[ا][36]! ملک را هم فلک و هم قوام[37] | ای جوادا! بخت را هم شرف و هم نظام

عاجز تدبیرش قضا چاکر قدرش قدر | ساکن طبعش کرم شاکر جودش کرام

بسته ببندش[38] سپهر اشهب[39] زرین[40] جناغ[41] | کرده بداشش جهان ادهم[42] سیمین[43] ستام[44]

350 فلک درش روز عرض[45] سجده گه شرق و غرب | بارگهش ملجأ بار[46] شاهد خاص و عام

---

1. P. & D. خجسته 2. P. B. D. wanting. 3. M. تو; H. از 4. L. نهیب سمومش 5. L. سموم
6. So in Mss. & L.; others صبا 7. B. رکی 8. B. رکی; L. نبی 9. So in Mss.; others مصفّا
10. i.e. "as long as the King of China (i.e. the sun) mounts at day the grey horse (of day)" 11. ملک چین i.e. the sun
12. اشهب i.e. day; D. ... for شود سوار بر اشهب 13. شاه هند is the moon; L. شاه زنگ
14. L. ... for شود پیاده 15. ادهم i.e. night.
16. So in Mss., M., B. & L.; others ادهم و اشهب 17. So in Mss., but M. تن تو باد رسیده; P. & D. تن تو باد [و] رسیده;
L. همیشه باد بر تو; H. & T. رسیده باد بر تو for بر تو باد رسیده 18. M. & H. سال 19. M. ... for و باج
20. T. طبع 21. B. تیغ 22. قضای مبرم (irresistable fate). 23. T. عدوی 24. M. مضطرب
25. T. حسود 26. مبهم (perplexed); so in Mss.; but M., P. & D. مبرم; L. مدغم; B. & P. variant معلم
27. بوستان سرای (probably a place of enjoyment or عیش خانه); so in Mss.; but L. بوم سرایت; others بزم سرایت
28. D. دستر 29. T. سرایت 30. سُلَّم (staircase); Mss. اسلم; M. مسلم 31. T. طبع
32. So in Mss.; others غالب 33. So in Mss.; others برای تو چیره for ز رای تو خیره 34. So in Mss.; others بقدر
35. So in Mss.; others عالی 36. "O dispenser of justice (i.e. O king), to thy kingdom thou art both sky (exaltation) and stability."
37. P., T., D., & B. variant دوام 38. T. بمهرش 39. اشهب (i.e. day); see couplet 341 above. 40. M. زرین
41. جناغ (front part of the saddle); so in P.; others جناغ
جناغ زرین refers to the sun.
42. ادهم (i.e. night); see couplet 342 above. 43. So in M.; others زرین 44. ستام (bit and bridle); سیمین ستام refers to the moon.
45. So in M.; others ... 46. L. بارگه بارکاش

در اثر لفظ او مایهٔ کشف المعمه[1]	در نظر رای او معجز یحیی العظام[2]
از رقم رای او حیاتِ افلاک[3] را	بر کرهای عظیم[4] دایرهای عظام[5]
ای که[6] آسمان بسته بزم کند	ای جگر اختران خسته بزخم سهام[7]
نعل ستور ترا تاج شه شام شوم	پایهٔ سریر ترا فرق شه روم[8] رام
حکم[9] ترا زیر دست چار و شش جهت[10]	فر[11] ترا زیر پای[12] هشت در[13] و هفت بام[14]
هر بنعش[15] النعار بر درج اوج[16] خویش	قامت رای ترا تا حد نصف القیام[20]
گر بتناسخ شوند زنده جداران تو	سام و جم اندر جهان با حشم و احتشام
حال[21] کند جان نثار بر سر عام تو جم	زود کند سر فدا بر[22] شم اسپ تو سام
خصم بشطرنج کین با تو بپیسته گرد	داده بهر سه برش دولت تو شاه قام[23]
گر ذنب افعی بجذام ایج لند[24] چون کند	رنج چه افعی تو بر تن خصمان جذام
گرد رکاب ترا ست عروة حبل المتین	خاک درم ترا ست حرمت بیت الحرام
نیست عجب گر کند[29] خلق بطوع و بطبع	گاه جبین ابتهاج[30] گاه دهن ابتسام[31]
چرخ ز دیوان تو در طمع ارتفاع	ابر ز دیوان تو در طلب اهتمام
از پی فرخندگی بر سر دنیا و دین	فر همایون تو گشته همای همام[32]
چرخ که زیر تو دید خنگ[33] فرسوده برق[34]	گفت جهان را مناز[35] ابلق لاغر بتام[36]

---

1. M & D. ز. 2. So in B. & T.; others نظر. 3. M. & D. ز. 4. Qur'ān, XXXVI. 78. 5. D. افلاک. 6. L. ز. 7. P. variant عظام.
8. M. عظام. دوایر عظام ("great circles"); if the cutting plane of a sphere contains the centre, the curve of intersection is a 'great circle' and the solid cut off a 'hemisphere'; "by the decree of his policy, for the constitution of the heavens, there are great circles over the great spheres" i.e. by his policy is regulated the order of the universe. 9. M. حکم 10. So in M.; others حسام. 11. M. و روم. 12. L. علم. 13. D. جهات. 14. L. قدر.
15. D. ا. 16. i.e. the eight paradises. 17. i.e. the seven heavens or سموات السبع [Qur'ān, XXIII. 86]. 18. M. مر بنعش (sic).
19. So in B. & T.; but P. ... ; L. ... ; M. ... 20. نصف القیام (half rising); حسب is understood after نصف القیام; the sun, when even at the zenith, only comes up in altitude to half the intellectual stature of the King. 21. So in B. & L.; but M., P., D. ...; T. ...; Ro. ...
22. B. ... 23. So in M. & L.; others ... 24. So in P.; but M. سام نام (sic); B. شاه نام (sic); T. شاه نام (sic); L. & D. couplet wanting. Obviously the word is شاه قام "A game of chess to which a decisive result could not be obtained was said to come to a stand – Arabic qā'im, from qāma 'to stand'. From the Arabic qā'im is derived the Persian shāh qām (formed on the analogy of shāh māt), the game is drawn i.e. the King has arisen. This term evidently puzzled the lexicographers and we find a number of absurd explanations in native dictionaries." H. J. R. Murray. A history of Chess, p. 229. Oxford (1913). 25. M. ... 26. For the blood or flesh of snakes as a cure for leprosy cf. Kulliyāt-i-Khāqānī, Lucknow ed. pp. 351–52:

کی خورد گر دو ... مجذوم – طبق ... کافی ... ز افعی ...
افعی ... مجذوم ... افعی ... خویش ...

27. B. ... 28. T. ... (sic). 29. T. کنند. 30. ابتهاج (exulting); here used as meaning for سعی or طواف, the 'running' or 'circumambulating' ceremonies of the pilgrimage. 31. ابتسام کردن (to grin). 32. 'The royal maxim'; D. همای تمام.
33. خنگ (a horse with a yellowish colour; ...):

خنگ: نوعی از رنگهای اسپ – سلمان ساوجی گفته: کمیت خنگ شد ... سبک در آن میدان و گرم کردنش [... ...]

34. M. ... for ... 35. D. مساز. 36. تام (exhausted stallion); so in B., P., L. & T.; but M. ...; D. ... The ابلق لاغر تام is the black and white horse of night and day exhausted by constant running.

دایره[1] گردی[2] که در نقطهٔ موهوم[3] را[4] — چون[5] خط و[6] سطح و جسم گردش در انقسام[7]

تنگ بر[8] هنگ[9] او پهنهٔ سهل الآم[10] — پست[11] بر دست[12] او نسبت[13] صعب المرام[14]

هیکل او در مصاف کشتی دریا رکاب[15] — پیکر او در نبرد[16] صرصر آتش لگام

در تک او روز جنگ[17] بر دو جهان یک وجب[18] — با[19] سُم او گاو شیر هفت زمین نیم گام[20]

370 گرد سم او بست چشم زحل را سبل[21] — باد تک او گشاده مغز فلک را زکام[22]

هست اثیر[23] و محیط پیکر او ... تاورد[24] — که تف آتش ز سم که کف[25] دریا ز کام[26]

ای رقم کین تو آتش و[27] جان حطب[28] — وی[29] اثر خشم تو دوزخ و[30] دشمن حطام[31]

موسم نوروز تو یافت[32] آثار[33] سم — خاصیت پرغوم[34] نزد خواص و عوام

باد همایون به تو سال نو[35] و روز نو[36] — عمر تو زاتن[37] بر مزید عز تو زین[38] بر دوام

در ز طبع چو آب[39] خاطر چون آتشم — این سخن گرم را زین غزل تر[40] قوام

مطلع ثانی

ای رخ و قد ترا دل[41] رهی[42] و جان[43] غلام — قد تو سرو سهی روی تو ماه تمام[44]

در فلک چشم من ماه تو گشته مقیم — در چمن جان من سرو تو کرده مقام[45]

---

1. D. دایر 2. دایره گردی (travelling in a circle); the couplet is in praise of the King's horse. 3. The imaginary point of the heaven. 4. So in B., L., & T.; others wanting. 5. M., P. & D. wanting. 6. So in B., P., T., L.; but M. جز ; D. چشم 7. انقسام (division); so in M., B. & P.; but L., T., & B. variant التیام (consolidating); D. انتقام 8. i.e. compared to. 9. M. تنگ بر سک (sic). 10. آم (intending, purposing); hence سهل الآم (easy to wish for); so in D.; but M. سهل الام ; B. & P. سهل الالم 11. So in D.; others بست 12. D. بست 13. So in all texts; but probably پشته (mound; acclivity). 14. So in M. & B.; but P. صعب الآم ; D. صعب المرام ; see couplet 406 below. "An easily intended (or conceived) expanse (i.e. a vast plain) is narrow for its (the horse's) flight; and an acclivity, difficult to desire, is low for its (the horse's) legs." 15. According to the text, "the horse's body is the ship and the stirrups are the sea." I suggest لنگر (anchor) for دریا. 16. M. illegible. 17. P. جنگ 18. So in L.; but M. & P. قلق ; B. & T. قلق ; D. قدم 19. M. با 20. So in M. & L.; others چار 21. سبل (eye-disease); so in B., P., & L.; but T. سلب ; D. سبیل ; M. گرد سم او بست چشم زحل را سبل (sic) 22. P. variant هر کام ; D. زمام 23. M. اثر 24. L. نبرد 25. L. & T. تف 26. کام (palate); M. گام ; L. خام. 27. D. wanting. 28. حطب (firewood); M. خطب 29. T. بی 30. M. wanting 31. M. حطام 32. M. & D. آلت 33. D. بازار 34. P. پرغوم ; M., B., D., T., P. variant پرغوم ; L. couplet wanting. Apparently پرغوم is the fragrant and invigorating plant called سپرغم 35. So in M. & D.; but B., P., & T. نو 36. So in M. & D.; but B., P., & T. نو 37. D. زین 38. T. زتن 39. B. چو آب ; D. ... for چو آب 40. L. بر 41. L. جان 42. رهی (slave); D. رهی 43. L. دل 44. Khulāṣatu'l-Afkār صیام 45. L. قیام

درد تو هم درد دلست زخم تو هم بر جگر[1] / درد بي درمان كجا[3] مرهم[2] زخم كدام

چند ز رويت بمن ماه فرسته درود / چند بمويت بمن باد[7] رساند[8] پيام

380 بخت خواب گرفت دست من مستمند / چرخ خواب شنيد مشتكي[9] من مستهام[10]

بر چه[11] ز اسباب عيش بود مرا در شمت / غرق ماء البكا احرق نار الغرام

تا ز جمال خودم[12] روي تو محروم كرد / خون دلم شد حلال خواب خوشم[13] شد حرام

از[14] دل من چاشت[15] خورد غمزهٔ تو روز هجر / تا خورد[16] از لبت دل بشب[17] وصل[18] شام

بر ملكي بيش ازين جور مكن چون فلك / تا چو صدر ملك[19] مهر تو جويد مدام

ضامن ارزاق خلق نايب فرمان حق / اختر گردون لطف گوهر درياي كام

آنكه بپيشش بعاشش[20] گشت[21] ستاره[22] سپر[23] / وآنكه[24] بدست رضاش داد[25] زمانه زمام

اي شرف بي وبال يافته در طالعت[26] / هم بتواضع نجوم هم بمواضع[27] سهام[28]

تا بود اندر عجم نوبت[29] جشن[30] ملك / تا بود اندر عرب عادت جهد صيام

باد معمر[31] بتو ملك عجم تا ابد / باد مشرف بتو[32] ربع عرب تا قيام

390 كف تو[33] بحر[34] و در گوهرش تيغ بخش[35] / دست تو چرخ و بدو اختر[36] جام مدام[37]

ملكت تو مستقيم رايت تو مستوي / دولت تو مستزاد[38] نعمت تو مستدام

چون بنشيني بناز با بت نوشين[39] نشين / چون بخواهي جام با دل خرم خرام

تا بسلامت بود طبع سليم از جهان / باد مسلم ترا ملك جهان والسلام

بسته ميان خسروان پيش تو چون لام الف[40] / ساخته در خدمت دل به "الف" قد چو "لام"

* * * * *

---

1. P. درد تو هم درد for درد تو هم در 2. M. هم تو for تو هم 3. D. در 4. D. كجاست 5. D. مرهم (sic). 6. M. زخم 7. T. مشك
8. [illegible] فرسته 9. مشت (complaint, see برهان قاطع), so in A. & P.; but M., D., & P. variant تهمت
10. مستهام (distracted from love), P. variant مستهام, D. [illegible]
11. D. [illegible] (sic). 12. [illegible] [illegible]
13. cf. [illegible] for خوشم [illegible] 14. So in M. & Khulāṣatu'l-Afkār; but A., P., & D. [illegible] 15. D. خاست 16. A. [illegible] 17. D. شب
18. P. & D.: [illegible] وصل 19. So in A., L. & T.; but M., P. & D. فلك 20. T. [illegible] 21. T. & D. گشته
22. i.e. the star of his (the king's) horoscope. 23. So in A., P., & T.; but M. [illegible]; D. [illegible]; probably سپر (shield), which has the same meaning as سپر but retains the word-play ستاره and [illegible]; زمام زمانه. "The star (of his horoscope) became a shield (i.e. became a surety) to ensure his long life."
24. T. [illegible] 25. T. [illegible] 26. See couplet 2, ode I. 27. D. بتواضع.
28. سهام (plural of سهم) mean definite portions of the Zodiacal Heaven. Prof. Browne mentions (i) سهم السعادة 'Part of Fortune'; (ii) سهم الغيب 'Part of Unseen'; (iii) سهم الاعداء 'Part of Enemies'?, and (iv) سهم غلامان و كنيزكان 'Part of Man-servants and Maid-servants.' Chahár Maqála, Eng. tr. p. 131. 29. P. [illegible] (sic) 30. A. [illegible] (sic). 31. [illegible] معمور 32. D. wanting.
33. M. wanting. 34. M. wanting. 35. M. نفس 36. M. [illegible] for بدو اختر
37. So in T.; but M., A., & P. [illegible], i.e. D. couplet wanting. "Thy palm of the hand is the sea wherein the pearl is the blue sword; thy hand is the sphere wherein the star is the permanent cup of wine."
38. [illegible] (augmented); P. مستنير 39. D. [illegible] 40. When written as لا

XII

M. (34) ; A. (32) ; P. (32) ; T. (32) ; D. (31) ; L. (32).

یکی کشم در چشم و یکی بوسم بکام | خاک درگاه شهنشاه انام

یکی بر آنی که بینم بر مراد | شاه را دلشاد[2] و[3] گردم شادکام

از قبول شاه کی یابد[4] مرا | سعی[5] استظهار و حسن اهتمام

کار بختم را که رفت از قاعده | رحمت خسرو کی[6] آرد با نظام

ماه بختم کی برون آید ز میغ | صید بختم کی رها گردد[7] ز دام

400 از نهیب آن گنه بر جان من | روز روشن گشت چون شام ظلام

سرو عیشم خفته گشت از باد برد | ماه امیدم بماند اندر غمام

اختر کام فتاده[8] اندر هبوط | و[9] اختر[10] بر کرد در عالم[11] مقام

بیش[12] آمد کز تف دل و سوز جگر | شد طعام هم تنش چون نام[13]

گر نه ی کردم کشید[14] از جان من | اتفاق طالع بد انتقام

طبع پیری[15] عکس طبع هر کسی | با خرد نا جنس[16] و[17] با جان نا قوام[18]

راه نظم سهو دیدم سهل الرّام[19] | راه من سوی طرب صعب المرام[20]

گر مرا خون مانده[21] بودی در[22] عروق | چون عرق خونم گشادی[23] از مسام[24]

ای عجب گردون بعزم کشتنم | زود صعب آهیخت[25] شمشیر از نیام

چرخ چون بر کشتنم[26] بفشرد پای[27] | مهربان بخت از برم برداشت گام[28][29]

410 آری از گل[30] بوی[31] ده سرگران | صاحب سرسام[32] را گیرد[33] زکام[34]

مقصد[35] امید بس دورست و هست | مرکب اقبال من[36] مانده[37] جام

---

1. T. [illegible] ; D. [illegible] 2. D. [illegible] 3. M.&A. wanting. 4. T. گرد 5. M. [illegible] 6. P. variant کی 7. D. شود بیرون for گردد 8. D. [illegible] for کام فتاده
9. D. wanting 10. T. wanting. So in T.; others عالم 12. Sic! D. بیش 13. T. نظام ; D. نام. 14. L. کشد 15. So in T.; but P. پیری ; M.A.B. [illegible] ; L. [illegible] (sic); D. تیری
16. [illegible] [illegible] جنس [illegible] 17. M. wanting 18. i.e. [illegible] "(my) temperament of old age is the reverse of the temperament (of old age) of everybody else : (I) have become alien to wisdom, and (have remained) immature" — in contrast to others who have become wiser and mature in their old age. It is obvious that Falaki could not have died very young. 19. So in M.A.,P.,&T. : but L. couplet wanting : D. [illegible] سهل : obviously سهل الرام (easy to intend) ; see couplet 367. 20. [illegible] صعب (difficult to desire) 21. T. [illegible] 22. T. wanting. 23. L.&T. گشودی 24. مسام (pores) ; P. variant مشام
25. So in M.A.B. ; but A., T., & D. آهیخت ; P. variant آخت ; L. couplet wanting. 26. P. variant گردم 27. پای افشردن [کردن قیام و استقامت] : بپای تم.
28. i.e. [illegible] 29. "When the sphere set its foot down to kill me, my friendly luck took its foot away from me" i.e. deserted me.
30. So in A.,P.,&T. ; but M., L., & D. [illegible] 31. So in M.; others [illegible] 32. For the insanity of سرسام — and its treatment in which the essence of rose was freely used, see Dhakhirah-i-Khwarazmshahi, Br. Mus. Ms. Add 23,556. f. 206a–207b:
سرسام لفظ پارسی ست یعنی آماس سر ...... و روغن گل ده درم گلاب ده درم سرکه یک درم همه را یک جا بیزند و نرم چون گرم شود بر سر [illegible] [صاحب سرسام]
33. L. [illegible] 34. The essence of rose has a cold effect and if the patient of "sarsam" be unlucky, then instead of recovering from his malady he will catch cold by the use of rose essence: "yes, if the rose should diffuse its fragrance (i.e. yield its effect) then, incontrovertibly, the patient of sarsam (whose luck has deserted him) will catch cold (instead of regaining his senses)." In other words, remedy is useless without luck, and Falaki's luck has deserted him.
35. So in M.; others [illegible] 36. D. [illegible] 37. [illegible] (exhausted stallion) ; M. [illegible] ; D.&P. variant [illegible]

مرده[1] بودم وز[2] همه اعضای من — استخوانها بود پیدا همچو لام

لطف شاهنشاه جانم باز داد — زنده[3] تن کو[4] گفت من[5] یحیی العظام[6]

گر مکافات بدی کردی ملک — صبح عمرم متصل گشتی[7] بشام

بر تنم گشتی عقوبت مستمر — در دلم ماندی ندامت مستدام

چون[8] تمام گفت شکر لطف شاه — کانتظام کار باشد بر دوام

هم نه در مورد خطا آمد خطاب — هم نه بر حسب ملال[9] آمد ملام

خسرو غازی ملک تاج الملوک[10] — شاه خورشید افسر کیوان حسام[11]

شه منوچهر[12] فریدون کز شرف — شد سپهرش[13] چاکر و گردون غلام

420 آن جهانداری که این توسن[14] جهان — از ریاضت کردن او گشت رام

بر سپهر چرخ و هفت[15] اختر بقدر — پنج[16] نوبت کوفت از شش حرف نام[17]

چرخ توسن چون میدان ساز کرد — گشت اقبالش ورا بر سر لگام

عاید[18] از رایش رسوم افتخار — حاصل از جودش وجوه احتشام

ای باعجاز تو دین را اعتماد — وی[19] باقبال تو جان را اعتصام

گر برزم و بزم دیدندی ترا — سام با شمشیر و جم با رطل و جام

جان فشاندی بر سر رطل[20] تو جم — بوسه دادی بر سم اسپ تو سام

از قدر صد قاصد[21] از تو یک رسول — از قضا صد نامه از[22] تو یک پیام

هر کجا گیرد معسکر[23] دولتت — باشد از نصرت خیام اندر خیام

* * * * *

---

1. D. بود 2. P. وز و ; B. از 3. M. زنم ; زنده [illegible] 4. P. & D. که 5. D. کی 6. Qur'ān XXXVI.78.
7. T. گردی 8. D. کی 9. So in P., L. & B.; but M. & B. ملام ; T. ملا 10. M. تاج ملوک 11. M. قیام
12. D. منوچهر [illegible] 13. D. سپهر 14. D. ابرش توسن 15. D. هفتاد ; T. هفت for هفت و 16. P. تیغ
17. i.e. the six letters of منوچهر ; P. variant [illegible] 18. M. عابد ; D. ساطع 19. T. ای
20. So in all MSS, but obviously [illegible] ; P. variant [illegible] for [illegible] 21. D. [illegible]
22. So in B. & T.; others از 23. M. معکر

XIII

M. (40); B. (40); P. (40); D. (39); T. (37).

سودا زدهٔ فراقِ یارم — بازیچهٔ دستِ روزگارم

430 تا چند کنی ز طلبِ وصل — صد کوه نهاد هجر بارم

بی[1] آنکه شرابِ وصل[2] خوردم — از شربتِ هجر در خمارم

اندیشهٔ دل نمیگذارد — یک لحظه مرا که دم برآرم

ای دل[3] سره میکنی ! چنین کن !! — مگذار[4] مرا که سر بخارم[5]

نتوانم گفت کز غمِ دل — ایام چگونه میگذارم

از بهرِ خدای را نگوئی — ای دل که ز دستِ تو چه دارم

یکباره سیاه گشت روزم — یکباره تباه گشت کارم

این[6] جامهٔ صبر چون بپوشم — وین تخمِ امید چند کارم

کارم همه انتظار و صبرست — من کشتهٔ صبر و انتظارم

دل دارم[7] و[8] رفت[9] دلنوازم — غم دارم و[10] نیست غمگسارم

440 عید آمد و شد جدا ز من یار — عیدم چه بود[11] چو[12] نیست یارم

ای آنکه ز بیمِ خصم نامت — گفتن بزبان همی نیارم

با این همه کز پی تو گریم[13] — حقا که هنوز شرمسارم

هر شب ز فراقِ تو نگارا — رخساره بخون همی نگارم

رازِ[14] دلِ من اگر نه[15] تو — آگه ز نالهای زارم

جز نقشِ خیالِ تو نجویم — بر هر[16] چه دو دیده بر گمارم

دریاب ز بهرِ روزِ فردا — امروز مرا که سخت زارم

مگذار[17] مرا بقهر زیرک — بنواخت[18] بلطف شهریارم

---

1. D. با 2. B. [illegible] 3. M. wanting 4. So in B., P., & T.; but M. بگذار ; D. مگذار

5. "Do not allow me (even) to scratch my head." 6. B. & P. variant این 7. So in P.; but B., T., & P. variant دل دادم ; M. & D. دادم

8. T. & D. wanting. 9. D. رفت و 10. T. wanting. 11. T. چه 12. So in B. & T.; but M., P., & D. که

13. M. [illegible] 14. So in M., B., P., & T.; but D. از ; obviously زارا :

زارا دلِ من! اگر نه تو — آگه ز نالهای زارم

"Oh, how sad is my heart, if thou art not acquainted with my bitter moans."

15. D. او از دلِ من صنم نه دور 16. M. wanting. 17. P. variant بگذار 18. D. بنواخته بلطف

خاقانِ بزرگ شاهِ شروان … کز دولتِ او امیدوارم

بوالهیجا فخرِ دین منوچهر … کز خدمتِ اوست افتخارم

450 شاهی که ملک عدوش را گفت … هی باش که با تو کار دارم

گفت آیتِ فتح[1] رایتش را … کای از همه عالم اختیارم

گوید فلکش[2] که[3] عجزِ تست[4] … آن شعله که من در شرارم

جان هست بشکلِ نعلِ اسپت[5] … گشتست[6] هلال گوشوارم

از دولتِ تست عز و نازم … وز خدمتِ تست کار و بارم

خصمِ[7] تو ز عجزِ خویش گوید … شاها بپذیر[8] زینهارم

ای تیغ[9] زنی که گفت گردون … با دشمنِ تست گیر و دارم[10]

آنی تو که[11] مملکت ترا گفت … از[12] تو نگشاد[13] کردگارم

ای آنکه[14] بملک مستقیمی … بنگر سوزانِ مستهامم

عید آمد و نوبهارِ خرم … ای مدحِ تو عید و[15] نوبهارم

460 تو دل بطرب[16] سپار تا من … در گفتنِ مدحِ تو جان سپارم

ای نوشِ تو تا[17] بدستِ خاطر … در پای تو درِّ نظم بارم

زان دل که سخن بنظم کردم … کم بد بشاعری عیارم

زین آمدنش[18] و[19] از[20] قبولت امسال … بنگر که چه بر سخن سوارم

به سال ز فرِّ دولتِ تو … در گفتنِ مدحِ تو به ز پارم

شیرست[21] سخن که دایم او را … خواهم که بدامِ خود در آرم

گر دل دهدم قبولِ این شعر … زین شیرِ سخن شود شکارم[22]

---

1. See Qur'ān, XLVIII.1.
2. M. فلک
3. D. در
4. D. ست [illegible]
5. T. اسپش
6. M. گشته ست
7. D. خصم :
8. M. [illegible]
9. M. wanting.
10. T. دارم و بار
11. D. که تو
12. A variant of [illegible]
13. D. بگشاد
14. T. آنی که
15. B. wanting.
16. So in B. & T.; but M., P., & D. بطلب
17. Z. که
18. M. آمدنش
19. M. wanting.
20. So in T.; but B. ز; M., P., & D. زو
21. D. شیر ست
22. T. [illegible]

تا چرخ[1] جدل کند[2] که تا هشت — بر خلق زمانه کامگارم

چندان[3] بزی باش تا بگوید — کز[4] بعد من است یادگارم[5]

* * * * *

XIV[6]

Ta. (10); Bankipore Ms. (10); Ma. (9).

اي لطف تو يار بي‌کرم[7] (sic) — در وصف تو[8] پا کرده پی گم[10]

470 از[11] هيبت[12] تو فلک سبکپاي[13] — وز قوت تو زمين گرانسنگ[14]

آنرا که بهر کجي اجلس[15] — ايام بکين نکوهش قم

فرمان ترا قضا پياپي[16] — رايات ترا قدر دمادم[17]

در گرد سم سمند تو سنت[18] — چون مردمه[19] نور چشم مردم

آلوده جان سمند کز بي — در نورد کف از[20] دم و دم[21]

در زير سمش زمين گو سير — گوئي که در آسياست گندم

يکسانست سپهر به بميدان — صد ساله سپهر چرخ و انجم

زه چرخ بدو با تعجب — باز[22] بسپهر با تبسم

چون پاي بپشت ... در آري — سر بر فلک آرد از تنعم

* * * * *

XV

M. (35); B. (34); P. (32); D. (31); L. (18).

صورت[23] گردون صفت جسم زمين را جان آرد[24] — مادهٔ جان[25] لطف[26] ... ليکن خرد[27] حيران آرد

480 آينهٔ رنگي که در يکلحظه گرد پيش چشم — نقش[28] شش و هشت[29] اشکال[30] فلک[31] عريان آرد

---

1. So in M. & P.; but B. & D. هشر
2. جدل کردن (to think)
3. B. [illegible]
4. B. کر; D. که
5. Till the sphere thinks: 'I alone am victorious over creation', do thou stay on (live) so long that it (the sphere) may admit: 'After me, he is my memento.'
6. As both Ta. and Bankipore texts are corrupt all variants have not been given.
7. So in Ta.; Bankipore illegible.
8. So in Ta.; but Bankipore [illegible]
9. So in Bankipore, but Ta. [illegible]
10. So in Bankipore, but Ta. پا پی; obviously, پی گم (perplexed, lost the traces of their feet).
11. Ta. ; (sic)
12. So in Ta., but Bankipore [illegible]; Ma. [illegible]
13. Bankipore سبکساري
14. گرانسنگ (stable; ثابت)
15. Ta. بلش
16. i.e. متابع (following).
17. i.e. متصل (united).
18. i.e. توسن تو; Bankipore توست; Ta. تو شب; Ma. تو ست
19. So in Ta.; but Bankipore [illegible]
20. So in Ta. & Bankipore; but Ma. آسمان
21. Ta. دمادم for دم و دم
22. So in Ma.; but Ta. [illegible]; Bankipore illegible.
23. L. صورتي
24. The [illegible] refers to the Bāgjilānī canal.
25. D. بيان for [illegible]
26. D. wanting.
27. P. variant wanting.
28. P. variant نفس
29. B. هست
30. B. اسمان
31. هشت اشکال فلک (the zodiac with the orbits of the moon, Mercury, Venus, the sun, Mars, Jupiter, and Saturn).

اژدها کرده ریحان[1] گلستان[2] چرم[3] زمین | و اژدهای آسمان در سیر سرگردان شده

دم بمشرق برده و دم مانده در مغرب هنوز | و اضطرابی[4] بر زمان - پیدا[5] درین دوران شده

چو دیوار حرم[6] گیرد حریم مملکت | قسمت هر ناکسی بیحرمتی حرمان شده[7]

در کشیده صد هزاران جانور[8] در دم[9] بدم[10] | طعمه او و قوت او و قوت حیوان[11] شده[12]

پیکرش را[13] صد[14] هزاران بار[15] بر[16] اطراف خویش[17] | هر یکی را تیز در کشتنگی دندان شده

جادویی در جبه موسی گر یکی زین دشتی[18] | کبریا عاجز شدی با[19] قوت ثعبان شده[20]

گاه آرام و سکون / هر جا که او سازد گذر | روضه رضوان شود هر شهر و[21] شهرستان[22] شده

باز[23] چون خشم آورد / هر جا که او سازد حشر | سد اسکندر[24] شود با خاک ره یکسان شده

چون در آسوده / ناید بانگش[25] از لب تا[26] بگوش[27] | چون بجنبد / بشنود گوش سپهر[28] افغان شده

490 آنچنان نازک تنی دارد که چون بارش بود[29] | آبله خیزد بر تنم[30] قطره باران شده

پیکرش گویی که در خفتان و جوشن شد مگر | آسمان[31] پیدا ز نقش جوشن و خفتان شده[32]

گر فلک تاثیر عکسش یافتی / پیدا شدی | مشتری و ماه را صد حوت و صد سرطان شده[33]

طول و عرض و عمق او خارج برون[34] از وهم و حس[35] | و اندرون نیلی[36] روان[37] نیل فلک حیران شده

گر ز هولش[38] صد یکی بودی بعهد نیل مصر[39] | باز بگذشتی[40] بحری موسی کران شده[41]

---

1. So in all MSS.; obviously ریحان 2. M. & D. wanting. 3. P. چرم (i.e. گستان چرم) 4. D. اضطراب و اضطراب 5. L. پیدا 6. So in M., P., R.D.; but B. & L.v. [illegible]

7, 8. (The canal) encloses, like the wall of the Ka'ba, the sacred territory of the kingdom, and the share of every stranger is insult and disappointment from it (the canal). 9. So in L.; others [illegible] 10. P. [illegible] (sic) 11. So in M., P., R.D.; but B. & L. او قوت و طعم او 12. B. & D. انسان

13. This canal is a strange dragon, for, instead of swallowing animals, it is a source of strength to a hundred thousand animals (fishes) who obtain food and nourishment from it. 14. So in B. & P.; but M. & D. [illegible]; P. variant [illegible] 15. B. [illegible]; P. variant [illegible]

16. So in M. & B.; but P. [illegible] (sic); D. [illegible]; obviously [illegible]. "On the dragon's (the canal's) body are (ten thousand or) one hundred thousand serpents (the dragon's children or the branches cut from the canal to irrigate the fields); each one of these (serpent-children i.e. the branches of the canal) is striving to sharpen its teeth on (i.e. draw nourishment or obtain water-supply from) the mother-dragon's body."

17. So in B.; others [illegible] 18. D. یافتی 19. P. با 20. See Qur'ān, XXVI, 32, and 41-46. 21. M. & D. wanting. 22. B. & D. L. شورستان

23. D. [illegible] 24. Alexander's wall; south of Derbend; see Qur'ān, XVIII, 94 et seq.; also Murūju'dh-Dhahab, II, 3.

25. B. تا بگش (sic). 26. B. wanting. 27. B. [illegible] (sic) 28. L. فلک 29. L. شود 30. M. [illegible]; 31. So in B. & L.; others wanting.

32. Bubbles and rings of water, on the surface of the canal, give the effect of chain-mail — a design copied by the star-studded sky.

33. Jupiter and the moon are specially mentioned because "the 'mansions' of Jupiter are Sagittarius and Pisces; and the 'mansion' of the moon is Cancer": Olbers[?] [illegible] خانهای مشتری قوس و حوت .... و خانه ماه سرطان (Sī Faṣl, Ch. [illegible]).

34. M. [illegible] 35. M. حسن 36. So in B.; others نیلی 37. M. نیلی 38. D. هوش

39. M. [illegible] 40. M. بگذشتی 41. See Qur'ān, VII, 138; X, 90; XXVI, 63.

چو مصدعان[1] البرز[2] بر دمی[3] از پس[4] نهیب — بیم باشد کانزمان گردد زمین لرزان[5] ازو

ناگهان آشفته شد[6] وز مُعوّقِ فرمان سر کشید — زین سبب در تاب شد شاهنشه ایران ازو

گردنش در[6] چنبر فرمان کشید و بند کرد — تا نیاید دیگر آن جباری و عصیان زو

باقلانی[7] بود و اکنون ناقلانی[8] شد که شاه — نقل کردش تا فلک زایل کند نقصان ازو

باقلانی ناقلانی شد چو شاهش نقل کرد — ـ هر کجای کاسمان نقصان کند نقصان ازو ـ

500 بند طوفان بست و لان از باقلانی برگرفت — بند باقی ماند و در باقی شد آن طوفان ازو

بست هر منکر و[9] انباشت طوفانی که بود — بادگرد[10] سوی هوا و قعر زمین ویران ازو

دیو بندی کایمنان[11] عفریت را بندد چنین — کی رهد[12] دشمن بپابک دستی و دستان ازو ؟

سایهٔ یزدان و خورشید جهان[13] شاه زمان[14] — خسرو شروان که خیرآباد[15] شد شروان ازو

شاه ابوالهیجا منوچهر آنکه نو شد در جهان — دولت کیخسرو و[16] انصاف نوشروان ازو

گر هوای مشرق از هولش تر اند[17] شود — آید هم دم کیا[18] در چین و ترکستان ازو

در قفای مغرب از فرش مدد جم در ب[19] — بر جمادی [illegible] را بمثل قیروان فرمان ازو

اهرمن بندی که هرگز نافرید از جن و انس[20] — خسرو فتح تر[21] و مردانه تر یزدان ازو

هر چه بود و هست و[22] خوب بود در آفاق گشت — نامه ـ کان[23] رست هم فهرست و هم عنوان ازو

چرخ گوی چنبرم در گردن[24] فرمان اوست — هر چه او رخصت دهد طاعت ز من فرمان ازو

515 هیاتی دارد[25] سموم خشم آتش هیبتش — آب و خاک آتش شود در قلزم و عمان[26] ازو

---

1. D. مضربان 2. B.&C. زمان 3. P. پس 4. M. در 5. D. یونان 6. D. از 7. D.&P. variant ناقلانی 8. M. باقلانی ، D. ناقلانی
9. M. و 10. بادگرد (whirlwind); so in B.&P., but M., D.,&P. variant بادگر. 11. M. کاینها 12. P. variant به
13. B. جهان 14. B. جهان 15. D. فرآباد ; the word خیرآباد has been coined by Falaki for the sake of word-play, cf. خیرآباد and شروان ;
cf. Khāqānī :- شروان بنام تست شرفدان و خیرزان
16. D. wanting. 17. So in M. (which alone contains this couplet); obviously اثر باد 18. So in M.; obviously مردم گیا (colocynth)
19. So in M. (which alone contains this couplet); obviously, در قفای مغرب از فرش مدد گیرد رب
20. D. جن و انس 21. D. فر 22. M. wanting. 23. D. نامه کان for نامهٔ کان
24. So in all texts; obviously, گردم در چنبر . Perhaps چنبرم در گردن for گردم در چنبرم ; and in couplet 598 گل بگفت : جام زر
for جام زر بگفت : گل are archaic inversions; but see couplet 497 above.
25. D.&P. variant دارد 26. So in P.&D.; but M.&B. wanting.

آن یمانی تیغ بین اندر یمین او که هست — کفر و تا دین اندر میان ایمان او[1]

زاده ایمان[3] که گر بر آسمان عکس افکند — نور صد خورشید بخشد[4] زهان کیوان او[5]

گر کشد[6] مالک رقاب او ز بشروان از قراب[6] — خاک ترکستان شود در قیروان قربان[7] او[8]

گر ز فولاد[9] فلک دشمن سپر[10] سازد شود[11] — ریزه ریزه روز کین چون سوهان[12] او[13]

در[14] نسب سامان[15] نیا آمد بسبب آن جرم — دشمن این دودمان شد بی سر و سامان او[16]

• • • • •

XVI

M. (33); B. (33); P. (33); D. (31); L. (16).

ز بهر تهنیت عید بامداد پگاه[17] — بر من آمد خورشید نیکوان[18] سپاه[19]

چو آفتاب رخ خوب او با اول روز — چو ماه نو شکن جعد او[20] در اول ماه

چو سرو بود قدش گر سلاح پوشد سرو — چو ماه بود رخش گر کلاه دارد ماه

چو ماه بود ولی آسمانش مرکب — چو سرو بود ولی بوستانش خرگاه

520 بر آسمان چو قبا کرد پیرهن خورشید — که دید ماه مرا برشکسته طرف کلاه[21]

تو گفتیی[22] رخش[23] چاه[24] بود و زلف رسن — یکی ز سیم سپید[25] و یکی ز مشک سیاه

رخ چو ماه دی از بهر فتنه چون[26] دل من — هزار دل برسن بسته در[27] افکنده بچاه

ز بس نظاره جهان بود بام و درگه[28] بجد — بخانه در بر ما[29] آمد از نبودی راه

خنده گفت که چون روزه[30] رفت و عید آمد — بیانه کم کن[31] و امروز جام[32] باده بخواه

جواب دادم و گفتم که خسروا[33] انجم — نگاه بر نشست و هنوز هست[34] پگاه

---

1. So in M.; but B. & P. کافری تا این و D. کافری تا این و کافرن تا این
2. In this and the four succeeding couplets the او refers to the King's sword.
3. i.e. the King's sword, born of faith.
4. So in M., B., & P.; but D. wanting, probably بابد
5. So in L.; others کند
6. ? قراب (scabbard), M. قرت
7. M. فرمان
8. "Should the King unsheath his sword in Shirwan, then the soil of Turkistan will be parcelled out in Qayrawān (Cyrene in Africa)."
9. D. فولاد
10. D. سپا
11. D. فلک
12. B. و سوهان
13. "Even if the (King's) foe were to prepare a shield of meteoric iron it (the shield) would, with (a stroke from) the King's sword, fall to pieces, on the day of battle, like the filings of a file."
14. i.e. the King's foe.
15. pl. of سرسام (the frenzied ones).
16. i.e. the King's sword. "In relationship, the King's foe is the grandfather of the frenzied ones, and has consequently lost his head and reason because of the King's sword."
17. "Early in the morning."
18. M. نیلکان
19. M. سیاو ; D. سپاه
20. M. wanting.
21. On seeing that my moon (i.e. my beloved) had folded the edge of her cap, the sky tore its shirt to pieces (through jealousy).
22. So in P., but L. گفتی ; B. گیتی ; M. & D. گفتی ; obviously, the archaic past conditional form. For similar archaic forms see Tadhkiratu'l-Awliyā, p. 6, Pt. I, ed. Prof. R. A. Nicholson.
23. M. رخش
24. M. چاه
25. L. سپید
26. M. wanting.
27. P. wanting.
28. M. در for درگه ; "There were so many spectators on the roofs and at the doors that....."
29. M. با
30. So in M. & B.; but M., P., & L. روزه
31. M. کن
32. D. جام و
33. D. خسروا
34. M. wanting.

چو من جمالِ خداوندِ خود[1] جمال الدّین ‏ ‏ ‏ ‏ ببینم از همه جانب سخن شود کوته

قوامِ دولت ابوالنصر[2] سیّد الوزرا ‏ ‏ ‏ ‏ نظامِ مُلک[3] مَلِک بشمر[4] ابن[5] عبد الله

بدایعِ کرمش با سپهرِ گردان جفت ‏ ‏ ‏ ‏ صنایعِ هنرش بر فرَوشِ[6] گردون شاه[7]

ولیع زائی کز اهتمامِ همّتِ او ‏ ‏ ‏ ‏ فزود دولت و دین را جلال و[8] حشمت و جاه

530 ازدست[9] باقی ترتیبِ[10] دینِ پیغمبر ‏ ‏ ‏ ‏ ازدست[11] حاصل توقیعِ[12] مُلکِ شهنشاه[13]

حریمِ او علما را ز نائبات کنف ‏ ‏ ‏ ‏ جنابِ او فضلا را ز حادثات پناه

خرد شگفت فرو ماند[14] از مراقبتش[15] ‏ ‏ ‏ ‏ چو عقل زاید[16] از[17] آثارِ صنعهای[18] اله

زمانه زو طلبد امر و نهی نیز[19] گردون ‏ ‏ ‏ ‏ که کس طلب نکند کارِ زرگر از[20] جولاه

قوی بتربیت و رایِ[21] او صواب و صلاح ‏ ‏ ‏ ‏ خجل ز مغفرت و فضلِ او خطا و گناه

بقدر و منزلتِ اوست فخرِ دولت و دین ‏ ‏ ‏ ‏ چنانکه[22] منزلتِ[23] خسروان بافسر و گاه

مخالفان را شادی‌ستان و انده‌بخش ‏ ‏ ‏ ‏ موافقان را نزهت‌فزای و محنت‌کاه

ز نعل و خاصیت کهربا و مغناطیس ‏ ‏ ‏ ‏ بعونِ عقلِ وی بین شد آهن و کاه

زهی بفضل و کفایت مقدّم از اقران ‏ ‏ ‏ ‏ زهی بجاه و جلالت مسلّم از اشباه

توئی که ذاتِ تو بر بسته عقل شد واقف ‏ ‏ ‏ ‏ توئی که رایِ تو از علمِ غیب[24] شد آگاه

540 نه راه یافته هرگز بطبعِ تو مکروه ‏ ‏ ‏ ‏ نه از تو نیز[25] رسیده بطبعِ کس اکراه

بزرگوارا زین پس نسیمِ فروردین ‏ ‏ ‏ ‏ بباغ و راغ[26] زند چون ملک لشکرگاه

---

1. So in M., L., & D.; but B. & P. حق 2. M. ابو نصر 3. M. ملک و 4. So in all texts; obviously, بسمر 5. So in M., L., & D.; but B. & P. بن.
6. So in M.; others عروس 7. "The marvels of his generosity are (in exaltation) a companion of the revolving sphere, the acts of his merit are kings on the thrones of the world." 8. P. wanting. 9. M. از دست
10. So in D.; but M. ترست; B. ترتب; P. ترتیب; L. ترسب 11. M. از دست
12. So in B., P., & D.; but M. & L. توفر 13. B. سروانشاه 14. L. گری یابد for فرو ماند 15. L. مراقبتش, D. مراقتش
16. B. زاید 17. P. ز 18. L. صنعتهای 19. M. بر
20. M. کارذ for زرگر 21. So in M. & L.; others wanting. 22. M. چنانکه 23. M. منزلت.
24. M. غیب 25. M. تیر 26. M. زاغ

جهان پیر[2] چون گرد از حرارت[3] طبع | چنانکه طبع جوان از نشاط قوت باده[4]
کنون[5] بود که ز گرما گران شود بر تن[6] | سمور[8] و[9] قاقم و سنجاب و دلق[10] و روباه[11]
همیشه تا ز[12] پی لحنهای موسیقی | بکار باید[13] ساز[14] نوا و پرده و راه[15]
ز چرخ حظ[16] موافقت باد نصرت و ناز | ز دهر قسم[17] معاندیت[18] ناله[19] آوخ[20] و آه
موافق تو قرین سعادت و نصرت | مخالف تو اسیر بلا[21] و باد افراه
خجسته بادت[22] عید و رسیدن نوروز | مباد زنده کسی کو[23] ترا بود بدخواه
خدای عرش ترا در پناه خود گیرد | ز نکبت فلک و آفت زمانه و آه

* * * * * *

XVII

M.(50); B.(48); P.(49); T.(48); D.(43); Z.(1).

دوش چو کرد آسمان افسر زر[26] سر یله[27] | ساخت[28] ز ماه[29] و اختران یاره[30] و عقد مرسله
550 شکل فلک خراس[31] شد مهر چو دانه آس شد | عقده راس[32] داس شد از پی کشت سنبله[33]
[34] طرفه[35] حمیل[36] نور ماه[37] از طرف[38] بساط شاه[39] | آمده با قبول و جاه از قبل مقابله[40]
[41] کز پی تیر[42] آسمان ساخته ماه نو کمان | تا ز کمان بدگمان چون یلان کند یله
زهره چو شیر شرزه[43] برده ز دهر بهره[44] | آخته شهره[45] دهره[46] داده متال[47] و مصقله[48]
شاه فلک[49] ز بارگه کرده بساط[50] خوابگه | بر در بارگه سپهر ساخته شمع و مشعله
شیر[51] سپهر[52] خشمگین[53] شیر[54] سپهر[55] کرده زین[56] | خیره چو شیر تا بکین[57] با[58] که کند مجادله[59]

---

1. M. و جهان. 2. M. و پیر. 3. M. حرارت. 4. P. باده (sic). 5. M. کنو. 6. P. variant بر تن. 7. M. بر تن سمور for بر تن شود; "it is now that, because of summer, (the furs .....) become heavy on the body", P.v. as 8. D. سمور 9. M. wanting. 10. دلق (weasel); M. & D. دله 11. D. روباه 12. D. تا for ز تا 13. D. باید و 14. D. سازد for ساز و 15. D. راه 16. So in P.; but M. & D. حظ; B. حظه (sic)
17. "Portion". 18. P.v. معاندت 19. B. ناله 20. M. آوخ 21. B. بلا (?) 22. L. باد 23. D. که 24. D. خر 25. افسر زر i.e. the sun.
26. D. & P. variant wanting 27. یله کردن (to release) 28. So in M.; others ساخته for ساخت ز 29. D. wanting.
30. یاره (collar); M. یاره 31. خراس (ass-mill), so in B. & P.; but M. خراش, D. خرس
32. M. راس, D. راس و. The two points of intersection of the moon's orbit with the Zodiac are called عقدتین or جوزهرتین. Of these, the point whence the moon goes northwards is called راس or 'head', and the point whence the moon goes southwards, ذنب or 'tail.' Finally, the curve between these points is fancifully called تنین or 'the dragon'. S.T. Taql, Ch. 3. In calling عقده راس the sickle or داس the poet obviously means the curve extending from عقده راس to عقده ذنب. 33. D. سنبله
34. This and the six succeeding couplets are in description of the seven planets in their Ptolemaic order: (i) the moon (ii) Mercury (iii) Venus (iv) the sun (v) Mars (vi) Jupiter, and (vii) Saturn. 35. طرفه (border) 36. So in B., T., & D.; but M. & P. حمیل
37. i.e. the crescent of Shawwal for this is a Ramadan 'Id ode. 38. طرف (side). 39. M. شه 40. Stellar "opposition".
41. D. کز 42. M. تیر 43. So in P.; but M. شیر شرزه; others شهره for شرزه. 44. مشهور is used here in the sense of مشهور
45. دهره (sickle, sword; تیغ دهره); Venus, being the brightest of the stars, is displaying splendour or "unsheathing its celebrated sword."
46. P. دهره 47. T. متال 48. T. مصقله 49. i.e. the sun. 50. So in M., P., & D.; but B., T., & P. variant نشاط
51. i.e. the stars. 52. D. شیر (sic) 53. i.e. Mars. 54. P. variant سپهر 55. The Zodiacal Leo.
56. Probably Mars was in Leo when the ode was composed. 57. M. بکین, D. بکین 58. So in M. & T.; others تا
59. Mars is angry because it is the "Executioner of the Heavens" or جلاد فلک

از پی فال مشتری انجم سعد[1] مشتری — و ز شراع ششتری[2] با همه در مطالبه[3][4]

چون مهندسان[5] زحل[6] مشکل چرخ کرده حل — پایهٔ برترین محل[7] از درجات مایله[8]

دهر چو زنگی عجب کرده کلاه[9] بوالعجب — بر کله از پی طرب بسته هزار زنگله[10]

شب ز سپهر و اختران[11] ساخته جو و گوهران[12] — نعش ز بهر دختران[13] کرده سفینه[14] راحله[15]

560 از پی انجم و فلک دوخته کسوتی[16] ملک — پشت ز قاقم[17] و فنک[18] روی ز قندز[19] و دله[20]

---

1. Of stars with the name of Sa'd, al-Bīrūnī mentions (i) سعد الذابح (ii) سعد بلع (iii) سعد السعود (iv) سعد الأخبية. Chronology of Ancient Nations, ed. E. Sachau, Ar. text, pp. 345-46, Leipzig (1878).

2. Shushtar has always been noted for its cloth.

3. D. ط

4. The Sa'd stars are buyers of the omen of Jupiter (because Jupiter is the most auspicious star or سعد اکبر); and he (Jupiter) with his Shushtar sails (i.e. his own splendour — Jupiter being, after Venus, the brightest of the stars) is in argument with all (these buyers).

5. M. مهندشان

6. Saturn is called "the geometrician of the heavens" or مهندس فلک — probably because the orbit of Saturn being the farthest from the earth, Saturn is supposed to have ascended to take measurements.

7. D. محل

8. M. مائله. "Saturn, whose abode is the remotest orbit (lit. the highest step) of the eccentric orbits (lit. steps) (of the seven planets), has solved, like geometricians, the problem of the sphere."

9. The cap is 'night.'

10. "The world, like a curious Ethiopian, has made its cap (i.e. night) like a clown's, and for pleasure's sake has fastened on its cap a thousand bells (i.e. stars)."

11. T. پشت سپهر ; اختران

12. M. گوهر وزان for گوهران.

13. M. اختران for دختران. The four stars in the body of the Great Bear are the 'bier' or نعش, and the three stars in the tail are the daughters بنات or دختران — the whole constellation being بنات النعش.

14. D. سفر. Ordinarily, سفینه or "ship" is the name of the seventh southern constellation, comprising 45 stars whereof سهیل (Canopus) is in the anchor of the ship. See Bīst Bāb, p. 38, Tihrān ed., 1271 A.H. Here, however, because of its appearance the body of the Great Bear itself is called سفینه or "ship."

15. D. راحله. "For the sake of the daughters, the Great Bear has made itself (lit. has made the ship) a vehicle."

16. M. کسوت

17. قاقم (ermine). In summer the fur is reddish-brown above and white beneath, but changes in winter to snowy whiteness.

18. فنک (the fur of marten or ferreter):

[فنک — پوستیست سفید و سرخ ابلق میباشد — و جانوریست از سنجاب بزرگتر — و از بلاد روس و ترک آرند (تحفة المؤمنین)]

19. قُندُز (beaver); M. قندز. The fur of the beaver is either grayish or reddish-brown.

20. دَلَه (weasel); M. دره; for دله. The fur of the weasel is reddish-brown above and white beneath, and turns white in winter but less regularly than the ermine. The order of the words پشت and روی in all texts is as given above, but the text should obviously be: روی ز قاقم و فنک پشت ز قندز و دله "The angel (of heaven) has woven for the sky and the stars a garment whereof the outer side — روی — is of (white) ermine and marten, and the inner side — پشت — (of the reddish-brown furs) of beaver and weasel" i.e. white stars are studded on a black sky.

خسرو اختران[1] نگین[2] فکنده[3] همانگه ز کمین — تیغ[4] شاه پاک دین[5] برده سپه معطله[6][7]

چرخ و نجوم و مهر و مه بر در بارگاه شه[8] — بسته زبان بجنگ ره چون رهیان[9] یکدله

خسرو ترشی[10] نسب آتش دیگر از حسب — ناصر سنت عرب قاهر[11] بدعت حله(?)[12]

جام[13] احسامش از شرف برده بجلوه بار و لف[14] — از زیب دوستان کلف و[15] سر دشمنان کله

ای ملکان پیه بندگان بر تو ثنا کنندگان — مادر جان زندگان از قبل تو[16] حامله

وارث جود[17] و جاه[18] جم شیر[19] جم شه[20] عجم — مالک ملت و ادام[21] صاحب[22] صولت و صله

عز[23] دلیش[24] هوا ازل گربه[25] فکنده[26] از بغل[27] — گرگ عدوش ز اجل گرگ فکنده در گله

عقل بفضل شاملش[28] جان تجل از فضایلش — فضله رای فاضلش نکته و رمز و[29] فاضله[30]

ای بوجودت از زمین یافته عقل دور بین — گنج روان ز پارگین دُرِّ ثمین ز مزبله[31]

570 هر که رخ از تو تافته قبله بجان شتافته — طفل کرم نیافته بهره[32] ز کف تو قابله

قدر[33] ترا فراز خوان[34] قرصهٔ آفتاب نان[35] — کرده ز خوان تو جهان کاسهٔ آسمان زله[36]

گشته بروز[37] شور تو و[38] تک جنگ و بور[39] تو — زیر و زبر بزور[40] تو بوم عدو بزلزله

بار[41] برت جبابره[42] قصر گرت قیاصره[43] — کاسه کشت اکاسره قلیه[44] چشت[45] هرقله[46]

هر که جدا و دنا گاه[47] مقابله[48] ترا — معجز[49] رای مصطفی دیده گه مباهله[50]

گر تو کنی[51] بامتحان چتر بهند و چین روان — رایت رای[52] و خوان خان[53] زود بولوله

---

1. i.e. the sun. 2. So in M.; others نگین 3. So in M.&T.; but B.&P. نگین 4. M. تیغ 5. P. variant دین 6. T. با

7. معطله (one who denies the Creator), see Shahrastani, ed. W. Cureton, p.242, London (1846). "Just at that time the sun put the stars to flight (won) as the king's sword routed the troops of the infidels." This sudden introduction of dawn, after Falaki had put the sun to bed (couplet 554) is very curious. 8. M. شه ; P. شه 9. رهیان (slaves); so in P.; M. رهبان ; B. میان ;

10. P. variant ترشی 11. P. variant قاهر 12. Sic! ; so in all texts. 13. M. wanting. 14. لف (missing in battle); M. دلف

15. M. در 16. i.e. جانب تو ; تو بواسطهٔ (through thee) 17. T. جود 18. B. جاه ; T. جاه 19. M. شیر

20. M. شه 21. M. wanting. 22. So in M.&D.; but B., P.&T. ... 23. T. عز 24. D. دلیش 25. M. گربه

26. M. فکند 27. گربه از بغل فکندن (to leave off, deceit); see فرهنگ جهانگیری 28. "Reason (is a witness of) his innate excellence."

29. T.&B. wanting. 30. فاضله (excellent action); B. فاضله 31. M. مزبله 32. B. illegible. 33. D. قدر 34. T. خوان

35. M. نان 36. "The sun's disc is (a round loaf of) bread on the table of thy (i.e. the king's) dignity; and the world has filled the bowl of the sky with victuals (i.e. stars) left from thy (i.e. the king's) banquet." 37. B. بروز 38. B. و ; B. و

39. بور (bay horse); P. بور 40. So in M.&P.; but B. بزور ; D. بزور 41. B.&P. بار

42. M. جابره ; T. جابره 43. M. قیاصره 44. M. قلیه ; B. variant قلیه 45. M. چشت

46. "Proud people (are) thy load-carriers; Caesars, thy palace-builders; Chosroes, thy bowl-bearers; Heracliuses, thy meat-tasters (stewards)."

47. M.&T. گاه 48. T. مقابله ; D. مقابله 49. M. معجز 50. D. مباهله

51. M. wanting. 52. Title of Indian rulers. 53. Title of rulers of Transoxiana.

ای بر تو[1] ابر[2] نسق خلق جهان همه[3] خلق[4] — عالم علم را بجز[5] علم[6] تو گشته عاطله

رایت عید شد عیان موکب روزه[8] شد نهان — سنت عید فرض دان فرض صیام[7] نافله

گرچه[9] بصحن گلستان از پی نزهت روان — نیست صفیر بلبلان هست صفیر[9] بلبله

عید و خزان و مهرگان[10] بر سه شده همقرین — گشت میان هر سه شان بندگی[11] تو واصله[12]

580 بر سه بشکل صوفیان فرقه نهاده در میان — پیر[13] تویی بکن بیان مشکل این مشاکله

بزم فکن طرب گزین فتنه نشان و[14] نوش نشین — عُدّت[15] عید کن قرین عادت روزه کن یله

در[16] پی مدح خود[17] شنو این غزل لطیف[18] تو[19] — لطف کمال را گرو[20] برده[21] ز روح کامله[22]

مطلع ثانی

سرو[23] قدی[24] شکر لبی گلرخ[25] غالیه کله — جان مرا بعمد زان زتن رخ و[26] غالیه گله

نرگس مستش[27] آسمان سفته بتیر غمزه‌مان[28] — سنبل[29] هندویش[30] جهان رفته بسایهٔ کُله[31]

کرده ز میان انس و جان برهم هزار کاروان — دین ز بساط[32] انس و جان رفته هزار قافله

هست[33] طراز[34] یاسمین لاله[35] لؤلؤ آفرین[36] — کرده لبش[37] چو انگبین تعبیه در شکر الّه[38]

از[39] سر زلف خود بفن[40] در[41] گهر سرشک من — بافته[42] جیب و[43] پیرهن ساخته گوی و انگله[44]

---

1. M. برو 2. B. طلق 3. So in M., P., & D.; but B. & T. جهان همه for همه جهان. 4. خلق (worn clothes). 5. T. در 6. B. دو

7. T. صیام و 8. B. برکه 9. So in M., P., & D.; but B. & T. نفیر 10. M. مهر و گان 11. B. & P. بندگی و

12. So in M.; but B. آصله; others واصله 13. i.e. پیر طریقت; so in D.; but P. پسر; M., B., & T. پر 14. D. wanting.

15. عُدّت (equipment). 16. So in M.; but B., P., & D. در; T. از 17. D. خویشتن for پی مدح خود

18. M. & T. لطیف و 19. D. تو 20. D. گرو 21. گرو بردن (to win a wager). 22. "Perfect Spirit", probably Gabriel.

23. D. سرو قد 24. D. شکر نی 25. P. & T. طرخ و 26. D. wanting. 27. T. مستت

28. B. غمزکان; P. غرکان 29. So in T. & D.; but M., B., & P. سنبل و 30. So in M. & P.; but B. & D. هندوش; T. هندوت

31. کله (crown) 32. So in P.; but B., T., D., & P. variant نشاط; M. نشاط و 33. So in T.; others کرده 34. D. طراز

35. D. لاله و 36. T. قرین 37. So in T.; but T. variant تربیتش; others پیرهنش for کرده لبش 38. So in T.; but D. الله; others الله; i.e. الهٔ or الّه.

(see فرهنگ جهانگیری) مُقل ازرق and مُقل is bdellium (see تحفة المومنین):

مقل - مراد ازو صمغ درختیست مانند کُندر و بسیار عظیم و در شکوفه و ثمرش کثیرالرجه است و صمغ آن مایل بسرخی و تلخی باشد مُقل ازرق نامند

"Her pearl-creating tulip [i.e. the redness of the beloved's cheeks superimposed on whiteness; see couplet 667 below] is like embroidery on the jessamine; she has inserted, like honey, bdellium (wax) in the sugar of her lips." Natural (i.e. unrefined) honey contains wax and sugar; similarly, her lips are at once bitter and sweet.

39. T. تن 40. D. بیین 41. D. در 42. So in M.; others یافته; obviously بافته 43. D. wanting.

44. انگله (button-holes); P. variant انگلها; "with the tips of her tresses she has woven, with devices, a shirt and pockets, and with my pearl-tears she has prepared buttons and button-holes."

من ز غمش چو پیچان بر دو[1] رخ از جفا[2] نشان — تن ز دو چشم آن[3] کشان غرقه در تب و آبله

او چو پری[4] بدلبری[5] کرده مرا ز دل[6] بری — خسته[7] دل من آن[8] پری[9] بسته ببند[10] سلسله

540 ای بت مطلع[11] و چگل[12] از تو بت تبت خجل — نزد تو وزن جان و دل یکجو و نیم خردله[13]

مشعله بر[14] فروختی رخت فلک بسوختی — بر فلکی[15] فروختی شهر بسوز[16][17] و مشعله[18]

کرده بعالم روان حسن تو کاروان روان — وز در شاه خسروان یافته زاد[19] و راحله[20]

مالک ملکت[21] الپستان[22] بارگهش در امان[23] — بام ورا ز[24] نردبان چرخ فروترین پله

بس که کند[25] چشم و سر بر در درگه تو بر[26] — صاحب چاچ و کاشغر خدمت کفش و چاچله[27]

ای که[28] کین درخش تو خنجر[29] نور بخش تو[30] — گشته بکام رخش تو هفت زمین دو مرحله[31]

ملک بنا نهاده‌ای خوان کرم نهاده‌ای — طعم[32] طبع تو داده بیش ز قدر[33] وصله

تا بمشام ذوق جان نبد و[34] نآورد[35] جهان[36] — نکهت[37] گل ز انگدان[38] لذت هل ز آمله[39]

طبع تو باد شاد[40] خور نکهت ز[41] جام زر — دلبر گلرخت جبر بی غم و رنج و غایله[42]

چار ملک[43] ز شش کران[44] هفت شه[45] از نه آسمان — حکم ترا نهاده جان بر دو کف و ده[46] انمله[47]

* * * * *

---

1. D. مرا for بر دو 2. M. حفا 3. M. wanting. 4. P. پری: 5. M. دلیری ; T. دلبری ; 6. T. جان
7. "That fairy has wounded my heart"; خسته is used here transitively; cf. کرده and بسته in the same couplet.
8. So in M.; but T. بر ; others از من for من آن 9. M. پری 10. P.&B. بند ; 11. D. طغرل 12. M. چگل 13. "Mustard-seed."
14. M. wanting. 15. M. فلک 16. So in B.&T.; but M., P., & D. بسوز ; obviously بشور. 17. P. wanting.
18. So in all MSS; obviously مشغله (tumult); "Thou hast lighted a torch and burnt the fabric of heaven; thou hast raised up the city (i.e. the inhabitants thereof) against Falaki by (thy) insurrection and tumult." The rôle of the beloved as mischief-maker is the common theme of Persian poetry. 19. M. زاد 20. "Saddle-camel." 21. B. ملک 22. B. الپستان 23. B.M. آلپستان
24. So in M., P., & D.; but B., T., & P. variant درای for زوار 25. "His honour is enough that...." 26. This بر is redundant.
27. چاچله (boots): فرهنگ جهانگیری 28. T. ایکه 29. M. ز خنجر for خنجر
30. At the time of revenge thy light-giving dagger is thy lightning. 31. D. مرحله 32. P. variant طبع
33. B. قدر و 34. Scan نبد و [– ᴗ ᴗ] 35. P. variant بآورد for نآورد 36. T. جهان 37. D. لذت
38. انگدان (assafoetida); so in T.; but M. انگیان ; B.&P. انگبین ; D.&P. variant انگلان 39. "Myrobalan-tree."
40. شادخور (happy): فرهنگ رشیدی ; the pronunciation, here, is "shād khwur" 41. So in M.&T.; others [illegible] ; probably [illegible]
42. غایله (rancour, malice); M.&D. غائله 43. "The four kings (i.e. all kings, see couplet 193) from the six sides (of the cube of the world)."
44. D. کران 45. i.e. the seven planets. 46. So in M.&D.; others دو 47. انمله (fingers); P. انامل ; D. انامله

XVIII

M. (30); L. (29).

605 شاهِ گردون[1] را نگر شکلِ دگرگون ساخته — بر شمائلِ[2] پیکران[3] عزمِ شبیخون ساخته

فرمانِ لشکرِ سقلاب[4] را بر[5] مُلکِ زنگ — هر یکی را آلت و برگی[6] دگرگون ساخته

حمة العقرب چشیده[7] وز برای کسبِ شرف[8] — خود را در بطن الحوت خلوت[9] جای ذوالنون ساخته[10]

از برای اطفالِ آب و گِل[11] صبا فرّاش‌وار[12] — بالش از بغدادی[13] و بستر ز پرنون[14] ساخته

هم کنون بینی عروسانِ بهاری را بباغ — قرطه از معراضی[15] و کسوت ز اکسون[16] ساخته

در جهانگیری[17] صبا و در جهانداری سحاب — روز جنگ قارن[18] و شب گنجِ قارون[19] ساخته

کاسِ لعلِ ارغوان و طاسِ یاقوتینِ[20] چرخ — در چمن کوهِ بدخشان[21] و کانِ طیسون[22] ساخته

باد چون گنجور از[23] درگاهِ خاقان آمده — باغ را از حُلّه چون خرگاهِ خاتون ساخته

خرّم و خندان درخش و تندر اندر ابر و ابر — خیره خود را از میان گریان و محزون ساخته[24]

باغ چون فردوس و صلصل همچو رضوان و صبا — شکلها چون آدم از صلصالِ[25] مسنون[26] ساخته

610 دشت را کافور کاندر ماهِ کانون گرد کرد — در مه نیسان بدستِ مهر معجون ساخته[27]

---

1. i.e. the sun; so in L.; but M. شاه گرد در 2. شمائل (paintings); so in L.; but M. شمائلی 3. شمائل پیکران stars, put to flight by the sun
4. The Sclavonian troops are "days", which begin to lengthen after the vernal equinox (for this is a New Year's ode) and consequently gain a victory over the kingdom of Ethiopia i.e. the long winter nights. 5. L. و 6. L. برگ
7. "The sun had tasted the venom of the scorpion" i.e. suffered humiliation, during winter when the days were short. The use of the word عقرب is appropriate, for the sun is in Scorpio in October–November.
8. The "exaltation" of the sun (when its influence is maximum) is in the 19th degree of Aries; see Sī Faṣl of Naṣīru'd-Dīn Ṭūsī, Ch. XVII:
شرفِ آفتاب در نوزدم درجهٔ حمل است
9. خلوت جای (private office); so in M.; but L. خلوت جان 10. "The sun had tasted the venom of the scorpion and for obtaining 'exaltation' had made for himself the private office of Jonah in the belly of the Fish." i.e. just as Jonah, prior to receiving the exaltation of a prophet, had been in the belly of the fish (see Qur'ān, XXXVII. 139-147), so the sun, for obtaining 'exaltation' (that is, previously to entering Aries — the exaltation of the sun being in the 19th degree of Aries) had been in the belly of the Zodiacal Fish.
11. i.e. flowers, nurtured by water and earth. 12. M. وش 13. Apparently, a kind of silk. 14. Embroidered silk.
15. Probably, "brocade"; see Chahār Maqālah, ed. Mirza Muhammad, p. 20. 16. "Satin"; see Chahār Maqālah, p. 20.
17. The wind "conquers the earth" because it blows all over the earth. 18. Qāran b. Kāwah, general of the Kayānian kings, Minūchihr and Kay Kubād. 19. See Qur'ān, XXVIII. 76. 20. M. & L. یاقوس (sic)
21. Jawāhir-nāmah, Br. Mus. MS. Add 23,565 f. 35a:
در زمانِ خلافتِ عباسیان ...... کوه ختلان از توابع ختلان شکافته شد و کانِ لعلِ بدخشان پدید آمد
22. The Ṭaysūn mine, whose location is uncertain, was obviously a sapphire-mine; cf. طاسِ یاقوتینِ چرخ; cf. also Jawāhir-nāmah, f. 22a:
و احسن اصنافِ یاقوت کبود لاجوردی و نیلیست
23. M. در 24. Thunder and lightning, by their peals and flashes, are enjoying themselves in the cloud, while the cloud itself is weeping.
25. M. صلصالی 26. Qur'ān XV. 33, Adam was created from black or fetid mud: من صلصال من حمأ مسنون
The camphor (i.e. snow) has been handed over to the New Year's sun to be melted (lit. to be burnt in the grate; see succeeding couplet).

92

بلبل از ... بتأثیر اثیر اندر هوا | بر مساحه کردن کافر کانش ساخته

کرده[1] مینو چهر[2] گردون چهره[3] باغ و دره | بزم شاهنشه منوچهر فردوس ساخته

تا زند بر صبحدم پیراهن گلگشن آب | آسمان از[4] قرصه خور[5] قرص صابون ساخته

بخت[6] بالای نود[7] درج ـ ارتفاع آسمان ـ | رفعت او را درج تسعاً و تسعون[8] ساخته[9]

جمله[10] سعدین[11] گردون طالع مسعود او[12] | ? از فضای[13] گرزمان[14] و دست سعدین[15] ساخته

چون ز کلک نیزه گرده پر اوراق اجل | فضلبای[16] فتنه را فهرست قانون ساخته

بر جگر خواران[17] جهان بفروخته گردون بجان[18] | عقل از آن بازار خود را سخت مغبون[19] ساخته

آسمان از نیزه گردن و خون گردان[20] | بیشه هندوستان بر رود جیحون[21] ساخته

سیل سیل از خون روان بر روی خاک و رنگ او[22] | میل میل از خاک هرنگ طبرخون[23] ساخته

620 کرده خصمان را جگر بریان و از بهر ددان[24] | خوانی از صد هفتخوان[25] برگ وی افزون ساخته[26]

---

1. M. کرده 2. M. صورت 3. "The world has given the garden's face an Elysian appearance." 4. L. با

5. L. او 6. L. سخت 7. L. و تو 8. Qur'ān, XXXVIII. 23. 9. "Above the ninety degrees — the (maximum) altitude of the sky (from the horizon to the zenith) — Fortune made his (the king's) exaltation ninety-nine degrees" i.e. the king's exaltation is higher than the zenith's, the words "ninety-nine" being chosen because they are Qur'ānic. 10. M. قبله

11. The two lucky planets, Venus & Jupiter. 12. M. دست 13. M. قضای

14. So in M.& L.; probably گرزمان (heaven) 15. So in M.& L.; sic! 16. L. فضلهای

17. جگر خوارن : کنایه از بیرحم و سنگدل . (بهار عجم) 18. "Heaven sold, to the king's foes, the world (in exchange) for life; reason found itself deceived because of this transaction (the lives of the king's foes having no value)." 19. M. مغبون

20. "Brave or powerful ones." 21. M. جیحون; Minūchehr II had no concern with the Oxus which is mentioned here as a poetic exaggeration.

22. The او refers to the blood. 23. طبرخون (the jujube; the red Hyrcanian willow).

24. ددان (plural of دد, beasts); M. دوان 25. The seven battles of Rustam and Isfandiyār.

26. "He (the king) grilled the livers of his foes and for the beasts spread a table whereof the provisions (corpses) were more than the provisions of a hundred Haftkhwāns" i.e. more food for beasts was provided by a single campaign of the king's than by a hundred Haftkhwāns.

ای ظفر با رایت منصور تو در دین و ملک — همچو با اعجاز موسی رای هارون[1] ساخته[2]

وی بدی با حاسد بدخواه تو در کفر و شرک — همچو هامان[3] خیره با فرعون ملعون[4] ساخته[5]

کرده شبرنگ را چنان[6] مهر کز بس فر و زیب — خلق را دیوانه زین فتنه مفتون ساخته

تا طرازد ابلق ایام را از بهر تو — مه پلاس و سایهٔ خورشید[7] برگستوان[8] ساخته[9]

تافته بر آسمان بخت تو چون عیسی و خصم — همچو قارون در زمین[10] با بخت وارون ساخته

مادهٔ لفظ بدیعت با عروس بکر غیب[11] — چون دل گشتاسپ با مهر کتایون[12] ساخته[13]

ای ز خاک پای تو دولت باعجاز و بطر[14] — کیمیای جان ارسطو و فلاطون ساخته

مهر تو در خلق[15] ملک از نیش نوش انگیخته — کین تو در کام خصم از طعمه طاعون ساخته

خشم تو از چشم دشمن برگشاده باسلیق[16] — چشم چرخ از خاک پایت باسلیقون[17] ساخته

* * * * * *

XIX

M. (47); B. (47); P. (47); D. (44); T. (36).

630 خان[18] و خیل[19] چرخ را شد خیل و خان آراسته — تا بماهی و بره کرد است خوان آراسته[20]

ز[21] آسمان[22] تا کرد میل قربت اهل زمین — شد بفر[23] او زمین چون آسمان آراسته[24]

یافت[25] با ماهی چو یونس انس در دریای چرخ[26] — تا شود زین پس باعجازش جهان آراسته[27]

تا سوی[28] کون و شرف[29] رخ کرد با تمکین و قدر — شد چو کان پر گهر از وی مکان آراسته[30]

---

1. See Qur'ān, XXVIII, 31-35. 2. "In the kingdom and (matters of) religion victory is in agreement with thy victorious flag as the judgment of Aaron (was) with the miracles of Moses." 3. M. هرت 4. See Qur'ān, XXVIII, 38-40.
5. "In infidelity and polytheism evil is in agreement with thy jealous ill-wisher as Hāmān (was) impudently (in agreement) with the accursed Pharaoh."
6. M. wanting. 7. So in M.; but L. خورشید in پلاس or مه ; سایهٔ خورشید is probably equivalent to نور خورشید (light of the sun).
8. So in M. & L.; probably برگن, either a synonym or a corruption of برگستوان. 9. "In order that they may decorate for thy sake the black and white horse of (night and) day, the moon has become the saddle-cloth and the sun, horse-armour." 10. See Qur'ān, XXVIII, 81. 11. M. غیب بکر (sic).
12. Katāyūn was the daughter of the Greek Emperor, and wife of Gushtāsp and mother of Isfandiyār. M. کتابون 13. "The substance of thy original words is in agreement with the virgin-bride of thought as the heart of Gushtāsp (was) with the love of Katāyūn." 14. M. طر 15. M. خلق
16. The basilica or middle artery of the arm. 17. باسلیقون (a kind of royal collyrium prepared by Hippocrates); see the Tadhkirah of Shaykh Dā'ūd of Antioch, Vol. I, p. 63, Cairo ed. (1923):

باسلیقون — هو من الاکحال الملکیة صنعه ابقراط ...... یونانیة معناه جالب السعادة ...... و قیل معناه الملکی

18. M. خان ; خان چرخ (lord of the sphere) i.e. the sun, identical with شاه چرخ ; this خان چرخ is the subject of the three succeeding couplets 631-633.
19. خیل چرخ (the cavalry of the sphere); here, the cavalry of the lord of the sphere i.e. days, cf. لشکر سطلاب of couplet 601.
20. This ode was written at the time of the vernal equinox when the sun leaves Pisces and enters Aries. "For the lord (sun) and cavalry (days) of the sphere, the family and house became adorned when it (the sphere) adorned the table with the Fish and the Ram," i.e. after the vernal equinox the sun increases in intensity and the days lengthen. 21. So in B.; others wanting. 22. P. variant آفتاب
23. P. بفر 24. "Since he (the sun: خان چرخ) inclined from the sky towards the people of the earth, the earth became adorned by his grandeur like the sky." 25. B. تافت (?) 26. D. چرخ 27. "Like Jonah, he (the sun: خان چرخ) formed friendship with the Fish in the sea of the sphere so that hereafter by his miracle (of emergence from the Fish) the world may become adorned." 28. D. بازی for تا سوی
29. The "exaltation" (شرف) of the sun is in the 19th degree of Aries: شرف آفتاب در نوزدهم درجهٔ حمل است ; St. Fazl, Ch. XVIII.
30. "When he (the sun: خان چرخ) turned towards the world and (towards) his 'exaltation' (in Aries) every place (on earth) became adorned, by him, like a mine full of gems," i.e. because of the advent of spring.

زد[1] گرد[2] زین سپس از بخشش[3] دهگان — هم به گنجی گنج شایگان آراسته

همچو لشکرگاه افریدون شده[4] باغ و دره — بر درختی چون درفش[5] کاویان[6] آراسته

هر یک از چابک سواران[7] سپاه نوبهار — آلتی[8] بر کینه خیال[9] عزم آراسته

سرو جوشن ساخته لاله سپر ننواخته — بید[10] شمشیر آخته غنچه سنان[11] آراسته

پر ز[12] امواج زبرجد کوه صحرا از[13] صبا[14] — و آن[15] زبرجد را به در و مرجان[16] آراسته

گل چو کاسه کسری و[17] لاله چو جام جم بشبه[18] — لیک[19] نه کسری چنین نه جم چنان آراسته

640 هر زمان با نغمه[20] ارغون[21] و[22] ساز[23] ارغنون — سار[24] سوری[25] به سر بر[26] ارغوان[27] آراسته[28]

همچو دریای پر از مرجان و[29] در به صحن — هم ز لاله هم ز ژاله بوستان آراسته[30]

از ریاحین صف زده نظارگان بر[31] هر کنار[32] — چون عروسان[33] گلبنان در میان آراسته

باغ و بستان از صبا چونکه دین و ملک از — خسرو فرمان ده کشورستان آراسته

داور اقلیم پنجم[34] هشتم انجم[35] کز وست[36] — هفت کشور[37] چون بهشت جاودان آراسته

وارث هوشنگ و تهمورس و جم شاه عجم — دیده دولت[38] کز او شد دودمان آراسته

بعد[39] افریدون منوچهر آنکه کار ملک از او — هست چونان[40] کز جم و نوشیروان[41] آراسته

آنکه تا[42] فرمان او دامن کشان شد بر زمین — شد زمین در[43] دامن[44] آخر[45] زمان آراسته[46]

---

1. B. زد 2. D. کرد 3. i.e. the sun 4. M. شد 5. P. variant درخت 6. M. کاویان

7. The چابک سواران or jockeys are (i) سرو (ii) لاله (iii) بید (iv) غنچه mentioned in the succeeding couplet.

8. So in P.; others آلتی. The آلتی (equipment) is (i) جوشن (ii) سپر (iii) شمشیر (iv) سنان mentioned in the succeeding couplet.

9. D. [illegible] (sic) 10. So in P., D., & T.; but M., B., & P. variant بید 11. D. بتان 12. M. [illegible] for [illegible]

13. M. & B. [illegible] 14. T. [illegible] 15. D. آن 16. D. گیربان 17. D. wanting.

18. So in B. & T.; but P. بشر, others including P. variant, بسر 19. M. لیکن 20. D. [illegible] (sic) for نغمه.

21. ارغون (organ), or perhaps a kind of lute. 22. M. & D. wanting. 23. So in P. & T.; but M. & B. سار, D. ساز

24. M. ساز 25. D. شوری 26. D. [illegible] 27. M. ارغون

28. "Every time, on the top of every Arghawan tree (a tree with red leaves), the starling makes music like the hum of a lute and the tune of an organ." 29. D. wanting. 30. i.e. باغ آراسته (the garden has adorned itself). 31. D. [illegible]

32. The flowers are in the centre of the flower-beds while "the odoriferous herbs, like spectators, are arranged on every side."

33. D. عروسان 34. Because Shirwan belongs to the fifth clime.

35. There are seven planets (the moon, Mercury, Venus, the sun, Mars, Jupiter, and Saturn), Minūchihr II being the eighth.

36. B. کزوست 37. The seven climes into which the world was divided. 38. D. در لب

39. So in M. & D.; but B. & P. [illegible] 40. D. [illegible] 41. B. & P. نوشین روان 42. B. [illegible] 43. T. [illegible]

44. M. [illegible] 45. B. [illegible] 46. آخر زمان (the end of times), see couplet 23; "when his command spread its skirt (became dispersed) over the earth, the earth became adorned in the skirt (i.e. the last portion) of the end of times."

چهرهٔ سقلابیان گیرد[1] یکسر هندوی	گر بفرّ[2] او شود هندوستان آراسته
تیر[3] در اوصافِ دست و تیغ و شست و[4] تیر[5] او	بر فلک صد نامه و صد داستان آراسته[6]
650 مجلسِ او زآن مقدّس تر که[7] من گویم درست[8]	عرش فرش[9] بزمی[10] بفرشی[11] بیکران آراسته
بام[12] کعبه زآن معظّم[13] تر که[14] با چندین[15] جلال	بام[16] او[17] گردد بزرّین[18] نردبان آراسته
گر بزرّ و زیور آرایند خود را خسروان	زیور و[19] زرّ[20] را بجود[21] کردن توان آراسته
در ثنای مصطفی تا گوش[22] بود گفتن که بود[23]	فرقش از دستار و کتف[24] از طیلسان آراسته
ای جلالت از گمان نقشِ یقین انگیخته	ای[25] جمالت در خبر[26] شکلِ عیان آراسته[27]
شورهٔ[28] شروان که جای شرّ و شرّ[29] دیو[30] بود	از پری‌رویانِ ترک و ترکمان آراسته
هر که بر[31] دستِ تو آبی کرد[32] روزی تا ابد	از تو کارش هم بآب و هم بنان آراسته
خصمِ تو بر خاسته[33] چون تو نگردد[34] گرچه او	دارد از بر خاسته گنج روان[35] آراسته
ای بجرم[36] چرخ و دهر و[37] عالم فزوّت ما	از دل و طبع و خرد[38] بختِ جوان آراسته
بنده در اشکالِ مدحت از[39] زمین جان و دل	اینچنین شکلی که ناید در گمان[40] آراسته
660 کرده آرایش عروسِ[41] نظم را مشّاطه وار[42]	وین[43] غزل بر[44] وی بوجهِ امتحان آراسته

مطلع ثانی

فه! بنامیزد[45]! چه رویست آنچنان آراسته	هر[46] خیالِ طلعتش[47] میدانِ[48] جان آراسته

---

1. D. کردن 2. P. بعز ; D. بخیر 3. "Mercury." 4. M. & D. wanting. 5. T. تیر و شست
6. Because Mercury is the scribe of the heavens; دبیر فلک 7. M. ترک for تر که 8. So in M., P. & D.; but B. & T. درست 9. M. ظرف
10. M. سر ; D. wanting. 11. So in B. & T.; but M. & D. بعرش ; P. بفرش (sic). 12. So in B. & P.; but M. & D. در ; T. بام
13. T. مقدّس 14. M. ترک for تر که 15. So in B.; others چندان 16. So in B. & T.; but M., P. & D. بام 17. M. wanting.
18. P. بزرین (sic); D. بر زین 19. D. wanting. 20. B. & T. زرّ و زیور 21. T. جان
22. P. گوش تا 23. P. & D. wanting. 24. P. کتف 25. D. ای 26. D. حشر
27. i.e. Thy glory is fancy translated into a true picture, thy beauty is report translated into a visible face. 28. M. شور
29. D. شرّ و ستر ; T. شور ، شرّ 30. M. دیو را for شرّ و دیو 31. M. ز
32. i.e. "poured" water, so in B., P. & T.; but M. & P. variant ریزد ; D. رفت 33. M. بر خاسته
34. "Thy enemy cannot become exalted like thee." 35. "Riches; possessions" 36. B. wanting.
37. M. wanting. 38. P. و خرد 39. T. در
40. D. تزئین for در گمان 41. B. عروش 42. M. در 43. T. این
44. So in B.; others در 45. "In the name of God"; used as an exclamation of surprise.
46. So in M., P. & D.; but B., T. & P. variant در 47. D. طلعت 48. D. زبان

بر سر سرو روان[1] زیور روی آرای او — از بهار رخ روان گنج روان آراسته

از لب چون لاله[2] رخسار چون گلبرگ او — لاله‌زار طبع و گلزار روان آراسته

از خیالش خشم جان بر نقشبند[3] آموخته — در[4] جمالش باغ دل چون[5] پرنیان آراسته

روزگار از روی او[6] و[7] روی[8] من در[9] عشق او — هم بهار و هم خزان[10] در یک مکان[11] آراسته

کرده بر خود دلبران را دعوت[12] پیغمبری — زو دو رخ صد گونه[13] برهان[14] بیان آراسته

از پی معجز نمودن[15] شکل[16] رخسار و[17] لبش — لاله دربار[18] و[19] لعل درفشان[20] آراسته

چشمه حیوان ز[21] ظلمات[22] است و[23] او بر آفتاب — چشمه زان نوشتر از کوچک دهان آراسته

در حجاب سایه آرایش ندارد آفتاب — آفتاب او بمشکین سایبان آراسته

675 کارگاه حسن او[24] چون بارگاه سلطنت — از سنان خسرو[25] سلطان‌نشان آراسته

بندگان از خدمت تو نام و نان اندوخته[26] — چاکران از نعمت تو خان[27] و مان آراسته

تا بود جرم سپهر[28] از ماه و مهر[29] افروخته — از عنایت[30] ملک و از[31] دستت[32] عنان آراسته[33]

از تو تا بام[34] سپهر این بارگاه افروخته[35] — با تو چون جم[36] بهشت این خاندان[37] آراسته

لشکرت همچو زمین میمنه و قلب تو — پشت و پهلو از هزاران پهلوان آراسته

تا کواکب در قران باهم قرین گردند باد[38] — ملک تو صاحب قران[39] با[40] صد قران[41] آراسته

آستان بوسیده گردون بارگاهت را بتخت[42] — آستین بر بسته و این آستان آراسته

* * * * *

---

1. M. سروران for سرو روان 2. Here, the "lips" but elsewhere (couplets 596 and 607) the "cheeks" of the beloved are called لاله 3. "Painter."
4. So in P. & B.; but B. در; T. از; M. & P. variant در 5. T. بر 6. P. variant او در و; D. روزگاری آرزوی 7. So in B. & T.; others wanting.
8. So in B. & T.; but M. & D. روی; P. روی 9. T. & D. از
10. "The world (because of her face) and my face (because of my love for her) have become spring and autumn (respectively)." 11. T. زمان
12. T. دعوی 13. P. variant گونه 14. So in M. & P.; but B., T., & D. برهان 15. T. نمودن
16. D. & P. variant شکل 17. D. wanting. 18. The cheeks of the beloved are called لاله در بار (as here) or لاله در آذین (as in couplet 596). Obviously در بار = پر از در or "full of the whiteness of pearls" — the idea being that the redness (لاله) of the cheeks of the beloved is superimposed on whiteness (در بار or لاله آذین). 19. D. wanting.
20. درفشان (pearl-scattering). The lip is "ruby" or لعل and usually the teeth are "pearls" or در. The lip, therefore, when parted, reveals but does not scatter pearls — unless, indeed, the pearls be interpreted as "saliva-drops." Probably, درفشان — like دربار in لاله دربار — should be regarded equivalent to پر از در (full of pearls). 21. D. و 22. M. ظلمات for ظلمات و 23. T. wanting.
24. T. او; D. او از 25. i.e. Manūčihr II. 26. P. اندوخته 27. D. خاندان 28. T. فلک 29. T. مهر و
30. So in T.; others عنایت 31. So in M. & P.; others از for و از 32. M. دست; D. دست
33. "May by thy reins (of government) the country, and by thy hand, the reins (of the horse) be adorned." 34. B. جم
35. So in P. & T.; others, including P. variant افروخته 36. T. جم (sic); D. جم 37. T. خاندان
38. So in B. & T.; others باد; the word باد is connected with آراسته of the second hemistich; i.e. "may thy kingdom be adorned."
39. i.e. صاحب قران (O lord of the Conjunction). It is obvious that the title صاحب قران — as applied to monarchs is of pre-Timurid origin.
40. As conjunctions of the stars are of infrequent occurrence قران — becomes equivalent to "a very long period."
41. B. (sic) آستان بوسیده گردون و بارگاهت را تخت

XX

B. (40); T. (36); M. (34); P. (34); D. (26).

ای از تو نام گوهر شاهان[1] بر آمده[2]	اعدات یکسر از سر و سامان[3] بر آمده[4]
از مهر خاتم تو باعجاز[5] در جهان	آوازهٔ نگین سلیمان بر آمده
در نامهٔ کفایت و[6] روزی و[7] نام و ننگ[8]	نام عنایت تو ز عنوان بر آمده
650 از سعد طالعت پس چندین هزار سال	آوازهٔ سعادت کیوان بر آمده[9]
خصم تو جاودانه باحزان فرو شده	اسم تو در زمانه باحسان بر آمده
در جستن تو ملک چنانکه جوید آب[10]	بی توشه تشنهٔ[11] ز بیابان بر آمده[12]
فضل و[13] سخا و صدق و[14] وفا را و[15] حلم را	در دولت تو نام[16] بدیوان بر آمده[17]
از بهر خوردن جگر دشمنان تو	طفلان چرخ[18] را همه دندان[19] بر آمده
آن خصم را که دید[20] کمان تو جفت تیر	دیده ز سر[21] بدیدن پیکان بر آمده[22]
رخش درخش رنگ ترا سم بروز جنگ	از خون خصم لعل بدخشان بر آمده
از بس که داد دست تو دُرّ و گهر بباد	بلا از نهاد قلزم و عمان بر آمده

---

1. So in M., P., & D.; but B. & T. سامان 2. بر آمدن (مجاز از ، بالا شدن و بلند رفتن). 3. M. بیابان

4. i.e. بی سر و سامان شده (the enemies suddenly became stupefied or indigent).

5. So in B. & T.; others اعجاز = 6. So in P.; others wanting. 7. So in B.; others wanting.

8. So in M.; but B. روز نیک ; P. نام نیک for نام و ننگ ; T. & D. couplet wanting; "in the document of ability, livelihood, and honour." 9. "Because of thy auspicious 'ascendancy' there has appeared the report of (the most inauspicious) Saturn having become auspicious after so many thousand years."

10. M. جستجوی ; D. جوید ای for جوید آب 11. M. & D. ش 12. "Like a thirsty traveller without provisions, who is in search of water, the country has come forth in search of thee." 13. D. عقل 14. M. wanting.

15. D. & P. variant و 16. M. را 17. "Under thy government the name of learning, liberality, truth, fidelity, and compassion has appeared in the register of the government." 18. i.e. the stars.

19. The "teeth" of the stars are their points. 20. M. کرد for که دید 21. T. بر

22. "The eye of the enemy, who saw thy bow mated with the arrow, came forth from his head on seeing (thy) arrow-head."

ای از پدر یتیم فرو مانده و بتر [1][2] — کام جهان و نام نیاکان برآمده

دیدی که در ممالک ایران[3] چه کام راند — کیخسرو یتیم[4] بتوران[5] برآمده[6]

695 نامت برآمده بششپون بهرجا دین — نام جگر شبهان بشبستان[7] برآمده

هر جا که هست طایفهٔ شرک[8] با طواف — از طرف مرکبان[9] تو طوفان برآمده

تو مصطفی جلالی و اینک بدور تو — کافر فروشسته[10] و مسلمان برآمده

شد صد[11] هزار خانه که بُد دیار تو — بانگ بلال[12] و یا رب سلمان برآمده

با کفر در پناهت[13] و با شرک در رهت — اسلام چیره[14] گشته و ایمان برآمده

در بزم[15] جام[16] باده بتاثیر[17] دست تو — لاله ز برف[18] فصل زمستان برآمده

هر کو ز فوج دانش[19] تو یافت لقمه — از خاطرش نتائج[20] لقمان[21] برآمده

از طبع من بدولت[22] تمکین مدح تو[23] — نقشی چنین بغایت[24] امکان برآمده

در[25] بحر سخت[26] شعرا مطلع[27] غزل[28] — از مقطع[29] مدیح برهان برآمده

مطلع ثانی

ای دل بعشق روی تو از جان برآمده — جان در هوای تو ز تن آسان[30] برآمده[31]

700 از غنچهٔ[32] خیال لب لاله رنگ تو — از بوستان جان گل خندان برآمده

آبی که تن ز چشمهٔ حیوان برآمدی — بر چهره ات ز چاه زنخدان برآمده

---

1. T. فرو مانده for فرو مانده . "O thou who wert left an orphan by thy father i.e. thou wert a minor at the time of thy father's death". The unspecified royal patron of this ode must be presumed to be Minūchihr II, the only royal patron of Falakī. On the other hand, as Farīdūn I, the father of Minūchihr II, died in 514 A.H. (according to the Georgian Chronicle), and as Minūchihr II was married to Tamar before 510 A.H. (according to the Georgian Chronicle), how could Minūchihr II have been a minor at the time of his father's death? 2. D. و بتر for بتر ، 3. D. توران 4. Kay Khusraw was four months old when his father Siyāwash was murdered. 5. T. بایران , D. بایران ;
6. "Didst thou (not) see what work the orphan Kay Khusraw, who was brought up in Turān, perform in Persia"? The idea is that, like Kay Khusraw, Minūchihr II, who was left an orphan (i.e. a minor) at the time of his father's death(?), performed great deeds in Persia when he came of age. 7. شبستان (women's apartments).
8. D. شرک 9. So in B., T., & D.; but M. & P. مرکبان 10. D. شسته 11. So in T. & D.; others [illegible] 12. M. [illegible]
13. M. نیابت 14. B. چیره 15. D. بر 16. P. variant [illegible], D. [illegible] 17. P. variant بتاشیر
18. M. [illegible] for [illegible] ; [illegible] 19. M. آتش for دانش 20. D. مثالها 21. B. لقمان 22. T. wanting.
23. D. [illegible] for [illegible] 24. M. [illegible] 25. D. از 26. D. منت 27. D. مطلع 28. D. [illegible]
29. So in B. & T.; but M., P., & D. مطلع 30. M. [illegible] for تن آسان ; 31. T. & B. variant [illegible]
32. T. غنچه و

در حلقهای زلف پراگنده بر رخت — کافور تر ز مشک پریشان بر آمده[1]

از اشک چشم و خون دلم خاک کوی تو — دریا شده وزو دُر و مرجان بر آمده

از بس که رنج برد دلم در وفای تو — دردت بمن بمانده و درمان بر آمده[2]

تا آتش فراق تو در جانم اوفتاد — یکباره دود ازین دل بریان بر آمده

تا جعد دلربای تو چوگان[3] بکف گرفت — شور از بزار مجلس و میدان بر آمده

بر عکس چرخ کرتهٔ[4] پیروزهٔ ترا — خورشید و اختران ز گریبان بر آمده

در[5] درد فرقت[6] تو من مستمند را — دود از تو دل فرو شده[7] و جان بر آمده

بر من جهان فروخته عشق تو و بمن[8] — بوسی بصد[9] جهان ز تو[10] ارزان بر آمده[11]

۶۱۵ بر نآمده مراد من از تو ولی ز من — مقصود خصم و[12] کامهٔ[13] هجران بر آمده

افغان و نالهٔ فلکی بی تو بر فلک — چندان رسید کز فلک[14] افغان بر آمده

تا حاجیان بماشر[15] ذوالحجه حج کنند — در[16] حج شده[17] ترویج ایشان بر آمده

یا رب ز قرب[18] مقصد و قتل عدوت باد — موقف[19] تمام گشته و قربان[20] بر آمده

از[21] عون همت تو بمهمات[22] ملک و دین — بی یاری خلیفه و سلطان بر آمده

نامت جهان گرفته[23] و کام تو در جهان — چندان که[24] رای تست دو چندان بر آمده

سم سمند تو بسمنان فرو شده — گرد سپاه تو ز سپاهان بر آمده

* * * * *

---

1. "Fresh camphor (i.e. the whiteness of the face) emerged from the dispersed musk (i.e. from the black hair blown about the face)".

2. The remedy proved ineffective.

3. P. variant چوگان 4. The shirt of the sky has sun and stars over its front, but the shirt of the beloved (here, probably the King) has sun and stars (decorations) on its collar. 5. T. از 6. T. & B. variant فرقت 7. M. فرو شد 8. M. من

9. B. صد ; 10. B. تو for تو ; 11. "My love has sold the world to me (i.e. I have gained a whole world in loving thee), but, to me, a kiss from thee is cheap (even in exchange) for a hundred worlds." 12. M. & D. wanting.

13. ترش (acidity) ; M. کامه ; D. کامهٔ 14. M. ملک 15. M. & D. بشهر ; P. variant بشعر

16. So in M., P., & D. ; but B. & T. در 17. "Having entered the pilgrimage." 18. D. قربت 19. M. موقف

20. M. & P. قرآن 21. D. بر 22. M. مهمان ; D. مهمات 23. M. چنان 24. D. جز آنکه

XXI

M. (36); B. (36); P. (36); L. (25).

دلا دلا ز بلا هیچگونه نهراسی — حدیث عشق کنی و حریف نشناسی

که[1] بعشق بتانی[2] بسته‌ای[3] میان — ببسته‌ای بزناری شماسی[4]

چو ماه سغبهٔ[5] بر[6] چهرهٔ چو خورشیدی[7] — چو لعل سفته بر غمزهٔ چو الماسی

720 چو کبک سخرهٔ منقار زخم شاهینی[8] — چو گور خستهٔ دندان و چنگ[9] بهراسی

ز بهر نان غم انبان بوهریره[10] شدی — ز بهر آب بلا کوزهٔ بلیناسی[11]

بشب ز خواب جدا بینمت ز علت رنج[12] — مگر که قصهٔ بلا را تو صاحب پاسی

چو آسیائی گشته بلا و تو خود — به آسیابی[13] غم عشق نیکوان آسی

بجهد رنگ سیاهی ز تو همی نشود[14] — سیاه کرده[15] و آهار داده کرباسی[16]

هزار بار بجون شسته‌ام ترا و هنوز — هزار بار سیه‌تر ز حبر[17] و انقاسی[18]

اگرچه خوردن غم فربهت همی دارد — یقین بدان که از آن در زحیر[19] و آماسی[20]

چو نیست عادت تو مستقیم به یک حال — درست گر همه ساله اسیر وسواسی

ولی پناه تو گر خواجهٔ رئیس بود — روا بود که ز جور[21] زمانه نهراسی

---

1. M. کم
2. Ig. بتان (idols, damsels); M. ساي
3. i.e. که‌ای; "even as fire-worshippers bind their waist with the sacred thread."
4. M. [illegible]
5. M. سغبه; L. سغبه
6. M. بر
7. "Like the moon, thou (O heart) art hungry after every sun-faced sweetheart" — the reference being to the moon's illumination by the light of the sun.
8. "Like a partridge, thou (O heart) art the prey of the beak of every falcon"; M. شاهینی
9. So in P.; but M., B., & L. جنگ
10. "For the bread of grief, thou (O heart) art become the bag of Abū Hurayrah." In the traditional accounts of Abū Hurayrah (one of the Prophet's companions) his bag is nowhere mentioned; could the Persian legend have arisen from Abū Hurayrah having kept a bag and collected bread in the early days of his career when he was very poor?
11. So in B., P., & L.; but M. [illegible]; Falakī's heart is as full of grief as the bag of Abū Hurayrah was, with bread, or the goblet of Balīnās with water. The magician Balīnās, companion of Alexander the Great, and husband and pupil of the enchantress Āẕar Humāyūn, brought, for Alexander, from Kayd ruler of Qannauj, a drinking-cup of pure ruby, whereof the wine remained full even if the whole world drank from it:—

دوم نوش جامی ز یاقوت ناب … که کردی پر از می چو رخشان شراب ……… بلیناس … که …

بنزد جهان‌دار … ز یک شربتش خلق سیراب … جهان … جام جهان‌تاب …

Iskandar-nāmah of Niẓāmī, Br. Mus. MS. Add 7729 f. 245b.

12. M. & L. رنج و علت
13. B. آسیابی
14. M. نشود; تو همی
15. P. variant کرده
16. "(Even) with an effort, the mark of blackness does not depart from thee (O heart); thou art a cotton-cloth, glazed, and (indelibly) stained."
17. حبر (ink); so in P.; but M. [illegible]; B. [illegible]
18. انقاسی (writing-inks); M. نقاسی
19. زحیر (dysentery); M. زحیر
20. آماسی (tumour); M. اماسی
21. L. جور for [illegible]

اصیل[1] زاده شروان گزین امین الدین — اجل محمد عبدالجلیل هراسی

730 کریم زاده صدری[2] که فعل خصمش هست[3] — غبی[4] و فرخجی و ناکسی و نشناسی

زمانه هست ورا بنده که دور فلک — بگاه بیعت آن بنده کرد نخاسی[5]

بسی[6] حضرت او بر نهان گروهی نو — بشکل بو علی[7] و کوشیار[8] و کاراسی[9]

چه فیلسوف[10] طبیب و منجم و شاعر — چه فالگوی[11] و حکیم و محدث و آسی[12]

همی کری که مرتبت بفضل و هنر — رسوم[13] [14] خانه دین را رسوم[15] و آساسی

عیار[16] زر کرم را بفعل[17] معیاری — قیاس اصل[18] خرد را بفضل مقیاسی[19]

قبیله تو سیاست و خلافت را — ترا خلافت این خاندان عباسی

ترا[20] مصحف هنر و اندر[21] حشمت و جاه — تویی که سورهٔ الحمد و سورهٔ ناسی[22]

تو وزن بر سخنی را بلطف میزانی — تو قسط بر هنری را بطبع قسطاسی

سزاست خواجگی[23] خواجگان عصر ترا — بکن بکن[24] که نه[25] درخور[26] نیل و روناسی[27]

740 بانتهای سخا[28] مرغ جز را رزقی[29] — بطعنهای[30] کرم کشت بخل را داسی

---

1. M. اصل 2. M. کریم زادهٔ 3. M. نیست 4. "Stupidity." 5. "Time is his (the minister's) slave and at that time of the sale of that slave, the revolving Heaven acted as his (the minister's) slave-seller." 6. So in M.; but B.& P. تو

7. Abū 'Alī b. Sīnā (Avicenna), physician, 370-428 A.H. (Ibn Khallikān, Tihrān ed. Vol. I, p. 169); M. تو علی

8. Abū'l-Hasan Gūshyār b. Labbān, astrologer, c. 342-383 A.H. (Mirza Muhammad's Notes, Chahār Maqālah, pp. 202-03).

9. کاراسی [فرهنگ رشیدی : بعضی گفته اند نام حکیمی است که پیش سلطان محمود سرگذشت پیشینیان میخواند] is, probably, an abbreviation of کیا هراسی i.e. the divine Abū'l-Hasan 'Alī b. Muhammad b. 'Alī 'Imādu'd-Dīn Kiyā Harāsī (450-504 A.H.) (Ibn Khallikān, Tihrān ed., Vol. I, pp. 354-356). 10. B. wanting. 11. B. فال گیر 12. "Surgeon." 13. "Plan." 14. So in M.& P.; but B.& L. wanting.

15. "Foundation." 16. M. عیا 17. So in P.; but M. فعل ; B. بحق ; L. بفضل 18. M. اصل

19. "By thy act, thou art the touchstone of the assay of the gold of generosity; by thy learning, thou art the criterion of the measure of the origin of reason." 20. B.& P. variant تو 21. M. اندر for و اندر 22. So in P.; but M. یاسی ; B. یاسی . الحمد is the first word of the first chapter, and الناس the last word of the last chapter (الناس) of the Qur'ān.

23. B. خواجگی 24. P. variant مکن مکن 25. P. variant تو 26. درخور نه لایق آن چیز بودن چیزی بود

27. نیل (indigo) and روناس (madder-dye); here, probably, نیل و روناس mean "people clad in garments dyed with indigo and madder — for نیل‌پوش means "vagabonds", and, by analogy, روناس‌پوش should mean "dervishes" or holy beggars. Therefore, the meaning is: "Vizierate befits thee who art of noble descent (cf. اصیل of couplet 729 above) but it does not befit vagabonds and beggars" i.e. people of low birth. An alternative conjecture that نیل and روناس were popular names given in Shirwān to slaves from Ethiopia and Caucasia respectively, would also give the same meaning.

28. M. سخن 29. So in P.; but B. رزقی ; M.& L. رزقی 30. "Blows."

رسید وقت تماشا و جام می برچند | که تو نه مرد[1] می و جام و ساغر و کاسی
دمید باد بهاری مگر نباید[2] خورد | غم وظیفهٔ لزگی[3] و برف بولاسی[4] (بند)
کنون بود که خلایق بی برون آینه | ز قاقم و ... و دلّه و[5] سمور برطاسی[6]
بهر زمانه[8] اله تلکی[9] زین نوید ایام | که در سخن سیم[10] بوتمام[11] و نواسی[12]
مگر که مایهٔ رونق شعر و طوا تو زمک[13] | بهر دو تحفهٔ[14] کلک[15] و دوات و قرطاسی
ولیک بعذرت دوری مکن که شعر ترا | که نشاط طبع حکیم کیلاسی[16] (...)
گر[17] او[18] بنقد سخنهای تو شود مشغول | ز شادی برود نقد تو بجامسی[19]
اما نشان تو جز[20] برده[21] از دلها[22] | نشان و ... و عطای عباسی[23]
مدام تا شود از سایه جرم ماه سیاه | بعقدهٔ ذنبی[24] و بعقدهٔ راسی[25]
750 همیشه تا نبود در معاملات[26] صرف | بقیمت درم ده...[27] نقد خماسی[28]
بقات باد و[29] چندانکه گردش گردون | که تو بچارم عیسی و خضر و الیاسی
خجسته باد و مبارک بهار[30] نوروزت | که هم خجسته پی و هم[31] مبارک انفاسی

* * * * *

---

1. L. ... for ...   2. B. نیاید   3. So in B&P, but M. لکزی. The daggī or dagzī are not the inhabitants of Dagica on the Black Sea, but of Dāghistān (a province embracing Derbend and Bākū). See Vivien de Saint-Martin, Dictionnaire de Géographie Universelle, Vol. III, under Daghis, pp. 330-331, Paris (1887).   4. Sic!   5. B&P variant wanting.
6. M. ... سمور   7. "It is now that people discard the ermine, fur, weasel, and sable of Bartās" (a country in Turkistan noted for its furs)   8. So in M.; others ...   9. M. تلکی   10. L. سیم
11. Abū Tammām Ḥabīb b. Aws, Arab poet, d. 231 A.H.   12. Abū Nuwās Ḥasan b. Hāni', Arab poet, d. 190-199 A.H.
13. M. زنک   14. So in B.&P., but M.&L. ...   15. M. کلکی   16. Sic!, P. کیلاسی (sic)
17. M. ک   18. B. او for ...   19. "If he should attend to the criticism (نقد) of thy poetry, then the 'cash' of thy poetry will become 'kind'" i.e. thy poetry will become mediocre. Payments in Persia are (and were) both in cash and kind; payments of the former class have (and had) relatively more value than of the latter.
20. M. ...   21. B. ...   22. L. دلها   23. See Qur'ān, CXIV. ...   24. L. ذنبی
25. Lunar eclipses can only occur either at the ascending (عقدهٔ راس) or the descending node (عقدهٔ ذنب). See Zīj-i-Ilkhānī, Br. Mus. MS. Add 7699 f. 26b.:

بر استقبال [یعنی مقابلهٔ شمس و قمر] که بشب باشد یا در آخر روز و یا در اول روز و بعد جزو استقبال از راس یا ذنب کمتر از ... درجه باشد خسوف [ماه] ممکن باشد

26. M. معاملات   27. M. ; for ... The term ... or ... meant probably a coin with three-tenths of silver alloy.
28. خماسی must have been a coin with one-fifth of silver alloy. "As long as in transactions of exchange coins with one-fifth of silver alloy cannot be the equivalent of coins with three-tenths of silver alloy."   29. L. ... for ...
30. So in M.; but B., P. & L. ... ; not metrically complete.   31. B. ... for ...

XXII

M. (41); A. (41); P. (41); T. (39); D. (39); L. (21).

ای پسر خوش تو بدین دلبری — حور بهشتی ملکی[1] یا پری

هم ز بنا[2] حور و پری را بحسن — این همه نیرنگی[3] و دلبری[4]

ماه پری طلعت[5] حور وشی[6] — دلبر سنگین دل سیمین بری

عشق[7] تو دل را کند از جان جدا[8] — هجر تو جان[9] را کند از دل[10] بری[11]

جزع[12] ترا شعبدهٔ جادوئی — لعل[13] ترا معجز پیغمبری

زلف تو بر مشتری[14] از مشک ناب — ساخته صد حلقهٔ انگشتری

مشتری روی و چو ماه تو اند — روز و[15] شب از چرخ مه و مشتری

760 گر گل و شکر ببرد درد دل — پس[16] تو بلب اصل گل و شکری

زان رخ رخشان تو شب[17] روز را — ماه و خوری[18] گرچه نه[19] ماه و[20] خوری[21]

در خور تو نیست کس از[22] جان[23] ولیک[24] — نزد همه کس تو چو[25] جان درخوری

زیبدت از غایت حسن و جمال — بر سر خوبان جهان سروری

ای فلکی[26] زآن دو لبش بوسهٔ — چون[27] تو یاری[28] ز چه غم میخوری

کو نکند[29] بر[30] تو جفا زانکه تو — شاعر شروانشه نیک اختری

فخر شاهان جهان فخر دین — شاه معظم ملک گوهری[31]

شاه منوچهر[32] فریدون که هست — کهتری او سبب مهتری

---

1. So in L. & D.; but M., A., P., & T. نفسی 2. P. variant جز و 3. M. نیرنگی 4. T. دل بری 5. D. طلعت و

6. So in A.; but M., T., & D. حور وشی; L. آتشی; P. حور آتشی (? sic) 7. P. (couplet repeated) زلف 8. L. برون 9. A. & L. دل

10. L. جان 11. M. دلبری for دل بری 12. i.e. eyes; D. چرخ 13. i.e. lips 14. i.e. the face bright as Jupiter. 15. D. wanting.

16. A. & D. بس 17. P. variant wanting. 18. M. خوری و 19. D. & P. variant ز 20. M. wanting.

21. "To night and day thou art, because of (thy) resplendent face, a moon and sun — though (in fact) thou art neither the moon nor the sun (but something infinitely better)." 22. So in L.; but T. کشی; others کسی for کس از

23. "(What of the body, even) the soul cannot be compared to thee." 24. L. ولی 25. M. wanting. 26. M. فلک

27. D. چو; L. چو; P. variant چون 28. L. مستی; A., T., & P. variant باشی

29. i.e. نکند او (he, Falaki's beloved, will not ....); so in B. & L.; but P. گر بکند; others, including P. variant, کی بکند

30. T. با

31. i.e. اصل و نسب (برهان قاطع / فرهنگ).

32. D. منوچهر

باز خدائی[1] که بداد و دهش — داد جهان را شرف[2] برتری

شهرگشائی که فلک پیش او[3] — بسته میان از پی فرمانبری[4][5]

٦٦٥ ای ملکی کز تو و از ملکت تو — دهر فلک بسته[6] از داوری[7]

بر در تو هست ز بهر شرف — کار فلک بندگی و چاکری

مهر تو به جان رقم بندگی — کین تو در دل اثر کافری

باره تو روز مصافها بسم — پاره کند باره اسکندری[8]

ای شده نعل سم اسپ ترا — مشتری از چرخ بجان مشتری

آن[9] ملکی تو که بجاه و جلال — افسر فرق فلک[10] و محوری

صاحب عزّ و شرف و دولتی — مالک تخت[11] و کمر[12] و افسری

جان[13] جهان را سبب[14] راحتی — دولت و دین را شرف و مفخری

خسرو حاتم کف دریا دلی[15] — شاه عطابخش سخاگستری

در همه کاری چو[16] قضا و قدر — معطی نفع و ضر و خیر و شری

٦٨٥ چرخ بلند از اثر رای تست — کو عرضست و تو ورا جوهری[17]

ای ز پی دولت تو خلق را — پیشه ثناگوئی و مدحت‌گری

ای ز تن خصم تو شمشیر تو — هوش[18] و خرد برده[19] و جان بر سری[20]

---

1. P. variant بار
2. So in D.; others wanting
3. So in B. & P.; but M., T., & D. بسته
4. D. با
5. P. variant فرمان بری
6. T. & D. بسته
7. M. دری
8. Alexander's wall, near Derbend.
9. D. ای
10. D. wanting.
11. M. & P. variant تخت.
12. M. مکر
13. D. wanting.
14. So in M. & D.; others و سبب
15. T. خسرو دریا دل و کافی کفی
16. M. wanting.
17. Heaven is an accident, but the king is the essence thereof.
18. M. هوس
19. M. برد, D. برد
20. "From thy foe's body thy sword has removed sense and intelligence, and life on the top of these (i.e. in addition to these)"; so in B. & P.; but M. سری; T. بر سری; D. بسری for بر سری.

خوار شده جعفر[2] و قادر[3] بتو　　　پیش تو چه قادری و جعفری

شاهان هستند بعالم بسی[4]　　　لیک تو در عالم خود دیگری

بهتر[5] خلقی تو و[6] آن به که نیست　　　نزد تو بدنامی و بد محضری

بنده [illegible] بمدیحت سزا　　　گوید سخن هر بشعر دری

چشم عنا نیز در او[7] ننگرد[8]　　　گر بعنایت سوی او بنگری

نی که درو حاجت این لفظ نیست　　　زانکه تو دانی که تو داناتری

کام وی آنست که گوید تو　　　شاه خاص ملک کشوری

٦٩٥ تا چو همی چنبر سیمین هلال　　　سیر کند بر فلک چنبری

حشمت و[9] تعظیم[10] تو بادا چنانک[11]　　　فرق فلک را بقدم بسپری[12]

خواهم[13] از ایزد که کنی تا ابد　　　بر سر شاهان جهان سروری

تا که چنین عید بشادی هزار　　　بینی و[14] بگذاری و تو بگذری

* * * * *

XXIII

B. (26); M. (29); P. (25); D. (27); T. (21).

نه مهر من طلبی نه سر وفا داری　　　چو دوستدار توام دشمنم چرا داری

بدست مهر تو جانم[15] اسیر شد شاید[16]　　　بتیر هجر دلم چند مبتلا داری

بغمزه خون دلم ریختی روا باشد　　　ببوسه وجه جان چند خونبها داری

مرا ندیده کنی[17] چون گذر کنی بر[18] من[19]　　　ترا نگویم و دانم که[20] سر کجا داری

منم که از دل و جان دوست تر ترا دارم[21]　　　تویی که از همگان خوارتر مرا داری

---

1. D. خار
2. Perhaps Ja'far the Barmecide (put to death in 187 A.H.), or (in view of the succeeding couplet شاهان هست بعالم بسی) Abū Ja'far Manṣūr, 'Abbāsid caliph, 136–158 A.H.
3. Perhaps al-Qādir Bi'llāh, 'Abbāsid caliph, 381–422 A.H., or Qadar Khān of Turkistān, killed c. 495 A.H.) whose name is here converted for metrical reasons from قدر to قادر.
4. D. هست درین تو شاهان بسی
5. So in D.; others بهتر.
6. D. wanting.
7. The او refers to Falakī; T. تو
8. P. variant بنگرد
9. D. wanting.
10. T. تمکین
11. D. چنانکه
12. سپردن (to trample upon)
13. D. خواهد
14. M. wanting.
15. B. شاه
16. D. جانم
17. T. کجی
18. B. & T. سوی
19. "When thou passest by me thou pretendest not to have seen me."
20. T. wanting.
21. M. دارم ترا

روا نشاید گر[1] از وفا ندارم پای | ترا مباح[2] بود گر[3] سر جفا داری
۸۰۰ ولیک صعب تفاوت بود که با[4] چو منی | وفا نداری و با یار ناسزا[5] داری
میان نیک و بد و کفر و دین و داد و[6] ستم[7] | ز حکم قاطع خود محض استوا داری
برون جهد ز نجم چرخ حکمت گو سیر | گر[8] از عنانش یک لحظه دست وا داری
زهی خجسته کمیتی[9] که زیر ران ملک[10] | سیاحت فلک و سرعت[11] قضا داری
اگر حرکت کند[12] شه[13] زمین ساکن را | بباد[14] تیز چو بر آب آسیا داری
ز کهربا ببرد خاصیت بقوت[15] تو | اگر تو کاهی[16] در جنب[17] کهربا داری
اجل[18] ز لقمه[19] لطف تو ممتلی ماند[20] | گرش ز شربت شمشیر ناشتا[21] داری
خدای ملک جهان بر تو ختم خواهد کرد | که در کمال[22] هنر حد منتها داری
بسی سوار ز شمشیر خود فنا کردی | بسی دلیر بزندان خود نوا[23] داری
مخالف از تو کجا جان برد که روز مصاف | ظفر بپیش رخ[24] و فتح[25] بر قفا داری
۸۰۵ بفتحها و ظفرها که کرده در دین | فرشتگان سما را بر آن گوا[26] داری
کنون سزاست که این نصرت مبارک را | طراز جمله ظفرها و فتحها داری
سعادت تو چنان باد کز خدای جهان | هزار فتح بسالی چنین عطا داری
رسید عید بعادت طرب کن و می خور | که ملک بی خلل و عمر بی فنا داری
منم عطای ترا بنده و یقین دانم | که در ستایش خویشم سخن روا داری
چه احتشام بود بیش ازین که در[27] ساعت | بچشم لطف نظر بر[28] من گدا داری
خدای با ظفر و فتح و قهر خصم ترا | بقا دهاد دو چندان که تو هوا داری
بطول و عرض چنان باد ملک تو که درو | چو[29] مصر و شام[30] دو صد شهر و روستا[31] داری
ز حد غرب سر مرز[32] اندلس[33] گیری | بسوی شرق خط[34] ملک تا خطا[35] داری
قرار و قاعده ملک چون ترازو راست[36] | برای عالی لازال عالیا[37] داری

• • • • •

---

1. M. گز 2. D. [illegible] 3. M. گز 4. P.&D. [illegible] 5. D. سزا [illegible] (sic) 6. M.&B. variant داد 7. M. wanting; D. [illegible] for ستم و
8. M. که 9. So in B., T., & D.; but M.&P. کیتی 10. D. فلک 11. T. قدرت 12. So in B.; others [illegible]
13. M.&D. سر 14. M. بباد 15. 16. D. کاهی و 17. M. جنت
18. So in B.; others اجل 19. M. نقمه 20. So in B.; others ماند 21. M. [illegible]
22. T. و کمال 23. D. نوا 24. P. wanting 25. T. در 26. T. گواه
27. T. بر 28. T. با 29. P. variant [illegible] 30. So in P.; others wanting. 31. D. [illegible]
32. D. ز مهر 33. P. [illegible]; M. اندلس 34. M.&P. variant [illegible] 35. M.&B. [illegible]
36. M. [illegible]; D. ترازو راست 37. D. [illegible] for لازال عالیا

حبسیة

I

M. (27); B. (22), P. (22), T. (21); D. (21); L. (12).

920 هیچکس چاره‌ساز کارم نیست — چکنم بخت سازگارم نیست

کشتهٔ صبر و انتظارم[1] و[2] باز — چاره جز صبر[3] و[4] انتظارم نیست

چه عجب گر ز بخت نومیدم[5] — دلکی بس امیدوارم نیست

جز بتاثیر نحس انجم را — نظری سوی روزگارم نیست

باغ عیشم را خزان دریافت — آه کامید نوبهارم نیست

غرقه در آهنم چو دیوانه — گرچه با دیو کارزارم نیست

چند خواهم ز هرکسی[6] یاری — که کند یاریم[7] چو یارم نیست

زین دیارم[8] نژاد[9] بود ولیک — هیچ یار اندرین دیارم نیست

زان[10] همی[11] کز پی نشاط خورند — بهره[12] جز محنت خمارم نیست

930 با همه[13] رنج و محنت این بترست[14] — که غم هست و غمگسارم نیست

با دل رنجه و تن رنجور[15] — طاقت بند شهریارم نیست

آه و[16] دردا که شهریار مرا — خبر از نالهای زارم نیست

خسروا زینهار کز عالم[17] — جز بنزد تو زینهارم نیست

گر بترسیدم[18] از سیاست تو[19] — ببر اهل عقل عارم نیست

---

1. Bagm Ārā'ī: انتظار و صبرم
2. So in B., L., T., & D.; but M., P., & H. wanting.
3. B. & P. variant و
4. B. wanting.
5. D. و امیدم
6. M. کس
7. M. یارم
8. B. دیلم
9. So in M. & T.; but B. & P. نژاد; D. و نژاد
10. M.: ; Bagm Ārā'ī آن
11. M. می
12. D. بهرم
13. D. ازان for با همه
14. So in M. & T.; but B., P., L. حسرت; D. حسرت (sic).
15. So in B., L., & T.; but M., P., & D. رنجور
16. M. wanting.
17. D. عظم
18. D. و بترسیدم
19. M. D. را

بارِ عبرت¹ ثانیِ² من تیغ است | گر ز من بار³ اعتبار⁴ نیست
زن⁵ یکی بار عذر من بپذیر | گرچه بار⁶ روی اعتذارم نیست⁷
وه گرفتم که با غم زندان | محنت بند استوارم نیست
کشتنم را بس این قدر باری⁸ | که بهرت گاه بار بارم نیست⁹
بیشتر زین مدام از غم تو | که ازین بیشتر قرارم نیست
نیست شب کز سرشک خونینم¹⁰ | حقهٔ لعل در کنارم¹¹ نیست
300 از دل عزم جان شود در بند | جز دعا گفتن تو کارم نیست
رنجم آنست¹² کز تو رنجورم | ور یک از چنین بزارم نیست
محنت من ز ملک و مال منست | هر دو گر عاقلم¹³ بکارم نیست
هم درین قلعه خانه فرمایم | که بهرجای اختیارم نیست¹⁹
کز نر و ماده جز من و طفلی | هیچکس زنده در تبارم نیست
در دل من بس ندم که هست مرا | طاقت آنکه دم برآرم نیست
غرقه گشتم بمحنتی که در آن | غم این رنج بیکنارم نیست

* * * * *

---

1. بار (burden); here, obviously, meaning "punishment."
2. So in P.; but M. ثانی عبرت بار; R. ثانی غیرت بار (sic); T. ثانی غیرت بار; P. variant ثانی عبرت بار
3. P. بار
4. "If I cannot take warning from this fault, then (thy) sword will serve me as an exemplary punishment" i.e. thou canst have me beheaded.
5. So in A.; others زین
6. R. wanting.
7. "Accept my excuses this time although I have no excuses to plead."
8. "Grief;" M. باری
9. "This grief is enough to kill me that at the time of thy audience I should have no admission."
10. So in Bayaz Ardi'i; but M. خونین (sic); others, couplet wanting.
11. So in Bayaz Ardi'i, but M. کنارم for کنارم در
12. L. گوئی
13. M. & Bayaz Ardi'i نیست
14. M. رنجم در for رنجم
15. So in M., R., T., & Bayaz Ardi'i, but M., R., & P. گر
16. M. زارم
17. T. گر بجان
18. T. اختیارم
19. "Since here I have no independence (i.e. since I cannot go elsewhere), do thou order a house for me in this fortress, because of the males and females of my family none is alive save myself and a baby (respectively)."
20. R. گر
21. M. wanting.
22. R. غرق

ترکیب بند

I

M. (69) ; R (32) ; A. (30) ; B. (27).

سوري[1] كه او در وي[2] پيرايه[3] برگشايد — رضوان كه نظارش بچشم گهر گشايد

بر عزم خدمت او جوزا[4] ميان ببندد — از شرم زينت او جوزا[5] كمر گشايد

رضوان اگر جنان را بر هشت[6] در ببندد — زين بزم[7] دست دولت هشتاد در گشايد[8]

850 بر صبح نزهت از جان زنگي[9] اگر[10] زدايد — بر شام عشرت از دل بنفش[11] دگر گشايد

گه نافهاي تبت باد صبا شكافد[12] — گه بقعهاي بحرين ابر[13] سحر گشايد

مطرب بوزن زيبا[14] نقش نشاط بندد — شاعر بنظم شيرين تنگ شكر گشايد

از عكس روي ساقي اندر هواي صافي — بر صبحدم تو گوئي سيمرغ پر گشايد

از جرم سنگ خارا تاثير لطف خسرو — بر ساحتي چو[15] كوثر صد چشمه برگشايد

? دوزخ شود بهشتي هرگه زمانه در وي — بگذر اگر ز بزمي[16] اين در دگر گشايد

شاهي كه درگهش را چرخ آستانه زيبد
عقد جلال او را گردون ميانه[17] زيبد[18]

دست جهاني اكنون با رطل او جام بيني — در دار ملك خسرو دار السلام بيني

اسباب ملك و ملت بر اتفاق يابي — احوال دين و دولت بر انتظام بيني

از بس كه روي نيكو بيني بهر كناري[19] — عاجز شوي نداني كاول كدام بيني

860 در پيش هر كه اكنون نرد[20] نشاط بازد — بر رقعه تماشا داو[21] تمام بيني

بر روز خال[22] نزهت بر روي صبح يابي — بر شب شكنج شادي بر روي شام بيني

آنرا كه بود دايم دعوي پارسائي[23] — اكنون مدام بركف جام مدام[24] بيني

---

1. سور (banquet) ; A. سوري
2. M. روي ! for وي
3. پيرايه (plate of gold and silver)
4. So in M. ; but obviously جوزا
5. Orion.
6. M. شب
7. A. illegible.
8. "Should the angel of Paradise close the eight Paradises, then the hand of fortune would open, instead, eighty Paradises through this banquet."
9. B. زنگ (quilt)
10. M. گر
11. B. بنفشي
12. B. گشايد
13. So in B. ; others ابر
14. P. ديبا
15. A. & P. variant چو
16. So in M. which alone contains this couplet.
17. "Middle pearl of a string."
18. The order of the hemistichs is reversed in B.
19. M. كناره
20. M. نرد
21. داو (a stroke or move at play) ; so in P. ; but M. & B. دار ; A. & P. variant دام
22. So in M. & B. ; but A. & P. نيك
23. B. پارسائي
24. مدام (wine drunk all day long).

یعنی که بزم خسرو طاعت بی طائلی[1] — در حله بر چه یابی بر صحبت کام بینی

ای زاهد مزور از خود حلال داری — کاندر چنین بهشتی می را حرام دانی[2]

هر روز بنده‌وار بسته کمر شهان را — در پیش تخت[3] خسرو کسری غلام بینی[4]

خاقان دین منوچهر کز یاری[5] سپهرش
در صدر[؟] مهر مسند مه پایگاه[6] زیبد[7]

اکنون زمین بخوبی چون آسمان نماید — عالم بوقت پیری خود را جوان نماید

گر صورت بهشت است[8] نا ممکن است بنگر — کاکنون همی ز خوبی صحرا جنان نماید[9]

تاثیر[10] چرخ و انجم فرقی چنین جهان را — بنماید[11] ور نماید (آن)[12] از فر خوان نماید[13]

575 از بس که دست خسرو زر و گهر فشاند — اطراف[14] بارگاهش چون بحر و کان نماید[15]

صحرا ز حلهای ملون بهر کناری — طرده[16] از گل و علم [از] ارغوان نماید[16]

در آفتاب دود عنبر[؟] فروغ مجمر — رایت گه از پرند و گه [از][17] پرنیان نماید[18]

حکمی که راند گردون در امر ملک شروان[19] — بیک همی بجای تو را بیان نماید

امروز[20] اگر ز گردون گوید[21]: حسن[22] بیتی[23] — برای تو ز مجلس شاه جهان نماید[24]

فرخنده شهریاری دین‌دار و دادگستر
کو[25] تا زمانه باشد شاه زمانه زیبد

---

1. M. [...] 2. "O imposter of a saint, do you consider it lawful of yourself to regard the use of wine in such a Paradise as unlawful?"
3. So in M.; but obviously تخت 4. "Every day, before the throne of the king to whom Chosroes is a slave, there stand kings with their waists bound like slaves."
5. So in M.; but obviously یاری 6. [...] (a carpet for the feet or [...] پای); the word is not found in Dictionaries. 7. "The Khāqān of religion, Minūchihr, whom it befits, by the favour of the sphere, to have the ceiling-carpet (spread) above the sun, and to have the moon for a foot-carpet (= foot-mat)." 8. So in M.; but, obviously, بهشتی for بهشت است.
9. "If it is impossible to have the aspect of heaven on earth, then behold how, in its beauty, the plain now shows itself like heaven."
10. So in M.; but obviously تاثیر for اثر و 11. So in M.; but obviously نماید 12. So in M.; but obviously [...] for [...]
13. "The effect of the sphere and the stars does not produce such an alteration on the earth, and if it does, it does so through the splendour of Khwān (royal banquet)." 14. So in M.; but و must be added, obviously اطراف 15 [...] (flower; flag); R. Dozy, Supplément, Vol. II
16. "With its multi-coloured dresses the plain reveals, on every side, a flag in every flower and a banner in every Arghawān tree."
17. Scan [...]; cf. [∪ ∪] for [–]. 18. "In the light of the sun the smoke of amber and the burning of the censer shows sometimes a flag of silk and sometimes of painted silk." 19. So in M.; but obviously شروان 20. D. [...] 21. D. wanting.
22. M. حسن; D. [...] 23. So in M. & P.; but D. [...]; D. [...] 24. D. [...] 25. [...] or کو

ای بزم شاه شروان چندان[1] جمال داری ... کاندر جمال باقی حد کمال داری[3]

شاید که بی ملالت[4] مثل بهشت خوانم ... که حسن بی نهایت با عمر بیکران داری

فتوی که داد آخر کاهدان[6] میان[7] مردم ... بازی مباح کردی باده حلال داری

بر چرخ کامکاری بدری شب طرب را ... فارغ ز وصل و هجران نقص کمال داری[8]

885 که انجم لطف[9] را سوی شرف رسانی ... که اختر وبال را اندر وبال[10] داری

؟ بر اتفاق گردون نقص کمال یابی ... ز اختلاف گیتی بیم زوال داری[11]

یزدان بمذهب من شبه و نظیر دارد ... گر تو بهیچ مذهب[12] شبه و همال داری

چون مه دو هفته تابی بحسن لیکن ... چون هلال طلعت فرخنده فال داری

شاید که جمله انجم گردون کند نثارت ... چون تو ز بزم خسرو زیب و جمال داری

آن آفتاب شاهان کاندر محل شاهی

شاهین قدر[18] را چرخ آشیانه زیب

شاهی که پای شاهان[13] فرسوده[14] شد ز بندش ... آزرده حلق شیران[16] از حلقه[17] کمندش

شد توتیای دولت خاک در سرایش ... شد گوشوار گردون نعل سم سمندش

خورشید تیره ماند با خاطر منیرش ... افلاک پست باشد با همت بلندش

بنگر ببارگاهش تا چهره مستمندان ... شاهان تازیان را بینی نیازمندش

890 نام خدای[1] وقت[15] فرشتگان هم ... بر دست شیرگیرش بازی دیو بندش

---

1. So in B., but D. چندین, M.&P. چه این

4. So in B.&P.; but M. را ... ; D. را ...

3. "O banquet of the king of Shirwan thou hast such beauty that in thy beauty which is permanent thou hast (reached) the limit of perfection."

4. ... بی ملالت تو ...

5. ... (for an example).

6. D. کردن

7. B. illegible.

8. "Thou (O banquet) art victorious over the sphere (i.e. the sphere cannot destroy your splendour), (and) art a full moon to the night of pleasure: free from increase or decrease thou hast (only) the defect of perfection."

9. لطف (favour, kindness).

10. So in M. (which alone contains this couplet); but obviously ...; see couplet 2 ode I.

11. It is obvious from the word-play that the text is correct, but the meaning of the couplet is not clear.

12. "Opinion."

13. So in B.; others شاهانش for شاهان پای

14. D. آزرده

15. D. طوق

16. P. variant شیران ; B. ...

17. D. ... (sic)

18. D. ... for آن

زمستان که ملک ... توست ملکت را ... ز حادثات گردون کمتر رسد گزندش

این شاه را ... که ... برای ... ... آنکه ز بهشت باقی ... برون ... شد

برای ... [؟] ... بر چشم بد را ... ... سپهر ... که ... که سپندش

هر کس ... برای خلق ... نیازمندش ... مشعل ... شبهای ... ... بندش

... ... مهر ... گروه شاه

... پیشگاهش شاه ... زیبا

شاه ... دست با جام باده باد ... این بزم ... دایم نهاده باد

فرزند ... ... باد ... ز بر کیمت ... فرزند زاده باد

چون تو سوار گردی بر مرکب مبارک ... در ... رکابت گردون پیاده باد

چون تو نشسته باشی بر تخت ... بر سر ... چون بندگان ... پیش ... ایستاده باد

900 ... ... ز گشت چرخ ... و ... تو ... باد

... فلک را ... بسته ... ... بر خلق عالم ... در ... گشاده باد

... سرکشان ... تو کشته کینه ... در پای مرکبانت ... افتاده باد

... ز بلندی ... ... سرای ... ... ساده باد

---

1. ... 2. ... for ..., so in M., but A., P., & D. ز ... آنکه, the best form is آنکه [--] 3. ... Sultan, see Quarterly ..., ...

4. The burning of سپند (rue seeds) to avert the influence of the evil eye is well-known, but what can be the role of silk ... in this connection? In explaining that ... means ... (outside, outer portion), the Farhang-i-Rashidi quotes Azraqi as follows:–

... گردن چون ... سپندان کردی ... را که سر دست ... بر ...

Of the camel the outside of whose hips thou didst stroke with thy hands thou didst make the vertebra of the neck like rue-seeds.

Now as سپندان (see ... فرهنگ رشیدی) is a variety of خردل (mustard-seed), and as سپند ... (see ...) is also a variety of خردل, ... and ... are nearly synonymous. Azraqi, therefore, has specially selected the words ... and سپندان because these words ordinarily went together. Farrukhi's couplet, therefore, is of value as indicating that silk ... played some part in averting the influence of the evil eye.

5. Behold, how by the grace of God a number of people dependent on him are prisoners (of his generosity), and behold a whole city (i.e. the inhabitants of a whole city) joyfully contained in his bracelet."

6. D. illegible. 7. D. ... 8. M. ... 9. So in A. & P.; but M. & D. ... 10. M. ... 11. M. ... for ...

12. D. ... (sic) 13. A. ... 14. So in A.; others ... 15. A. & P. ...

از رشک اینکه داری پر باده جام برکف   پر خون دل صراحی بگذاشت جام باده

بعد از ثنات شاها گویم یکی غزل خوش
کز[1] قول بوالفتحش[2] قول ترانه[3] زیبد[4]

ای زیر زلف پرچین ارتنگ چین نهاده   مه ز آسمان بهیبت رخ بر زمین نهاده

با آنکه نیست بر تو کس مهربان تر از من   با جان من فراقت بنیاد کین نهاده

در خلد کرد رضوان شکرانه بر جمالت   در حسن صد فضیلت بر حور عین[5] نهاده

در طاق ابروی تو نرگس کمان کشیده   داند ز خم کمانت جادو کمین نهاده[6]

915 خوبان یک دامن مانده بر آستانت   هر یک ز جان نثاری در آستین نهاده

چرخ آنقدر حلاوت کز تو زبان آید[7] (sic)   اندر شکر سرشته در انگبین نهاده

آن خال بر رخ تو گوئی که هست [illegible][8]   از مشک نقطهٔ نور بر یاسمین نهاده

الحق که شکر باشد با چون تو طنازی   بر مرکب تماشا اقبال زین نهاده[9]

شاهی چنین نشسته وقتی چنین رسیده   بزمی چنین فکنده خوانی چنین نهاده

ای یادگار شاهان در ملک جاودان مان
کان مملکت تو داری کو جاودانه زیبد

* * * * *
*

---

1. B. کر

2. So in A. & P., but M. (sic) الفتحش

3. P. variant ترانه

4. So in M.; but A & P. ... "After reciting thy praise, O king, I shall recite a ghazal, to which from the song (قول) of Abu'l-Fatḥ, a song of melody befits" i.e. Falaki's ghazal would be best appreciated when sung by Abu'l-Fatḥ (apparently, a minstrel of Minūchihr II.

5. Qur'ān, LVI. 22.

6. "In the arch of thy eye-brow the narcissus (i.e. thy eye) has drawn a bow (viz. the eye-brow); thy bow (eye-brow) knows from (its) curve (i.e. from the fact of its being bent) that the magician (thy eye) has laid an ambush."

7. So in M.; probably, a word is missing.

8. The beauty-spot is at once black and shining, like the eye which though black is full of light.

9. "Verily it would be cause for thanks (riding), with an entrancing beloved like thyself, on the horse of sport saddled with good fortune."

II

M. (101); B. (100); P. (98).

خورشید کارنامهٔ ملک جهان نوشت	نوروز[1] عزل نامهٔ صرف[2] زمان نوشت[3]
گردون بخط حکمت و اشکال هندسه	فصل بهار بر ورق بوستان نوشت[4]
رضوان آنکه دست طرب[5] زمانه رست[6]	اقرار نامه سوی جهان[7] از جهان[8] نوشت
دست صبا ز گفته دستان زنان[9] باغ[10]	بر دستهای[11] لاله چه[12] نوش و دستان نوشت
920 چون لاله در حرارت تب باز کرد لب	باد بهار حرز تبش[13] بر زبان نوشت
بر گل بخط سایه و شنگرف سوده مهر	حرزی بخامه نوش و خط زمین[14] نوشت
صحرا چو شد ز سبزه بها ابر[15] زرین	گردون برو حروف گل و ارغوان نوشت
چون [illegible][16] سرو[17] را خط سالی پی[18] صبا	تعلیق[19] او هم بخط ضیمران[20] نوشت
کلک زمین نگار چو بر دشت آسمان	نامه بنام خسرو خسرو نشان نوشت
بر خط دولت از پی توقیع[21] شاه چرخ	طغرا کشید و نامه گشاد و نشان نوشت[22]
فرمانده زمانه و شاهنشه جهان	کو را زمانه حرز تو بر جان نوشت
برجیس جزو جرم[23] منوچهر آسمان	از نام و کنیت و لقبش[24] حرز جان نوشت
شاهی که بر جریدهٔ جان ستمگران	دستش فصول صلح بخط کمان نوشت
تیر از زبان[25] تیغ بداندیش بر فلک	زین[26] خط امان هم خط[27] امان نوشت[28]
930 دبیر از بلای دیدهٔ بدخواه در ازل	خطها سیاه کرد[29] بهندوستان نوشت
بر رایت مبارک او دست روزگار	نصر من الله[30] از خط [illegible] نوشت

---

1. B. [illegible] 2. M. [illegible] 3. "(On the day of the vernal equinox) the sun wrote the record of the kingdom of the world, and the New Year's Day wrote the dismissal order for the change of times." 4. "With scientific characters and geometrical figures (i.e. with flowers) the sphere wrote the chapter of spring on the page of the garden." 5. M. [illegible] 6. "Because the time is beginning to become pleasant, the angel of paradise ...." 7. P. variant [illegible] 8. So in M., but B. & P. [illegible] 9. [illegible] دستان (story-tellers; music-players) i.e. nightingales, so in P., but M. & B. [illegible] دستان 10. B. [illegible]
11. Plural of دسته (bouquet) 12. P. variant [illegible] 13. حرز تب was probably an amulet in the form of a scroll, for dispelling fever.
14. [illegible] (flowing legible hand). 15. So in M. & B., but P. [illegible] for [illegible] 16. M. [illegible] 17. The سرو (cypress) is specially mentioned because [illegible] سرو was a kind of script, see [illegible] بهار. 18. So in M. & P., but B. [illegible]; obviously [illegible], as explained below.
19. تعلیق (investing with authority, here, credentials), so in B.; but M. & P. تعلیل 20. خط ضیمران (the Zaymaran script). As ضیمران (royal basilic) is a variety of ریحان (basilic) — [illegible] تاج العروس — it is almost certain that the Zaymaran script was akin to, if not identical with, the Rayhan script (خط ریحان) mentioned as one of the six classes of script in the Risālah-i-Khushnawīsī, Br. Mus. Ms. Or. 235 f. 48ᵃ:
خط ریحان را از آن جهت ریحان گویند که [illegible] [illegible] ریحان [illegible]
21. M. [illegible] 22. "On the letter of the realm, for the signature of the king, the sphere drew the (prefatory) title, unrolled the letter, and drew the crest." The realm is the letter, the sphere is the penman (adorning the letter of the realm at the time of the vernal equinox), the calligraphic adornments are the vernal flowers, and the king is the signatory. Further, the words — [illegible] — have been specially selected, because خط توقیع (the Tauqī' script) is one of the six scripts of calligraphy; see Risālah-i-Khushnawīsī, Br. Mus. Ms. Or. 235 f. 48ᵃ:
[illegible] ..... [illegible] [خط] [illegible] توقیعات [illegible] نوشتند
23. In B. [illegible] is missing. 24. M. [illegible] 25. M. [illegible] 26. M. [illegible] 27. خط امان (safe-conduct) 28. Fearing the "Sophs of the Heavens" or [illegible], Mercury wrote a safe-conduct and sent it to the land of safety i.e. Hindustan. 29. So in M., but B. & P. [illegible] 30. Cf. [illegible]

نامي که آستين فلک را طراز بود / بستر[2] ز آستين و برين آستان نوشت[3]

مششش حرف نام او ز شرف هفت هيکل اند / کز[5] بخت بر صحيفهٔ هفت آسمان نوشت[6]

در معرکه چو آرش[7] و بهرام[8] سرکشست[9]
شاهي که فر تخت بهرام و آرشست[10]

بستان کنون ز حسن بعالم علم شود / وان زشتي زمانه بناکام[11] کم شود

ابر از نم در آيد و[12] در ابر از هوا / روي زمين ز نم بينش چو يم شود

طبع بلند خرم و خندان و تازه روي / از[13] تيرگي و گريهٔ[14] ابر دژم شود

از تابش اثير[15] هوا پر ز نم شست / از بخشش سحاب زمين رشک يم[16] شود

صحرا بهر طرف ز بس آرايش و[17] طرف[18] / چون بهار ماني و باغ ارم شود

940 آيد بنفشه را ز[19] سمن رشک از آن قبل[20] / رويش کبود گرد و پشتش[21] بخم شود

گرد ز لاله روي زمين پر فروغ شمع / بر شاخها که روي هوا پر علم شود

گل چون عروس جلوه کند وز نثار ابر[22] / دامنش پر ز در و دهن پر درم شود

نرگس بسر[23] چو کسري و جم تاج بر نهد / چون لاله کاسهٔ کسري و گل جام جم شود

گرد سمن چو پشت شمن[25] خفته بر چمن[26] / از غنچه و تاز غنچه[27] چو روي صنم شود

اطراف بستان بطراين[28] شکوفها[24] / خرم بسان مجلس شاه عجم شود

اورشيد ملک شاه منوچهر بر فلک / ... کواکب خدم شود

شاهي که نام خسرو[29] زمانه در آسمان / گر حکم او بجرم فلک را حکم شود

در آسياي همت او زود گرد[30] آس / گر آسمان ... او متهم شود

---

1. The subject of this couplet is دست زمانه "hand of Time" contained in the preceding couplet. 2. M. بستد
3. "(The hand of Time) erased, from its sleeve, that name which was the ornament of the sleeve of heaven, and wrote it (instead) on this threshold (i.e. the king's threshold)." The reference apparently is to some person of note whom Minūchihr II subdued. 4. The subject of this couplet is again دست زمانه "hand of Time" contained in couplet 931.
5. So in P.; but B. کز; others, including P. variant, کز 6. "The six letters of his name (منوچهر) are in exaltation, the seven planets: for the sake of good fortune (the hand of Time) wrote these letters (as a talisman) on the page of the sky."
7. i.e. Ārash, brother of Kay Kā'ūs, son of Kay Kubād. 8. Cf. Niẓāmī, Laylā wa Majnūn, Br. Mus. MS. Add 7729 f. 88a. This homonymous Bahrām appears as Bahrām Chūbīn in al-Bayḍāwī's Niẓāmu't-Tawārīkh (674 A.H.), Br. Mus. MS. Or. 1859 f. 37b.
9. M. سرکشست 10. M. درست 11. "With disappointment"; here, "necessarily." 12. M. wanting. 13. M. ز
14. So in B.; but P. و; M. & P. variant و گريه for گريه و 15. M. اثير 16. M. کم; P. variant کم 17. M. wanting.
18. طرف (beauty; novelty); P. variant ظرف 19. B. از 20. M. قبل 21. M. پشتش
22. M. در و for نثار از 23. P. illegible. 24. P. و 25. شمن (idol-worshipper); so in P.; but M & B. سمن
26. M. سمن 27. B. غنچه 28. طرايف (novelties); P. بطرايف 29. M. خسرو. 30. M. کرد

ده چرخ پاسبان شود و آفتاب هفت [1] | گر نقش نام دولت [2] ملک میر رقم شود

955 با دین و [illegible] به [illegible] گر [illegible] | از حرمت و جلال چو آیت الحرم شود

گردون گر [illegible] داماش بگرد [illegible] [9] | گردش نکرده گردن گردون قلم شود

در [10] دست و طبع جان مثال ز جنبش | گلبرگ طار و لب لم و نوش سم شود

شد عقل و هوش و جان و دل [illegible] | مانند از تنش خیالی [11] تن نیز هم شود

دریا دل است کز کف رادش گه عطا | در پای شرق و غرب غریق کرم شود

بیند خود بهر دگر ز ارتفاع اوجش | گر آسمان بهشت [illegible] محتشم شود [12]

چون عرصهٔ زمین ز بهار آسمان نوشت [13]
عالم چو جیش [illegible] و چون طبع [illegible] کشت

روزی [14] نوشت جیش [15] درین [16] روزگار به | [illegible] بر [illegible] اختیار کنی [17] وصل یار به

چون مرغ زار [18] زیر [illegible] برفراز | ما را [illegible] [illegible] و [illegible] مرغزار به

در لاله زار لاله چو رخسار یار شد | چون [illegible] ز [illegible] فاخته را ناله زار به

960 [illegible] گشت باغ چون فصل [illegible] | [illegible] در جهان و گل [19] [illegible] کنار به

خرم شد از بهار جهان [20] [illegible] | یعنی که وصل یار بفصل بهار به

سیمین عذار شد ز سمن [21] عارض چمن | و بر [illegible] سمن بر سیمین عذار به

نوروز خرم آمد و هوش کرد عیش خلق | امروز جام [illegible] [illegible] نوشگوار به

(در [illegible] چون لب یار آب رنگ نیست [22] | با یار نوش لب [illegible] [illegible] به

— با آن بت بهار و گل نوبهار جان [23]) | کز نوبهار [illegible] گل [illegible] بهار به —

---

1. So in P.; but M.&B. [illegible]. The 9 heavens + 6 letters of [illegible] = 15   2. 1 sun + 6 letters of [illegible] = 7 = number of planets.

3. M. [illegible]   4. M. فلک   5. B. [illegible]   6. B. [illegible]   7. So in P.; but M. [illegible]; B. [illegible]   8. M. [illegible]

9. M. تیغ   10. P. [illegible]   11. M. [illegible]   12. The height of the zenith from the horizon is 90 degrees, but will be increased by another 90,000 degrees, if the sky receives the grandeur of Minūchihr [illegible].

13. B. [illegible]; P. variant [illegible]   14. M. [illegible]   15. B. [illegible] عیش   16. B. [illegible]

17. P. کنی   18. M. [illegible]   19. M. گل   20. B. illegible.   21. M. [illegible] for [illegible]

22. [illegible] آب (freshness); so in M.&B.; but M. [illegible] for آب رنگ نیست

23. This parenthetical couplet should be read after the words — [illegible] — of the preceding couplet.

ماه دو هفته گرد رخ نورپاش او　　بر پرتوش : ماه ده و چهار به

کافور روی و عنبر مویش بفعل و بوی　　از مشک چو خاک در شهریار به

شیر عدو شکار هژبر شیرگیر　　گر شیر شرزه بود سگ در شکار به

شاه جهانگشای که در زیر چتر اوست　　صد نیزه‌ور ز رستم و اسفندیار به

۹۶۰　او به ز صد هزار سوار است روز جنگ　　فرد صف سپه ز یارئ او یکسوار به

دست و دهان و چشم و دل بدسگال او　　بحر از ملک نوشتر و پر آب و ثمر به

در سر گرفته بادپائی عدوی او　　خاک سم سمندش از کن مملکت به

آری ز نور پرتو اندر نهیب تاز　　اندر بهشت خاک کف پای خلد به

از بهر خار جان عدو همچنین سزا　　در گلستان دولت او گل بهار به

او کارساز خلق طلبکار نیکویست　　کارش بکام دیم و بخشش بکار به

گیتی چو فرش باغ ز فرش منقش است
کز سنبلش طراوت و ز شمشاد مفرش است

باز آمده بهار و دل از من جدا شده　　من بینوا بجستن او دل نوا شده

گرم نهاده داغ دل سوز مهر یار　　بر داغ گرم او دم سردم گوا شده

جان در تنم ربوده و دل در برم بزد　　آرام ناگرفته و آسوده نا شده

۹۶۵　جان مرا ز فرقت رخسار خوب او　　بیگانه گشته راحت و رنج آشنا شده

بر من حواله کرد جفای زمانه را　　و او چون زمانه از سر مهر و وفا شده

با مهر که در وفاش فرو رفت روز مهر　　چون طبع روزگار دلش پر جفا شده

از آرزوی عارض خورشید نور او　　خورشید پیش دیده من چون سها شده

---

1. "Her resplendent round face (is) a full moon."　2. So in B., but M. پرتوی ; P. پرتو　3. M. کل
4. "In effect and odour, the camphor of her face and the ambergris of her hair are superior to musk — like the dust of the door of the King."　5. B. کر　6. P. حصار　7. M. شاهی　8. So in M.&P.; B. ور (?); obviously روز
9. B. دل　10. [illegible] pride; M. [illegible]　11. "The dust raised by the hoofs of the King's horse is better than that miserable (foe of the King)."　12. See Qur'ān, CXI, 1-2.　13. M. بو　14. M. wanting.　15. M. خشش.
16. M. باز　17. M. wanting.　18. M. wanting.　19. M. دل　20. So in M.&P.; but B.: P. variant قربت
21. So in P.; but M. [illegible], B. illegible.　22. So in M.; but B.&P. بیمار　23. So in P.; but M.&B. گشت
24. So in M.; but B.&P. کرد　25. M. wanting.　26. M. wanting.

در همه تن غم تو تهی رسن من — از نعمت و ذوق[1] و طرب[2] بی زه شده

از سخت کمان[3] بازو دل اندر رکاب جم — من گم زه[4] و بهتان دل از کف رها شده

از بس که نبود چرخ ز پیوند ما خبر — چرخ حسود قالب پیوند ما شده

دور از نیاز[5] دولت و[6] اقبال پادشاه — غمباش بر دل فلکی پادشا شده[7]

سلطان نشان حصر[8] منوچهر آنکه هست — از خصم نیست گشته و دشمن فنا شده

از فلکی اثیر فتش مستوی قدش — آب خزر[9] چو خاک خط[10] استوا شده[11]

۹۹۵ ای خاک بارگاه تو از بهر آب روی — در دیده نجوم فلک توتیا شده

اقلیمهای[12] روی زمین شرق تا بغرب — اندر سواد ملک تو اقلیما[13] شده

سیماب آسمان و مس[14] آفتاب را — اندر رکاب و خاک درت کیمیا شده[15]

در طاعت تو دیر[16] دل یکدل آمده — در خدمت تو گنبد نه تو[16] دوتا شده

پیران نو[17] پاسش[17] ملک را که سپید — خاک در تو مسجد حاجت روا شده

در طالع مبارک تو طبع چرخ را — عین الکمال[18] سعتمه[19] عین الرضا شده[20]

در کشور[21] ششم[22] زنهیب سموم تو — مردم[23] بیمه روز چو مردم گیا[24] شده

زان هر شش جهت رقم نام تو شسته[25]

کانجا که نیست نام تو عالم مشوشست[26]

شاه زمین ملک تو از نبات باد — چون آسمانت[27] بر سر عالم ثبات[28] باد

ایام خاسدان تو در حادثات[29] شد — اوقات دولتت[30] تو بی تبات باد

۱۰۰۰ در موکب تو شود[31] چو خاک بهشت گشت — در ساغر تو باده چو آب حیات باد

---

1. B. [illegible] 2. B. wanting. 3. M. [illegible] 4. P. [illegible] 5. So in M.; but B.& P. [illegible]; P. variant [illegible] 6. P. variant wanting.
7. "The grief – may it be remote from the prestige of the good fortune and luck of the king – has become king over (i.e. has dominated) the heart of Falaki."
8. B. [illegible] 9. P. [illegible] 10. M. wanting. 11. "Because of his sun-like spear of straight stature, (brought) from Khaṭṭ, the waters of the (Caspian) Sea have become (hot) like the lands of the equator." See couplet 16 12. So in M.; but B.& P. [illegible] 13. "Metallic sauce"; see [illegible], so in B.&P.; but M. [illegible]
14. P.v. [illegible] 15. "In thy stirrup and the dust of thy door there has become the basis of gold and silver for the copper of the sun and the quicksilver of the sky."
16. "Nine folds" i.e. the nine heavens; so in P.; but M. [illegible]; B. [illegible]; P. variant [illegible] 17. i.e. stars because they are white or grey haired.
18. Absolute perfection is a defect, hence, عین الکمال is an eye which has reached such perfection that its glance is fatal; so in B.& P.; but M. [illegible]
19. [illegible] (مرتبه و پاری [illegible]), see برهان قاطع; so in B.& P.; but M.& P. variant [illegible]; P. another variant [illegible]
20. "In the temperament of the sky, under thy auspicious horoscope, the eye with the fatal glance has been fascinated by the eye of approval", i.e. the sphere cannot injure thee. 21. So in M.& P.; but B.& P. variant [illegible] 22. So in all texts; کشور ششم is Turkistān, see Haft Iqlīm, Br. Mus. MS. Or. 203 f. 447b.
23. B. [illegible] 24. [برهان قاطع] [illegible]; cf. Kulliyāt-i-Khāqānī, Br. Mus. MS. Add. 25,019 f. 10b;

[illegible]

It is obvious, however, from the present couplet of Falakī, and also from couplet 505,

[illegible]

that mardum giyā was also a product of Turkistān – the difficulty having arisen because China belongs to the [illegible], and perhaps the [illegible] China.
25. So in B.; but M.& P. [illegible] 26. P. [illegible] 27. [illegible] 28. M. [illegible] 29. B. [illegible] 30. P. variant [illegible] 31. [illegible]

بر نطعِ کینه در گهِ فلک خصم را — از بیدقِ سیاستِ تو شاه مات باد[1]

بر عالم بقات ز دیوانِ لم یزل — صد نامهٔ نوح و مُلکِ سلیمان برات[2] باد

فرمان و تیغ[3] حسن[4] تو تا[5] جاودان روان — بر چار طبع و نه فلک و شش جهات[6] باد

چونانکه[7] بت کانات[8] ز محمود بر ترند — پیوسته ملحمات تو از سومنات باد

آن لحظه کز سنان تو یابد عدو نجات — دستِ هلاک متصلِ آن نجات باد

از بخششِ کفِ تو و بخشایشِ دلت — آفاق پُر صلات و جهان پُر صِلات باد

در[9] دفعِ سحرِ دشمن و بر قهرِ شر[10] خصم — در هر سفر ترا ز ظفر معجزات باد

بر اهلِ جمله روی زمین خدمتِ تو فرض — چون نماز و روزه و حج و زکات[11] باد

در حل و عقدِ ثابت و سیاره چرخ را — با اتصالِ[12] سعد بتو التفات باد[13]

1010 آنرا که دل بکینه[14] شود با جفات جفت — قسم از بقای[15] وفات[16] گردون وفات[17] باد[18]

از تیغ آبدادهٔ دریا نهیب تو — چشمِ عدو چو چشمهٔ نیل و فرات باد[19]

کلکِ سخات را پی توقیعِ مکرمت — شب نقش و روز کاغذ و دریا دوات باد

تا آسمان محیطِ زمینست حکمِ تو — چون آسمان محیطِ همه کاینات باد

طولِ ممالکِ تو مخلد علی الدوام — از حدِ شرق تا بحدِ[20] خالدات[21] باد

در گشتِ چرخ ملک بقای تو جاودان — ثابت بسانِ قطب و سهیل[22] و بنات باد

تا خاک زیر آب و[23] هوا زیر آتشست[24]

خوش باد طبع تو که طبایع بتو خوشست

* * * * *

---

1. So in B.A.P.; but M. بیدق ; obviously
2. برات (cheque).
3. B. تیغ
4. M. حسن
5. So in B.; others wanting.
6. The world is regarded as a cube of which the six sides are above, below, right, left, front, and behind.
7. B. چونانکه
8. Scan [illegible].
9. B. [illegible]
10. M. [illegible]
11. So in P.; but M. زکات ; B. زکاة
12. اتصال (stellar 'aspect') i.e. coming together of two stars in one sign.
13. "In the control (of the affairs of the world regulated according to astrological belief by the good fortune and malfortune) of the fixed stars and the planets, may the sphere always turn to thee with an auspicious 'aspect' (of the stars)".
14. P. variant [illegible]
15. M. [illegible]
16. M.A.P. variant نباشد
17. M. نباشد
18. M. با . "To him, whose heart is coupled with malice and oppression against thee, may, for the sake of thy duration, the gift of heaven be death."
19. i.e. always flowing.
20. B. [illegible]
21. جزایر خالدات (the Canary islands).
22. B. wanting.
23. So in B.; but M. تا خاک و آب زیر ; P. تا آب خاک زیر
24. Within the lunar sphere is the sphere of Fire; within Fire, the sphere of Air; within Air, the sphere of Water; and within Water, the sphere of Earth. See Chahār Maqālah ed. Mirza Muhammad, p. 4.

III

R. (61); P. (61); M. (60); O. 601.

باز صبا بباغ دگر باره جا یافت — شاخ از شکوفه بر گل بار بار یافت

امروز چمن همچون نگار بهار دید — [illegible] نگینه و پیکار کار یافت

[illegible] باغ جای زاغ گلزار [illegible] — امروز جای زاغ گلزار سار یافت

1020 چمن زاغ [illegible] بلبل [illegible] باغ — بر هر چمن ز لاله گلنار [illegible] یافت

ابر بهار چشم مرا در فراق یار — [illegible] خویشتن گریه بسیار یار یافت

کوه آب در هوا گهر [illegible] میغ را
برق آزموده بر سر هر تیغ تیغ را

[illegible] باغ را نسیم صبا [illegible] باز — آورد ابر گریه و فریاد یاد باز

تا چشم ابر کرد روان دجله بر زمین — گردون بباغ زینت بغداد داد باز

[illegible] باغ [illegible] از [illegible] — گردش چو خلد [illegible] [illegible] باز

گر [illegible] از شکست [illegible] — پشت چمن بسوسن آزاد [illegible] باز

باز از شکفت دل بلبل ز گل [illegible] — گشت از وصال آن گل نوشاد شاد باز

گل باز [illegible] آن بت فرخار [illegible]
[illegible] دل ز وصل [illegible] [illegible]

ترکی که [illegible] مشکوی [illegible] — سرویست که هست چمن گل [illegible]

1030 [illegible] — [illegible] عاشقان بلا [illegible]

---

1. B. [illegible] 2. "Admission". 3. B. [illegible] 4. "Fruit". 5. M. [illegible]

6. It is obvious from this couplet that the ancient spelling of [illegible] was [illegible] 7. M. [illegible] 8. B. [illegible]

9. O. [illegible] 10. M. wanting. 11. O. گل جست [illegible] بت فرخار [illegible] یافت 12. M. [illegible] 13. O. [illegible]

14. "The humidity in the air made the cloud pearl-laden; (and) the lightning tried its flash on every mountain-peak."

15. "Redness." 16. "The cloud again recollected weeping and lamentation." 17. B. [illegible] 18. So in O, others wanting

19. O. [illegible] 20. P. wanting. 21. O. [illegible] 22. M. wanting. 23. So in O. & B.; but M. & P. [illegible]

24. So in M. & P.; but C. & B. [illegible] 25. O. [illegible] 26. So in M. & R.; but O. [illegible]; B. [illegible]; B. n. [illegible] for [illegible]

27. B. variant گشت 28. O. [illegible] 29. [illegible] (wrong); M. [illegible] 30. B. variant گشت 31. "Palace of Khusraw Parwiz."

32. M. [illegible] 33. So in M. & P.; but O., O.₂ & P. variant [illegible]

آورد گرد ماه خطی کز جمالش دست — شب رنگ را گرفتار، شب تیره بی بود

گرد چو مشک آب در آهوی ـ گر زند — یکدم در آب چشمهٔ آهوی مهی او

گوئی که گویکیست حقیقی ز دهن — هیچ طرف تر که هست سخنگوی کی او

تا بر دلِ من آن بتِ طناز ناز کرد

صد در ز ناز بر دلِ من باز کرد

شب را بنور روی چو مهتاب تاب داد — دل را ببند سنبلِ پرتاب تاب داد

آواره کرد از دلم آن صبر ـ کو مرا — با تیر چشم که پرتاب تاب داد

مسکین دلم در آتش هجران بسوخت/ بس — در عشق او تمامت اسباب آب داد

ای من غلام آن رخ رخشان ـ که دیده را — در شب چو آفتاب جهانتاب تاب داد

وان دو لب بسان دو عناب کو وصل — جان را نی ـ از میان دو عناب ـ تاب داد

از غمزه کشت در مو نیزم ولی ز آب — گرچه تشنه را بنیم آب آب داد 1040

ای دوست در جهان چو تو عیار یار نیست

کز دل که از فراق تو آزار زار نیست

جانا! گل از رخ تو چنین رنگ رنگ بود — در چشم آهوئی تو رنگ رنگ بود

با ما نساخت/ گرچه ببازار نیکوئی — صد ره ز شکر آن دهن تنگ تنگ بود

جان برده رضای تو بگرفت چون ز دل — آوازه نغمت بیک آهنگ جنگ بود

فردم بیاد تو مهر خون رنگ [illegible] دوش — تا از دل من آن مهر خون رنگ رنگ بود

---

1. B. کز 2. So in O. & B.; but P. & B. variant [illegible] 3. So in B. & P.; but O. هست; B. variant نیست

4. The refers to the 'down' (خط) mentioned in the first hemistich. 5. O. [illegible] 6. The او again refers to خط

7. "The waters of (lit. in) the Oxus will become like musk ...."; so in B. & P.; but O. [illegible], M. [illegible] آب در; B. variant [illegible] رنگ در for آب در آموی

8. O. زند 9. O. [illegible] 10. P. variant آهوی 11. P. آهوی; P. variant [illegible] 12. i.e. گویکی است: "(her mouth) is a small ball...."

13. So in O.; but M. [illegible], B. & P. [illegible] 14. O. را 15. O. [illegible] 16. O. has:- تا بر من آن بت طناز باز کرد

17. "Since that mirthful idol took pride in my heart she re-opened to my heart a hundred doors of joy." 18. B. [illegible] 19. "Light."

20. O. [illegible] 21. O. نرگس 22. "Full of curls." 23. "Torment." 24. i.e. [illegible] 25. پرتاب i.e. تیر افکندن, letting an arrow fly; so in O. & B.; but M. & P. [illegible] for کو پرتاب 26. "She banished (all) that patience from my heart, for she gave me pain with the arrow of her eye when throwing (the arrow)" i.e. she made me suffer with the glance she cast at me.

27. So in O. (which alone contains this couplet); but obviously بس 28. i.e. آب (در آب فرو بردن); [illegible]; "my poor heart burnt in the fire of separation, and then, in my love for her, consigned all my (wealth and) goods to water" i.e. annihilated them. 29. "Light."

30. O. [illegible] 31. P. فصل 32. P. & B. variant [illegible] 33. M. wanting. 34. So in O.; but obviously تیرم

35. So in O.; but obviously [illegible]; M., B. & P. have: [illegible] 36. O. [illegible] 37. M. [illegible]

38. So in B. & P.; but M. [illegible]; O. [illegible] 39. O. wanting. 40. So in M. & B.; but O. کش; P. کز 41. M. wanting. 42. i.e. white colour

43. i.e. black colour. 44. O. [illegible] 45. B. [illegible] 46. "That small mouth of hers did not show favour to me though in the market of loveliness it won from sugar (whole) ass-loads (of sugar) a hundred times." 47. So in all MSS.; but obviously [illegible]

48. O. [illegible] 49. [illegible] (آسیب و آزار); [illegible] 50. "When the soul took up the air of thy acquiescence, the song of thy love removed all torment from my heart with one note." 51. So in O. & B.; but M. & P. [illegible] 52. M. [illegible] 53. M. wanting

54. So in M.; others [illegible] 56. [illegible] (grief); [illegible]

از بس که لعل [illegible] شاه ... به چرخ رفت ز بس [illegible] چنگ [illegible]

[illegible] رفت ز [illegible] چرخ [illegible]

بر [illegible] ز چرخ شفقت و [illegible] مهر [illegible]

[illegible] که در [illegible] | روزی که ز [illegible] بیازرد[10] [illegible] شد
[illegible] پرستش [illegible] | زتن [illegible][11] [illegible] شد
1050 از بس که [illegible] مرکبش [illegible][12] | ز [illegible] شمشیر [illegible] شد
آن اژدهاست [illegible][13] کشش [illegible] جنگ[14] | شد [illegible] جان دشمن [illegible][15]
[illegible][16] [illegible][17] [illegible] | [illegible][18] [illegible][19] [illegible] جهانگرد[20] [illegible] شد[21]

شاهی که [illegible] فلک [illegible][22] [illegible][23] [illegible]

[illegible][25] [illegible][26] [illegible][27] [illegible][28] [illegible][29]

[illegible][30] [illegible] | [illegible][31] [illegible][32] [illegible][33] [illegible][34]
شاهان ز تاج و کله[35] شرف یافته [illegible][36] | [illegible][37] [illegible] شرف [illegible] کله[38] [illegible]
گر کله [illegible][39] [illegible][40] [illegible] | بر [illegible][41] [illegible][42] [illegible][43]
گر[44] پیشش از تواضع چون نعل مرکبش | [illegible] [illegible][45] [illegible][46]
شاهان [illegible] ملکشاه [illegible][47] | [illegible][48] [illegible][49] ملکشاه شاه را

---

1. M. [illegible] 2. B. [illegible] 3. B.&D. [illegible] 4. Because Venus is the "Minstrel of the Heavens" [illegible] 5. M. [illegible]
6. So in O.&M.; but B.&P. [illegible]; P. variant [illegible] 7. P. [illegible] 8. So in O.; others [illegible] 9. [illegible]
10. It is obvious from this couplet that آزرن was pronounced [illegible] 11. O. [illegible]
12. So in B.&P.; but O. [illegible]; M. [illegible]; P. variant [illegible] 13. So in M.&P.; but O.&B. [illegible] (at the time of battle) 14. M. [illegible]
15. "That dragon is his sword, for whom at the time of battle the life of the (king's) enemy became food and fit for food."
16. O. [illegible] 17. O. [illegible] for [illegible] 18. So in O.; others [illegible] 19. P. [illegible]
20. "This road-travelling messenger which revolves round the world ...." i.e. the moon; cf. Farhang-i-Rashidi [illegible]
21. The hoofs of the king's horse reduce the moon to dust. 22. So in O.&B.; but M. [illegible]; P. [illegible] for [illegible] 23. "Entertainment"
24. "Rampart" 25. So in all MSS; but obviously [illegible] 26. O.&B. wanting. 27. O. [illegible] 28. "World"
29. M. [illegible] 30. B. [illegible] 31. So in O.; others [illegible] 32. So in M.&P.; but O.(?) and B. [illegible] 33. O. [illegible]
34. "Before him (i.e. the king) the sun sweeps the road a hundred times with his eye." 35. B. [illegible] 36. O. wanting.
37. O. [illegible] 38. O. [illegible] (sic). 39. So in P.; others, including P. variant [illegible] 40. O. [illegible]
41. O. [illegible] 42. O. [illegible] 43. "If the straw comes under his protection then he (the king) with his enemy-diminishing sword will make the straw victorious over amber." 44. Sic!
45. [illegible] 46. "Every month, the stature of the new moon takes a curve (i.e. becomes bent) like the king's horseshoe, in humility before the king."
47. So in B.&P.; but O. [illegible], M. [illegible]
48. So in O.&M.; but B.&P. [illegible] 49. So in O.&M.; but B.&P. [illegible]

عمر ورا عدد[1] صد و پنجاه سال باد — با هر یکی عدد[2] صد و پنجاه[3] جاه را[4]

1060 هر دل که در هوای وی[5] آسوده شد ازو

هرگز نبود آنکه[6] کین وی[7] افزود زو[8] دید

بر چرخ گر ببرد ز فر تیر[9] تیر[10] ازو — خورشید[11] و مه شوند بتاثیر خیره ازو[12]

تدبیر کین او چو کند دشمنی رشد — در پیش پایش[13] آن[14] همه تدبیر بیر[15] ازو[16]

روز مخالفان ز نهیبش چو شب شود[17] — شام موافقان[18] همه[19] شبگیر[20] گیر[21] ازو

بنگر کمان کین بکمین[22] در کفش که نیست[23] — ایمن بشام شاه[24] و[25] بکشمیر میر ازو[26]

خورشید را بسوی[27] مه[28] نی نهد ز بیم — گر شه رها کند بمه تیر تیر ازو[29]

چون خشم[30] او شود گه کین[31] و ستیز[32] تیز

گردون کند نفیر که ای رستخیز[33] خیز

ای داده چرخ در همه احکام کام تو — گردون مسخر تو و اجرام رام تو

معصوم چو نام خدای بزرگوار — در لفظها ز فحش[34] و ز دشنام نام تو

بنهاده دست دهر زمانه بدست قهر[35] — بر پای دشمنان تو مادام دام تو

1065 دایم بروز عز و بشب دولت آورند[36] — از چین[37] سحرگه تو[38] و از شام شام تو[39]

---

1. O. عدو 2. O.&B. عدو 3. B. جاه 4. M. را for را; "may the numbers of his life be 150 years, and for the sake of grandeur (جاه را) may the magnitude of each number be 150." 5. O. از 6. O. آنک 7. O. از 8. O. دود 9. "Mercury."
10. "Portion; حظ و نصیب"; see برهان قاطع. 11. O. خورشید 12. "If Mercury should take to the sky a portion of his (the king's) splendour, then the sun and the moon will become dazed with Mercury, because they have lagged behind."
13. So in B., but O. ریش; M. پاشر; P. پاشر (sic). 14. O. از 15. بیر (pit); M. بیر 16. "Because of the king."
17. O. شمر 18. O. موافقانش 19. O. تو 20. شبگیر (dawn); (شبگیر گیرنده see شبگیر و گیر).
21. The ازو refers to the king; "the nights of the king's friends receive dawn from him", i.e. the nights of the king's friends are bright as day.
22. O. بنگر چو کمان یا کین 23. M. نیست 24. M. شام 25. M. wanting. 26. The ازو refers to the bow: "behold the bow of revenge in the hand of the king (sitting) in the ambush: because of this bow, the king of Syria and the ruler of Kashmir have no safety."
27. So in M.; but B.&P. سوی 28. O. خورشید روی او سوی چین
29. The ازو refers to the bow mentioned in the first hemistich of the preceding couplet. 30. So in M.&P.; but O., B.&P. variant چشم
31. O. جنگ 32. O. ستیز 33. So in O.&M.; but B.&P. wanting. 34. O. فحش طبع و از 35. O. مهر 36. P. آورد
37. M. چنین 38. M. wanting.
39. "Always in the day and at night, thy dawn and thy evening bring glory and fortune from China and Syria (respectively)."

اسباب لهو و عشرت و نغمه و ارغنا را[1]	آغاز باده تو[2] و[3] انجام جام تو

در عالم از سخاوت تو موجود بود شه
بیرون ز کفت بطالع مسعود بود شه

شاها ترا ز دولت و اقبال یار[4] باد	ملک[5] ترا ز حاصل اقبال[6] مال[7] باد
هر جنقلی[8] که منکر افضال تو بود[9]	از فضله فضول در[10] افضال ضال باد[11]
رایت همیشه در همه احوال کام یافت[12]	نصرت مدام[13] در همه اشغال غال[14] باد
بنام یار[15] قدر الف[16] وار خسروان	در خدمت تو پیکان قد[17] اهل دال[18] باد
با قدر و جاه و دولت و عز و شرف ترا	صد بار به ز پار و ز امسال سال باد

بر دوستان ز جود خود انعام عام کن
بر دشمنان ز کین خود انعام دام کن

* * * * *

*

---

1. M. & O. wanting. 2. O. آغاز باده تو و انجام ; B. variant آغاز بزم تو 3. M. wanting. 4. "Affluence".
5. O. مال 6. حاصل اقبال (the revenue accruing from the labour of the king's subjects) ; O. حاصل آمال
7. M. بال 8. O. منکری ; B. مُغفلی 9. O. شد 10. O. ز ترا و for فضل در
11. "May every generous person, who with the abundance of his impertinence, denies thy favours be lost in (the excess of) thy generosity." 12. O. بر 13. O. همیشه
14. The lexicons explain غال as "wallowing", but in this couplet of Falaki, as also in the following couplet of 'Amidah quoted by the Farhang-i-Rashidi, کسی که در دل او جای کرد مهر تو | بجای خانه و کاشانه برخ درویش غال غال obviously means "wandering" or "errant".
15. B. باز 16. O. زار 17. O. قامت ز خدمت در 18. (i.e. curved like)

مطایبه

I

M (17); B. (17); P. (17)

بادا[1] همه ساله ذخرة الدین — آسوده ز فتنه[2] زمانه

1080 شهزادهٔ شیردل فریدون — آن چون پدر از جهان[3] یگانه

میری که ز[4] قدر درگهش را — بر شد[5] کنگره بر آستانه

شد ناوک فتنهٔ جهان را — جان و دل دشمنش نشانه

تا هست سر تیغ آبدارش — گشت آتش مرگ را زبانه

اقبال و بقا و عز و دولت — دارد بتو بخت بی بهانه

در خواسته بودی ای[6] خداوند — زین پیش ز من یکی سمانه[7]

مردانه[8] سمانه[9] که چون او — ناید دگری ز آشیانه

بگذاشتم و نماند در شهر — ناجسته سرای و کوی و خانه

گفتند که هست در فلان کوی — در خانهٔ دفتر[10] فلانه

لیکن زنکیست[11] جادو و شوم — در دهر بجادوئی فسانه

1090 زن چونکه مرا بدید برجست — بستد می و سیخ[12] و شاخشانه[13]

برداشت برابر من او دف — بر وزن[14] ترانه[15] این ترانه

"کای ریش و کله زده بشانه — وی گه بسبیل و گون بخانه"

تا او ز ترانه[16] باز[17] رستی[18] — من خود شده بودم از میانه[19]

بنگر که بجست و جوی [illegible] — این واقعهٔ طرفه هست یا نه

تا دهر بود ترا مدد باد — اقبال و بقای جاودانه

* * * * *

---

1. M سال 2. P. رفته for فتنه; 3. M. Om. [illegible] for Om. [illegible] 4. M. wanting.
5. So in [illegible]; but B. [illegible]; P. [illegible]; P. variant [illegible] for بر شد 6. P. variant از 7. سمانه (quail); so in B.; others [illegible].
8. M. [illegible] 9. So in B.; but P. [illegible] (sic); M. [illegible] 10. M. دفتر 11. Diminutive form; M. زنی ست
12. So in M.; but B. [illegible] (sic); P. [illegible] for [illegible] 13. "She took up (for performing magic) wine, a (ram's) horn, and a (ram's) shoulder-blade." The dictionaries explain شاخشانه as a class of dervishes, but, obviously, in this verse of of Sozani, شاخشانه is used in its literal sense of شانه, شاخ "(ram's) horn and (ram's) shoulder-blade."
14. M. [illegible] for بر وزن 15. ترانه (popular song); see Shams-i-Qays, ed. Mirza Muhammad, p. 429; also Rāḥatu's-Ṣudūr ed. Iqbal, p. 161.
16. B. [illegible] for ترانه; 17. B. [illegible]
18. So in M. & P.; but B. & P. variant رستن 19. "I myself had left."

غزلیات و مقطعات

I

M. (1); R. (2); P. (2); D. (3).

بی دیده در آن شکل و شمایل نظری کن | گر زانکه ترا آرزوی[1] دیدن جانست
رو نیست[2] در آن چشم جهانی[3] متحیر | زلفی که پریشانی احوال جهانست

* * * * *

II

M. (4); R. (4); P. (4); D. (4); T. (2).

هجر تو[4] یکباره[6] زبونم گرفت | درد تو ز اندازه[7] برونم گرفت
آن ستمی کز تو کشیدم[8] چه بود | آن[9] غم دل بین که کنونم گرفت
1105 بست[10] غمت بر دل من تیغ هجر | صعب زد و سخت زبونم گرفت
دوش خیال تو بخواب اندرون | [illegible] که تیمار تو چونم گرفت

* * * * *

III

M. (6); R. (6); P. (6); D. (6); T. (5).

جانا بجز غم تو دلم را هوس مباد | جز تو کسم ز جور تو فریادرس مباد
هر جا که آیم و روم از بهر ساز وصل | جز لشکر فراق تو ام[11] پیش و پس مباد
اکنون که نیست همدم غم[12] وصال تو | جز محنت[13] فراق توام[14] همنفس مباد[15]
گفتی که تا[16] نزد تو دورم[17] چگونه | دور از تو آنچنان که من هیچکس مباد
باری چو نیست روزی من بنده وصل تو | چونین که هست روزی هر خار و خس مباد[18]
در شیوه فراق جز اندیشه غمت | در گوش فلک فلکی را هوس مباد

* * * * *

---

1. P. کز 2. D. [illegible] گر دست ده 3. D. [illegible] 4. M. [illegible] 5. R. & T. wanting.
6. P. یکبارگی, D. یکبار 7. D. [illegible] for [illegible] 8. So in R. & T.; others [illegible] 9. D. [illegible] 10. T. [illegible]
11. D. [illegible] 12. D. wanting. 13. D. [illegible] 14. [illegible] 15. R. omits [illegible]
16. D. [illegible] 17. [illegible]
18. "Since thy union is not the companion of my grief, let me have no other companion than the pangs of thy separation."
19. D. [illegible] 20. R. [illegible]; D. wanting. 21. D. [illegible] 22. M. wanting.
23. "Although thy union is not my lot, may it (thy union) not be, as it (now) is, the lot of every ordinary fellow."

IV

B. (3); T. (3); M. (2); P. (3).

خیل خزان بتاختن بر سپه[1] بهار زد — خسرو مهرگان علم بر سر کوهسار زد

زاغ سیاه طیلسان خطبهٔ خسرو خزان — خواند و بنام شاه آن زمان شاخ زر[2] عیار[3] زد[4]

1115 در بر هر شجر شمر[5] فرش فلک[6] نجوم شد — بر سر هر شمر[7] شجر چتر ستاره‌بار[8] زد[9]

* * * * *

V

M. (7); B. (7); P. (7); D. (7).

آنکه ز شرم[10] لطف او آتش[11] تاب[12] آب شد — گرشه نعل مرکبش افسر آفتاب شد

[13] داد[14] خلق را خورد[15] فراخ[16] و[17] خواب شب[18] — دشمن او ز رشک این دشمن خورد و[19] خواب شد

هست تصرف قضا منصرف از جناب او — رسته شد از قضای او هر که در آن[20] جناب[21] شد

خصم که سوال او ... جواب همی‌ران — خانه[22] و خوان[23] دولتش در سر آن جواب شد[24]

هست بنزد بندگان عطا و خطاب او روان — نامور آنکس[25] است کو لایق این[26] خطاب شد

هر که غبار لشکرش دیده[27] بجاه تافتن — کرد یقین که در جهان خاک محیط آب شد

باز نمود دولتش راه[28] صواب خلق را — هر که بگشت از آن نسق بر رو ناصواب شد

* * * * *

VI

M. (3); B. (3); P. (3).; D. (3).

گر نه بچشم[29] مردمی[30] سوی تو بنگرد فلک — خشم تو در دو چشم او مردمک استخوان کند

آنچه[31] بیک زمان کند کین[32] تو خالی[33] از زمین — قوت و گردش فلک دست بصد قرآن کند

1120 گوهر آبگینه را لعل سیاوشی مخوان[34] — زانکه ترا بشبهه آن خون سیاوشان کند[35] [36]

* * * * *

---

1. So in M., but B., P., & T. بنه 2. M. زر 3. M. عار ; P. variant غبار

4. "The black-mantled raven read out the proclamation of the king of autumn (i.e. of Mihrgān), and forthwith the branches (of trees) minted gold coins of the (new) monarch" i.e. the trees shed the yellow autumnal leaves." 5. So in T.; but B. سمر 6. So in B.; but T. از

7. So in T.; but B. ثمر ; obviously شمر, for the season was autumn; see the preceding couplets. 8. So in T.; but B. بار

9. "Beside every tree the pool became a carpet with (fallen) leaves, (innumerable) as the stars of heaven; and above every pool the trees spread a star-raining (i.e. leaf-scattering) umbrella." 10. M. & D. شرم 11. P. illegible 12. So in B.; others تاب

13. So in B. D. P.; but M. کرد ; D. بوده 14. D. ... for ... 15. M. ... ; D. ... 16. M. فراخ 17. M. wanting.

18. So in P.; others, including P. variant شد ; "with his justice he gave to the people much food and the sleep of night." 19. M. ... for ...

20. M. آب 21. M. حباب 22. So in B. & D.; but M. & P. ... 23. D. ... خوان 24. "The house and furniture of his (the foe's) fortune departed (perished) with that (haughty) reply." 25. B. & P. variant ... کس , pl. 26. B. این

27. So in M.; others ... 28. M. ... 29. D. ... چشم 30. "Courtesy"; D. مردمک 31. M. آنکه 32. B. ...

33. B. ... 34. So in B. & ..., but M. & D. ... 35. خون سیاوشان (Dragon's blood), a dry red resinous substance obtained (i) from Daemonorhops Draco of Sumatra (ii) from Dracaena Draco of the Canaries and East Indies and (iii) from Pterocarpus Draco of West India. See E. Bretschneider, On the Knowledge possessed by the Ancient Chinese of the Arabs and Arabian Colonies, n. 6, p. 21, London (1871).

36. "Do not (as is ordinarily done: see ... under خون سیاوشان) call the essence of the decanter (i.e. the wine contained in the decanter) 'the blood of (the murdered) Siyāwash (b. Kay Kā'ūs b. Kay Kubād), for the king (Minūchihr II being descended from the Kayānians through Ārash b. Kay Kubād) would, on that suspicion (of the decanter's complicity in the murder) make it (i.e. make the decanter) (red like) Dragon's blood."

VII

A.(5); T.(5); M.(4); P.(4).

جز به می صرف در جهان چیست که آن صرف بود — رایت طرب قوی شود رایت غم نگون بود[1]

روح مزه سبک رسد[2] چونکه مزه[3] گران خورد — عقل بدو قوی شود گرچه[4] زمن زبون[5] بود

سرخ مئی[6] که طبع ما[7] طبع ستم رسیده را — هم مدد طرب[8] بود هم سبب سکون بود

جام ... نه اختریست مان نور ... به دیده[9] — باده نه کوکبیست مان [illegible] بود

خاصه بیاد خسروی کز هنر جلال او — بخت کند که[10] شود دولت دین فزون بود

* * * * *

VIII

A.(3); M.(3); P.(3); B.(3).

تا کرده[11] روح از بر دلدار شدم دور — نزدیک شدم با غم[12] از یار شدم دور

هر بار که دور شدم صبر و دلم بود — واکنون ز دل و صبر بیکبار شدم دور

تیمار دل افزود مرا هجر جدا جوی — تا من ز تو ای یار وفادار شدم دور

* * * * *

IX

J.(1); Barā... 'Ajam (1) under [illegible][13]

هوبی فاخته زنگست و ابر [illegible] تام — بریز خون عروس[13] به بکار کبک خرام

* * * * *

X

M (2); B.(2); P.(2).

1195 بودند بتان پیش من خوار — واکنون خود را به چه[14] خوار بینم

آنکس که مرا شکار بودست — او را بکمش شکار بینم

* * * * *

XI

M.(4); A.(4); P.(4).

جانان[15] نکند هرگز هرگز نکند جانان — شادان دل ما یکدم یکدم دل ما شادان

جوشش چو کشد ما را ما را چو کشد جوشش — صد جان بدهد [illegible] صد جان[16]

درمان ... [illegible] — درمان هم [illegible][17][18] هم [illegible] درمان

زرین شد [illegible] بستان شد [illegible] زرین — زیشان [illegible] زیشان

* * * * *

---

1. So in T.; but A. [illegible]
2. M. wanting.
3. So in A.&T.; but M.&P. از آن
4. M. گرچه
5. M. زبان
6. So in T.; but M., A.&P. [illegible]
7. B. [illegible]
8. M. مطرب
9. M. [illegible]
10. B. [illegible]
11. A. [illegible]
12. B. wanting.
13. [illegible]
14. [illegible]
15. M. [illegible]
16. M. wanting.
17. A. [illegible]
18. B. [illegible]

XII

M. (2); A. (2); P. (2); D. (2).

بس کن ازین رنج نهان داشتن — دل ستدن قصه بجان داشتن
با همه خوش بودن و با عاشقان — خویشتن از عجب گران داشتن

* * * * *

XIII

M. (6); A. (6); P. (6); D. (6); T. (5).

تا عزم سفر کرد نگارم ز بر من — بر دشت جدائیش[3] رود آب و خور من
رفت از برم[4] آن ماه و[5] ندانم که دلش هست — آگاه ز درد دل و سوز[6] جگر من
1145 گوئی که شد[7] دور[8] ز نزدیک من آن ماه — یادم کند و نامه نویسد ببر من
جان از تن من بر[9] پرد از شادی آنروز[10] — کان ماه دل افروز[11] در آید ز در من
ترسم که اگر دیر تر آید برم آن ماه — پنهان[12] شده باشم[13] که[14] نبیند[15] اثر من
الحق[16] که بکلی[17] مددی[18] از پای در آرد — رنجی که کنون هجر وی آرد بسر من

* * * * *

XIV

M. (7); B. (7); P. (7); T. (7); D. (5).

ای نعمت همه شادمانی من — بی تو تلخ است زندگانی من
بسر تو که با تو نتوان گفت — صفت رنج و ناتوانی من
از جوانی و حسن[19] خویش بترس — رحم کن بر من و جوانی من
آن خداوند[20] را که جمله توئی — آشکارائی و نهانی من
چه بود[21] گر دهی ز روی[22] کرم — دل[23] در آری بمهربانی من
حاصل آید چو حاضر آئی تو — مایهٔ عمر جاودانی من
1150 فلکی[24] روز و شب همی گوید — کز[25] غم تست شادمانی من

* * * * *

---

1. D. پیش 2. B. wanting. 3. So in T.; others فه پیش 4. B. بر 5. D. wanting. 6. D. سوز 7. D. بشد 8. P. دیر 9. D. بر
10. B. [illegible]; T. جان از تن من بر رود آنروز ز شادی 11. So in M. & D.; but A., P. & T. دلفروز 12. M. ان [illegible] 13. D. شده باشم سوز جسم
14. M. wanting. 15. P. [illegible]; D. نه پندارد 16. So in M., P. & D.; but B. & P. read [illegible] 17. M. یکی
18. So in B.; but M. & P. [illegible]; D. مدتم 19. T. حسن 20. D. [illegible] 21. T. [illegible] 22. M. روی 23. So in B. & P.; but M. دلی; T. سر
24. M. فلک 25. So in M. & P.; but B. کر; T. کر which may also be read as که

XV

A. (9); T. (9).

آن[1] عارض چون دو هفته ماهش بین — وان طره گوشه کلاهش بین

رویش پنهان بزلف در[2] دیدی — جان و دل خلق در پناهش بین

در زیر رخ چو آفتاب دو — آن غبغب چون دو هفته ماهش بین

از نور و ضیاء عارض خویش[3] — رخشان چو ستاره خاک راهش بین

از بهر سپید کردن رازم[4] — خال و خط و نرگس سیاهش بین

از مشک[5] بمه[6] برش رسن دیدی — در سیم در آفتاب[7] چاهش[8] بین

لبهاش چو مهر سلیمان دان — گرد دو رخ از پری[9] سیاهش[10] بین

در حسن [و] جمال پادشاهش دان — در فتح و دلال دستگاهش بین

گر ماه ندیده که نی نوشد — در بزم شراب یادهش[11] بین

* * * * *

XVI

M. (4); A. (4); P. (4); D. (4).

1155 تا اثر جان بود باد جهان بکام تو — تا گهر ملک بود[12] باد ملک غلام تو

معدلت جهانیان هست دوام دولت — باد ستون آسمان دولت برهوم تو[13]

کرد بنام[14] تو فرد[15] کل مرکبات را — از پی آن چو شش جهت شش عدد ست نام[16] تو[17]

شعله[18] آتش اجل[19] باد فروغ تیغ تو — شربت آب زندگی باد مذاق جام تو

* * * * *

---

1. So in T.; but A. دو تن
2. So in T.; but A. ز
3. So in A. (which alone contains this couplet); but obviously بیش
4. رازم سپید کردن (to disclose a secret); so in A. & T.; but probably (?) راز for روز سپید روز, او شش ند ; and روز سپید کردن is "to make fortunate."
5. i.e. tresses
6. i.e. face.
7. i.e. face
8. i.e. dimple-pit.
9. So in T.; but A. پر
10. So in A. & T.; but obviously سپاهش i.e. the down on the face. 11. So in A. (which alone contains this couplet); but obviously پادشاهش
12. D. ملک یا تا گهر ملک
13. "May thy eternal government be (stable) like a pillar of the sky."
14. So in A.; but M., P. & D. نام
15. D. ملک
16. D. نامش
17. The six letters of مزبور
18. M. شعل
19. D. اجل

XVII

F. (1); Farhang-i-Nāṣirī (1) under کف

ما راست جهات ستّه یک گام — ما راست بحار سبعه یک کف[1]

* * * * *

XVIII

Farhang-i-Rashīdī (1); Farhang-i-Nāṣirī (1) under خام

گر پخته نصیب پختگان است — ما سوخته ایم خام[2] در ده[3]

* * * * *

XIX

B. (7); P. (7); M. (6).

شاه همه شاهان ز شاهی بهرمندی — بنیاد شهنشاهی محکم تو در افکندی

هر جا که تو کشیدی خصمان قوی دیدی — بیخ همه ببریدی تخم همه برکندی

بس دشمن پر دستان کز تیغ تو شد ریحان[4] — بس لشکر بی پایان کز هم تو پراگندی

نصرت ز تو[5] پیدا شد ملک از تو مهیا شد — الحق بتو زیبا شد شاهی[6] و خداوندی

1165 اصل تو بدایع را چون چرخ طبایع را — اجرام و طوالع[6] را شاهی تو نه[7] فرزندی

رنج آید و سستی کاری که تو نگزینی — کفر آرد و بیدینی چیزی[8] که تو نپسندی[9]

چون طبع ترا آخر در طبع نشد ظاهر — زین رتبت و این خاطر شد حاصل[10] خرسندی[11]

* * * * *

XX

M. (3); B. (3); P. (3); D. (3).

شاهی که بدو[12] تازه شاهی جهانداری[13] — واحد بجز از وی اجرام فلک یاری

فرخنده منوچهر تن کش دهر بنده[14] فرمان — در صفت یزدان در قصه نکوکاری

بدخواه ورا خویشی با محنت و[15] درویشی — آغاز بداندیشی فرجام گرفتاری[16]

* * * * *

---

1. کف (palm of the hand); [F.] کف دست را گویند; "The six sides (of the cube of the world) are, to us, one step, (and) the seven seas are, to us, one palm of the hand."
2. خام (unripe wine); [F.] [illegible]
3. "If mellowed wine is meant for mellowed people, we are super-mature give us unmellowed wine."
4. B. [illegible]; P. variant [illegible] (sic) for [illegible]
5. M. wanting.
6. "Rising stars."
7. So in P.; but M. [illegible]; B. [illegible] for [illegible]
8. B. چیزی (sic).
9. M. نپسندی
10. Seen [– –] for [– ᴗ ᴗ] required by the metre [– – ᴗ | ᴗ – – – || – – ᴗ | ᴗ – – –].
11. "Since there did not appear in nature any limit to thy nature, there resulted pleasure from this dignity and mentality (of thine)."
12. So in B. & D.; but M. & P. بدو
13. So in all texts; but, probably, شاهی جهانداری
14. B. variant بنده
15. P. wanting.
16. So in B. & P.; but M. & D. نکوکاری

XXI

M., R., P., & D.

عاجز شدن به دوست ز ناز[1] تو[2] عجب نیست — کین قاعدهٔ ناز تو جگرست نه بازی

* * *

XXII

M., B., P., & D.

دیدم در انتظار[3] بی خواب[4] و بی قرارم — دیده براه دارم گریان که تا کی آیی

* * * * * * * *

رباعیات

I

M., B., P., & T.

گفت: چشمش چه راز؟ با که؟ با یار مرا — پنهان ز که؟ از خصم — چه اظهار مرا

[illegible] از چه؟ ز لب — بوسهٔ بسیار مرا — [illegible] از چه؟ ز دل — گفت آهِ[5] تیمار مرا

* * * * *

II

M., B., P., T., D., and Z. under باب

1165 با من که چو [illegible] بخنده [illegible] آن ذرّه خوش آب — بر[6] خنده[7] ز شرم دست را کرد نقاب

لعل[8] لب او ز پشت دست او تاب[9] — [illegible] کانت چو از جام بلورین[10] می ناب

* * * * *

III

M., B., P., & D.

در ظلمت حیرت ای بتو [illegible] صفات — گم کرده[11] ره[12] نیست امید نجات[13]

باشد که چو خضر ناگه اندر ظلمات — [illegible] ز تو روزیم کند آب حیات

* * * * *

IV

M., B., P., & D.

تا خاطر من دست بجیب[14] تو راست شناخت — یکدم [illegible] [illegible] تو نتاخت

ترسم که درین رنج [illegible] امید [illegible] — تا یافته کام رفتم[15] [illegible] ساخت

* * * * *

---

1. B. & D. [illegible] 2. B. [illegible] 3. D. انتظارت 4. D. صبر 5. So in T.; others [illegible] for [illegible] 6. B. [illegible]
7. Z. (Br. Mus. MS. Add. [illegible]) [illegible] 8. Z. عکس 9. [illegible] (doubt). 10. Z. [illegible] 11. D. گم کرده 12. So in [illegible]
wanting. 13. "(I am) the person who has lost his way and there is no hope of salvation." 14. D. wanting.
15. M. رفتم

V

M., B., P., & D.

دیدم تو اصل نیک پیوندیباست — طبع تو سرشته از خردمندیباست
با بندهٔ خود موافقت[1] گردی بیش — این خود همه کرجا و خداوندیباست[2]

* * * * *

VI

M., B., P., & D.

گر خصم ترا ملک فزونی دهد — زین پیش[3] که ترا ملک سعید دهد[4]
هنگام زوال ملک او باشد از آنک[5] — چون مرغ[6] بود[7] چراغ[8] نوری[9] دهد

* * * * *

VII

M., B., P., T., & D.

1190 چون دست نمیرسد بسودای امید — در دامن غم کشیده[10] پا[11] پای امید
در عشق نماند عقل را جای امید — تا آخر[12] کار[13] چنین بود وای امید

* * * * *

VIII

M., B., P., & D.

تا گشت زلفت روشنی اندوز/از[14] روز — شب شد روزم ز شبم بیفروز[15] از[16] روز[17]
تو خوبتری مه ز مه[18] و سال[19] ز سال[19] — من زار ترم شب ز شب[20] و روز از روز[21]

* * * * *

IX

M., B., P., & D.

کوشیدم و درد دل[22] تو نوشیدم[23] — کردی تو جفا و من فرو پوشیدم[24]
کمتر شدی[25] ارچه بیشتر کوشیدم — گوئی که بر آتش آب میجوشیدم[26]

* * * * *

X

M., B., P., T., & D.

در آرزوی یافتن کام از تو — عمری بشد و ندیدم[27] آرام از تو
1196 بی وصل شدم بخیره[28] بدنام از تو — آه ار نکشد[29] دهر من[30] ایام از تو

* * * * *

* *

*

---

1. B. [illegible] (sic) for موافقت 2. D. کرجا و خداوندیباست کرجابی خداوندیباست (sic) for 3. So in M. & D.; but B. & P. بس
4. "If, after giving thee joy in thy kingdom, heaven should give pride to thy foe." 5. So in B.; but P. زانک; D. [illegible]; M. از آنکه
6. So in B. & P.; but M. [illegible]; D. [illegible] 7. B. [illegible] (sic); D. [illegible] 8. i.e. the guttering of the lamp. 9. D. [illegible] 10. T. کشیده ام
11. "Better"; T. wanting. 12. D. [illegible] 13. P. [illegible] 14. D. ; 15. P. بیفروز 16. B. ;
17. "Since (after coming of age) thy face gained light (i.e. became resplendent), with the light (thereof) the night became a day to me, and my nights exceeded the days (in brightness)." 18. B. [illegible] for [illegible]; 19. B. [illegible] for سال از 20. B. [illegible] for از شب
21. B. [illegible] for [illegible] از 22. So in B.; but M. & P. [illegible] 23. B. & D. نوشیدم در تو و درد [illegible] 24. [illegible] (to connive at); B. [illegible] و نوشیدم
25. D. [illegible] 26. D. [illegible] for [illegible] آب میجوشیدم; i.e. (i.e. thy love for me) became less the more I strove: thou wouldst say, I was boiling water on fire." 27. D. [illegible] 28. B. [illegible]; P. variant [illegible] 29. So in all texts; but بکشد is better: "Oh, if Time should take my revenge from thee!" 30. So in B. & T.; but M., P., & D. [illegible]; P. variant [illegible] for [illegible]

Made and Printed by the Replika Process in Great Britain by
Percy Lund, Humphries & Co. Ltd.
3 Amen Corner, London, E.C.4
and at Bradford

